Gospodar Prstenova

KNJIGA ČETVRTA

I. poglavlje

KROĆENJE SMÉAGOLA

E gospodaru, u škripcu smo, nema zbora" reče Sam Gamgee. Stajao je pokraj Froda potišten, skutren, škiljeći u sumrak.

Bijaše to, koliko su znali, treća večer kako su pobjegli od svoje družine: gotovo da su izgubili račun o satima dok su se penjali i pentrali među golim vrletima i kamenjem Emyn Muila, vraćajući se gdjekad po vlastitim tragovima zato što nisu mogli dalje, i otkrivajući gdjekad da su se vrtjeli u krugu i opet došli na mjesto na kojem su bili prije nekoliko sati. Ipak su se, sve u svemu, neprestance probijali na istok držeći se što su bliže mogli vanjskog ruba tog čudnog, zamršenog spleta bregova. Ali svagda su uviđali da su ti vanjski pristranci strmi, visoki, neprohodni i da namrgođeni stoje nad ravnicom; iza njihovih ispremiješanih izdanaka ležale su olovnosive, gnjile močvare u kojima se ništa nije micalo i ni ptica se nije vidjela.

Hobiti su trenutno stajali na rubu visoke litice, gole i sumorne, kojoj podnožje bijaše obavijeno maglom, a iza njih se dizala ispresijecana visoravan okrunjena oblacima nošenim vjetrom. Hladan vjetar puhao je s istoka. Noć se zgušnjavala nad bezobličnim krajem pred njima; njegovo nezdravo zelenilo pretapalo se u odbojnu smeđu boju. Daleko, njima zdesna, bijaše skriven u sjeni Anduin koji se obdan na mahove ljeskao čim bi sinulo sunce. Ali nisu gledali preko rijeke, u Gondor, prema svojim prijateljima, ljudskim zemljama. Gledali su na jug i istok gdje je, na rubu noći što je nadirala, visila tamna crta, nalik na daleko gorje od nepomičnog dima. Od vremena do vremena zatreptao bi sićušan crven odsjaj u daljini, na rubu zemlje i neba.

"U kakvom smo grdnom škripcu!" opet će Sam. "Ono je tamo jedino mjesto u svim zemljama za koje smo ikad čuli koje ne želimo vidjet izbliza, a upravo je to jedino mjesto za kojim težimo! I upravo tamo nikako ne možemo stić! Reko bi da smo krenuli s potpuno krive strane. Ne možemo sić, a kad bi i mogli, uvjerili bi se opet da je sva ta zelena zemlja gadna baruština, ništa drugo. Fuj! Osjećate li kako smrdi?"

Onjuši vjetar.

"Da, osjećam kako smrdi" reče Frodo, ali se ne pomakne niti odvrati pogleda od one tamne ceste i treperavog plamena. "Mordor!" promrmlja potiho. "Ako već moramo onamo, volio bih da stignem što prije i sve skupa dokončam!" Naježi se. Vjetar bijaše studen a opet težak od nekog zadaha hladnog truljenja. "E pa" izusti odvajajući napokon oči od onog prizora "ne možemo ovdje ostati svu noć, bili u škripcu ili ne bili. Moramo naći neko zaklonjenije mjesto i utaboriti se još jednom; možda će nam sutrašnji dan otkriti neku novu stazu."

"Il koji drugi, il treći, il četvrti dan" promumlja Sam. "Il možda ni jedan? Krenuli smo s krive strane."

"Nisam siguran" reče Frodo. "Mislim da mi je suđeno stići do one sjene tamo prijeko pa da ću i naći put do nje. Ali hoće li mi ga pokazati dobro ili zlo? Jedina nam je nada bila u brzini. Otezanje ide na ruku Neprijatelju… a evo gdje smo zapeli! Je li takva volja Crne kule koja upravlja nama? Pokazalo se da su sve moje odluke bile loše. Trebalo je da napustim družinu mnogo ranije i da sa sjevera siđem na ovu stranu,

istočno od rijeke i Emyn Muila, pa da se preko čvrstog tla Bojne ravnice dohvatim mordorskih prijevoja. Sad se nas dvojica ne možemo više vratiti onamo, a orci se smucaju po istočnoj obali. Svakim danom koji prođe izgubili smo dragocjeno vrijeme. Umoran sam, Same. Ne znam što mi je činiti. Koliko nam je hrane još ostalo?"

"Samo oni, kako se ono kaže, *lembasi*, gos'n Frodo. Pristojna zaliha. Al bolje išta nego ništa, ne moramo još zube objesit o klin. Ipak, kad sam prvi put zagrizao u njih, nisam ni pomislio da bi ikad mogo poželjet nešto drugo. A sad sam poželio: komad običnog kruha, i vrč… pa dobro, makar pola vrča… piva dobro bi mi došlo. Evo, od zadnjeg logorišta teglim neprestano pribor za kuvanje, a kakva mi fajda od njega? Prvo i prvo, nemam čime naložiti vatru; a nemam šta ni skuvat, čak ni trave!"

Okrenu se i siđu u kamenitu udubinu. Sunce na zapadu zahvatili su bili oblaci pa je noć brzo padala. Spavali su dobro koliko su mogli od studeni, prevrtali se i bacakali, u zakutku između krupnih nazubljenih vrškova stijene nagrizene vremenom; bar su bili zaštićeni od istočnjaka.

"Jeste li ih opet vidili, gos'n Frodo?" zapita Sam dok su sjedili, ukočeni i promrzli, i žvakali komadić lembasa, u studeno, hladno i sivo rano jutro.

"Nisam" odgovori Frodo. "Nisam ništa čuo ni vidio u ove dvije posljednje noći."

"Ni ja" priklopi Sam. "Brrr! Kako sam se samo prepo od onih očiju! Al valjda smo ga se konačno otresli, onog kukavnog šunjala. *Golum!* Stjerat ću ja njemu *golum* u grlo ako ga ikad ščepam za šiju."

"Nadam se da nećeš morati to učiniti" reče Frodo. "Nije mi jasno kako nas je slijedio, ali možda smo mu opet izmakli, kako kažeš. U ovom suhom, vjetrovitom kraju ne vjerujem da ostavljamo za sobom jasne tragove ni nekog mirisa, čak ni za njegov osjetljivi njuh."

"Nadam se i ja da je tako" pritvrdi Sam. "Volio bi da ga se možemo otrest zauvijek!"

"I ja" reče Frodo. "Ali on mi nije najveća briga. Volio bih da se već jednom izvučemo iz ovih brda! Mrzim ih. Osjećam se kao da sam s istočne strane posve gol, pribijen ovdje gore bez ičega do mrtvih nizina između sebe i one sjene tamo prijeko. U njoj se krije jedno oko. Idemo! Danas se moramo nekako spustiti dolje."

Ali taj se dan otegnuo, a dok se popodne pretapalo u večer, još su se pentrali po istoj kosi a da nisu našli nikakva izlaza.

Pokatkad bi im se u tišini toga gologa kraja pričinilo da čuju nekakve šumove za sobom, kamenčić kako pada, ili nekakvo tapkanje po stijeni. Ali, kad god bi zastali i osluhnuli, ništa više ne bi čuli, ništa osim vjetra kako uzdiše na bridovima kamenja – a čak ih je i to podsjećalo na dah što tiho šišti kroz oštre zube.

Cijelog tog dana vanjski greben Emyn Muila zavijao je malo-pomalo na sjever dok su se dalje probijali. Duž njegova ruba protezala se široka položita ravnica od izrovašene i izgrizene stijene, ispresijecana ovdje-ondje vododerinama nalik na rovove što su se strmo spuštale u duboke zareze na zidu od litice. Tražeći put među tim pukotinama koje su bivale sve dublje i sve gušće, Frodo i Sam morali su skrenuti nalijevo, daleko od ruba, pa nisu ni opazili kako već nekoliko milja polako ali neprestano silaze nizbrdo: vrh stijene spuštao se prema nizini.

Napokon su stali. Greben je zavijao još oštrije na sjever, presječen dubokom jarugom. Na drugoj strani jaruge opet se isti greben propinjao po više metara uvis: pred njima je izronila velebna siva litica, kao odrezana nožem. Nisu mogli više naprijed nego su morali skrenuti ili na zapad ili istok. Ali da su krenuli na zapad, morali bi se još više mučiti i zadržavati se, i vratili bi se do samog središta brdâ; put na istok vodio je pak do vanjske provalije.

"Ne preostaje nam ništa drugo, Same, nego da se spustimo u ovu jarugu" reče Frodo. "Hajde baš da vidimo kamo će nas odvesti."

"Do nekog gadnog sunovrata, reko bi" reče Sam.

Rasjelina je bila duža i dublja nego što je izgledala. Nakon nekog vremena, naišli su na kržljavo i kvrgavo drveće, prvo koje su vidjeli za svih tih dana: mahom iskrivljene breze, a ovdje-ondje i poneka jela. Mnoga su stabla bila suha i mrtva, izgrizena do srži istočnjakom. Nekoć, u neko blaže doba, zacijelo je u jaruzi bio lijep čestar, ali sad, iza pedesetak koraka, nestalo je drveća iako je gotovo do samog ruba litice bilo još starih, ispucanih panjeva. Dno jaruge, što se protezalo uz sam rub rasjeda, bilo je neravno od polomljena kamenja i strmo se spuštalo. Kad su napokon došli do kraja, Frodo se sagne i izviri.

"Gledaj!" uzvikne. "Bit će da smo daleko sišli, ili je litica ovdje nešto utonula. Mnogo je niža ovdje nego što je bila, a čini mi se da je i lakša."

Sam klekne do njega i neodlučno izviri iza ruba. Zatim zirne na veliku liticu što se dizala lijevo od njih.

"Lakša!" progunđa. "Pa, valjda je uvijek lakše silazit nego penjat se. A koji ne mogu preletjeti mogu preskočit!"

"Ipak bi to bio velik skok" reče Frodo. "Otprilike, ovaj" zastane načas mjerkajući udaljenost očima "pa, rekao bih, osamnaest hvati. Neće biti više."

"I to je dovoljno!" reče Sam. "Uf! Nikako ne volim gledat s visine! Ipak je bolje gledat nego spuštat se."

"Svejedno, mislim da bismo se ovdje mogli spustiti" reče Frodo. "I mislim da bismo morali pokušati. Vidi… ovdje je stijena sasvim drukčija nego što je bila prije nekoliko milja. Odronila se i ispucala."

Doista nije više bila onako strma nego malo položitija. Izgledala je kao velik bedem ili podzidana obala kojoj su se temelji pomaknuli, tako da su joj se slojevi svi redom iskrivili i poremetili ostavljajući za sobom velike raspukline i dugačke naherene bridove koji su mjestimice bili široki gotovo kao stepenice.

"Ako se kanimo spustiti, bit će najbolje da odmah pokušamo. Naglo se smrkava. Rekao bih da će oluja."

Magličasta mrlja gorja na istoku gubila se u dubljem crnilu što je već pružalo dugačke ruke na zapad. Na povjetarcu koji se dizao dopiralo je iz daljine gunđanje grmljavine. Frodo onjuši zrak i sumnjičavo pogleda na nebo. Opaše se pojasom preko plašta i zategne ga, pa uprti svoju laku naprtnjaču na leđa. Zatim zakorači prema rubu.

"Idem pokušati" reče.

"Dobro!" mračno će Sam. "Ali ja idem prvi."

"Ti?" uzvikne Frodo. "Zašto si se predomislio, rekao si da se nećeš spuštati?"

"Nisam se ja predomislio. Al najpametnije je pustit dolje najprije onoga koji će se po svoj prilici poskliznut. Ja se ne bi htio strovalit na vas i srušit vas… nema smisla da jednim padom stradaju dvojica."

Prije nego što ga je Frodo uspio zaustaviti, sjeo je, spustio noge preko ruba i okrenuo se tražeći nogama ispod sebe oslonac. Dvojbeno je da je ikad u prisebnom stanju učinio išta hrabrije ili luđe.

"Nemoj, nemoj! Same, magare staro!" uzvikne Frodo. "Ubit ćeš se zasigurno ako pokušaš tako sići a da nisi ni pogledao kamo ćeš stati. Vrati se!" Uhvativši Sama ispod pazuha, izvuče ga opet gore. "Čekaj sad malo i strpi se!" reče mu. Zatim legne potrbuške, nagne se i pogleda dolje, ali se činilo da se naglo smrkava iako sunce još nije bilo zašlo. "Mislim da bismo mogli uspjeti" reče domalo. "Bar bih ja mogao, a mogao bi i ti ako ne izgubiš prisebnost duha i ako me budeš pozorno pratio."

"Ne znam kako možete bit tako sigurni?" reče Sam. "Ama, pri ovom svjetlu ne može se uopće vidit do dna. A što će bit ako dođete do mjesta gdje nećete imat kud stavit ni ruku ni nogu?"

"Hja, valjda ću se onda vratiti" reče Frodo.

"Lako je to reć" prigovori mu Sam. "Najbolje da pričekamo jutro, kad bude više svjetla."

"Ne, neću, ako baš ne moram" reče Frodo odjednom nekako žestoko. "Žao mi je svakog sata, svake minute koja prolazi. Pokušat ću. A ti nemoj ići za mnom dok se ja ne vratim ili te ne zovnem!"

Uhvativši se za kameni rub stijene, polako se spusti niz nju dok gotovo sasvim ne ispruži ruke i nožnim prstima pronađe malu izbočinu.

"Sišao sam za jedan korak!" reče. "Ova se izbočina proširuje na desnu stranu. Mogao bih ovdje stajati a da se i ne držim rukama. Sad ću…" ali odjednom umukne usred riječi.

Nagla tama koja se vrlo brzo zgušnjavala nadolazila je s istoka i proždirala nebo. Nad njima se razlegne suh, prodoran prasak groma. Munja sijevne i udari u brda. Zatim uslijedi nalet žestoka vjetra, a izmiješan s njegovim hujanjem odjekne visok, prodoran krik. Isti su takav krik hobiti bili čuli daleko u Mlaki kad su bježali iz Hobbitona, tako da im se čak i u šumama Shirea sledila krv u žilama. Ovdje, u ovoj pustoši, još su se više prestravili: probodu ih studene oštrice jeze i očaja zaustavljajući im srce i dah. Sam padne ničice. Frodo i nehotice pokrije rukama glavu i uši. Zanese se, posklizne i surva u dubinu zapomažući.

Sam ga je čuo i jedva nekako dopuzao do ruba.

"Gospodaru! Gospodaru!" zazove. "Gospodaru!"

Nije dobio odgovora. Opazi da se sav trese, ali udahne zrak i još jednom vikne: "Gospodaru!" Reklo bi se da mu je vjetar potisnuo glas natrag u grlo, ali kad vjetar prođe zavijajući uz jarugu gore preko brda, do ušiju mu dopre slabašan odziv:

"Dobro, dobro! Evo me, ovdje sam, samo što ništa ne vidim."

Frodo se odzivao slabim glasom. Zapravo nije bio daleko. Poskliznuo se, ali nije pao nego se naglo zaustavio na nešto široj izbočini, jedva koji metar niže. Srećom, litica je na tom mjestu bila iskošena unatrag a vjetar ga je pritisnuo uz nju tako da se nije strmoglavio u dubinu. Malo se pridržao priljubivši glavu uz hladni kamen i osjećajući kako mu srce lupa. Međutim, ili se posve smrklo ili je on obnevidio, sve je oko njega bilo crno. Pomislio je da je oslijepio. Duboko uzdahne.

"Vratite se! Vratite se!" čuo je Sama kako mu dovikuje odozgo iz tmuše.

"Ne mogu" odgovori mu. "Ništa ne vidim. Ne mogu naći nikakav oslonac. Ne mogu se još ni pomaknuti."

"A što ću sad ja, gos'n Frodo? Što ću sad ja?" vikao je Sam opasno se naginjući preko ruba stijene. Zašto mu gospodar ništa ne vidi? Bilo je mračno, svakako, ali nije opet bio mrkli mrak. Vidio je Froda ispod sebe, sivu, izgubljenu priliku pripijenu uza stijenu. Ali bio je predaleko da mu pruži ruku.

Opet je tresnuo grom, a onda je udarila kiša. Lijevala je zasljepljujući ga, izmiješana s tučom, šibala je liticu, hladna kao led.

"Sad ću ja dolje do vas" vikne Sam, iako ne bi znao reći kako bi na taj način mogao pomoći gospodaru.

"Nemoj, nemoj! Čekaj!" odazove mu se Frodo, ovaj put glasnije. "Još malo pa će mi biti bolje. Već se osjećam bolje. Čekaj! Ne možeš tu ništa bez užeta."

"Uže!" uzvikne Sam razgovarajući sumanuto sa samim sobom od uzbuđenja i olakšanja. "E, baš sam zaslužio da me objese o kraj užeta za opomenu svim tupoglavcima! Ti nisi, Same Gamgee, ništa drugo do blento: to mi je Čiča često govorio, to mu je bila stalna uzrečica. Uže!"

"Prestani laprdati!" dovikne mu Frodo, koji se bio toliko oporavio da je bio u isti mah i razdragan i ozlojeđen. "Ostavi sad svoga starinu! Hoćeš li možda reći da imaš uže u džepu? Ako ga imaš, izvadi ga brže!"

"Da, gos'n Frodo, imam ga u naprtnjači i sve skupa. Nosio sam ga na stotine milja a sasvim sam zaboravio na njega!"

"Onda se prihvati posla i spusti mi jedan kraj!"

Sam brže-bolje skine sa sebe naprtnjaču i počne kopati po njoj. I doista je na dnu našao smotak svilena, siva užeta koji su izradili vilenjaci u Lórienu. Dobaci jedan kraj gospodaru. Reklo bi se da se veo digao s Frodovih očiju, ili da mu se vraća vid. Vidio je sivu crtu kako se spušta kroz zrak i učini mu se da se malko sjaji, poput srebra. Sad kad je u mraku imao točku u koju je mogao uprijeti pogled, nije mu se više onoliko vrtjelo u glavi. Privijajući se uza stijenu, opaše se užetom oko struka a onda se objema rukama uhvati za nj.

Sam zakorači unatrag i odupre se nogama o panj na korak-dva od ruba. Napol vučen a napol se pentrajući, Frodo se dokopa spasa i izvali se na zemlju. U daljini je grmljavina gunđala i tutnjala, a kiša je svejednako lijevala. Hobiti se povuku bauljajući u jarugu, ali ne nađu pravi zaklon. Poteku potočići, koji uskoro prerastu u bujicu što je prskala i pjenila se na kamenju i izlijevala se niz liticu kao niza žlijeb golema krova.

"Sad bih se dolje bio malne utopio, ili bi me voda odnijela" reče Frodo. "Kakva sreća što si imao uza se to uže!"

"Još bi bolje bilo da sam se toga prije sjetio!" otpovrne Sam. "Možda se još sjećate kako su nam strpali užad u čamce prije nego što smo se otisnuli: u Vilin-zemlji? Užad mi se dopala pa sam spremio jedan smotak u naprtnjaču. Čini mi se kao da je to bilo prije više godina. "Može vam dobro doć u kojekakvim nevoljama", rekao je Haldir ili neko drugi od njih. I imo je pravo."

"Šteta je što meni nije palo na um da i ja ponesem takvo uže" reče Frodo. "Samo što sam ja napustio družinu zbilja navrat-nanos! Da sad imamo dovoljno užadi, mogli bismo se njima spustiti do dna. A koliko je zapravo dugačko to tvoje uže?"

Sam polako namota uže na ruku:

"Pet, deset, dvadeset, trideset lakata, otprilike" odgovori.

"Tko bi to rekao!" usklikne Frodo.

"Aha, ko bi to reko!" potvrdi Sam. "Vilenjaci su čudesan svijet. Uže izgleda malko tanko, ali je čvrsto, i mekano na dodir ko maslac. Ne zauzima puno mjesta, i lako je ko perje. Zbilja čudesan svijet!"

"Trideset lakata!" ponovi Frodo razmišljajući. "Mislim da će to dostajati. Ako ovo nevrijeme prođe prije nego što padne noć, iskušat ću ga."

"Kiša je već skoro prestala" reče Sam "al nemojte se opet šalit u ovoj tmuši, gos'n Frodo! Ja se još nisam povratio od onog vriska usred nevremena, ako se vi i jeste. Baš ko da je kriknuo Crni jahač… al gore u zraku, ko da oni mogu i letit. Mislim da će najbolje bit da ostanemo u ovoj rupi dok ne prođe noć."

"Ja mislim da neću ostati ni trenutka dulje nego što moram, zaglavljen ovdje na ovom grebenu dok oči Crne zemlje šaraju po močvari" reče Frodo.

Nato ustane i vrati se do dna jaruge i izviri. Na istoku se opet razvedravalo. Dizali su se skutovi oluje, dronjavi i mokri, a glavni se okršaj udaljavao da raširi svoja velika krila preko Emyn Muila, nad kojim su neko vrijeme lebdjele Sauronove mračne misli. Odatle se oluja okrenula i okomila na dolinu rijeke Anduin tučom i munjama bacajući na Minas Tirith sjenu ratne prijetnje. Zatim se spustila na gorje, i podižući svoje velike tornjeve, otkotrljala se polako preko Gondora i okrajaka Rohana sve dok nisu jahači u ravnici spazili njezine crne kule kako se kreću iza sunca odlazeći na zapad. Ali ovdje, iznad pustinje i smrdljivih baruština, još se jednom otvorilo duboko modro nebo i pomolila se šačica blijedih zvijezda, nalik na bijele rupice na baldahinu iznad polumjeseca.

"Kako je lijepo kad se opet vidi!" reče Frodo duboko dišući. "Znaš li da sam načas pomislio da sam izgubio vid? Od sijevanja ili nečega još goreg. Ništa, ama baš ništa nisam vidio, dok se nije počelo spuštati sivo uže. Učinilo mi se nekako da svjetluca."

"Pa zbilja izgleda u mraku ko srebro" potvrdi Sam. "Nisam to nikad prije primijetio. Doduše, ne sjećam se da sam ga ikad prije izvadio otkako sam ga spremio. Al kad ste već tako zapeli, gos'n Frodo, da se spustite dolje, kako ćete se poslužit njime? Trideset lakata, il recimo osamnaest hvati: to nije ništa više od vaše procjene visine ove litice."

Frodo porazmisli.

"Zaveži ga za ovaj panj, Sam!" reče. "A onda, mislim da će ti se ovaj put ispuniti želja da ti ideš prvi. Ja ću tebe spuštati, a ti ne moraš raditi ništa drugo nego se samo rukama i nogama odbijati od stijene. Doduše, bit će dobro ako se odupreš koji put i o neku izbočinu, da ja predahnem. A kad ti stigneš dolje, ja ću za tobom. Sad se opet sasvim dobro osjećam."

"U redu" nevoljko će Sam. "Ako već mora bit tako, hajde da i to izguramo!"

Dohvativši uže, zaveže ga za panj najbliži rubu, a onda drugi kraj sveže sebi oko struka. Neodlučno se okrene i po drugi put se spremi spustiti niz stijenu.

Ipak nije ispalo ni upola onako loše kako je očekivao. Reklo bi se da mu uže ulijeva samopouzdanje, iako je višeput zatvorio oči kad je pogledao dolje između stopala. Na jednom nezgodnom mjestu nije bilo nikakve izbočine a litica je bila okomita, pa čak i malko podsječena, te se poskliznuo i zanjihao na srebrnoj niti. Ali Frodo ga je spuštao polagano i ravnomjerno, te je na kraju prošao i to opasno mjesto.

Najviše se ipak bojao da uže neće biti dovoljno dugačko pa da će ostati visiti u zraku, ali kad je napokon stigao do dna i doviknuo Frodu: "Stigo sam!" u Frodovim je rukama ostao još dobar komad konopca. Iako ga je dobro čuo, Frodo ga nije mogao vidjeti. Samov sivi vilin-plašt stopio se bio s polumrakom.

Frodo je utrošio znatno više vremena na pripreme. Svezao je oko struka uže koje je ostalo gore privezano, a ujedno ga je i skratio tako da ga uže povuče nagore prije nego što stigne do dna. Ipak nije htio riskirati da padne niti se baš mogao pouzdati kao Sam u tu tanku sivu nit. Svejedno na dva mjesta morao se potpuno pouzdati u nju: na glatkom površinama na kojima se nije mogao ni za šta uhvatiti svojim snažnim hobitskim prstima, a izbočine su na njima bile široko razmaknute. Ali naposljetku se i on našao na dnu.

"Izvrsno!" uzvikne. "Uspjeli smo! Oslobodili smo se Emyn Muila! Samo se pitam što ćemo sada? Možda ćemo uskoro još i požaliti za dobrom, tvrdom stijenom pod nogama."

Ali Sam mu ne odgovori: piljio je u vrh litice.

"Tikvani!" reče. "Mamlazi! Moje prelijepo uže! Ostalo je privezano za panj, a mi smo ovdje na dnu. Baš ko da smo onom šunjalu Golumu ostavili ljestvice da može sić. Najbolje da postavimo i putokaz da zna na koju smo stranu otišli! Meni je sve ovo izgledalo malko prelako."

"Ako se možeš dosjetiti na koji smo se način mogli poslužiti ovim užetom a da ga ujedno ponesemo sa sobom, onda možeš slobodno i mene nazvati tikvanom ili bilo kojim drugim nadimkom koji ti je Starina prišio!" reče Frodo. "Hajde, ako baš hoćeš, popni se opet gore, odveži ga i siđi opet dolje!"

Sam se počeše po glavi i reče:

"Ne, oprostite, ne mogu se dosjetit kako bi to izveo. Al mi je krivo ko psu što smo ostali bez njega, to je fakat." Pomiluje kraj užeta i nježno ga cimne. "Teško mi je odvojit se od ičesa što sam ponio iz Vilin-zemlje. Možda ga je čak i sama Galadriel splela? Galadriel!" promrmlja turobno klimajući glavom. Bacivši pogled gore, po posljednji put potegne uže kao da se oprašta s njim.

Na veliko čudo obojice hobita, uže se odriješi. Sam je pao na leđa a dugi sivi namotaji tiho su se složili na njemu. Frodo se nasmije.

"Tko je to gore svezao uže?" zapita. "Dobro je što je izdržalo koliko je izdržalo! Kad samo pomislim da sam svu svoju težinu povjerio tvom čvoru!"

Sam se nije nasmijao.

"Ja nisam, gos'n Frodo, baš vičan pentranju" odgovori on uvrijeđenim glasom "al se pomalo razumijem u užad i u čvorove. To nam je u familiji, da tako kažem. Pa moj pradjed, i moj stric Andy poslije njega, onaj koji je bio Čičin najstariji brat, imali su godinama užariju prijeko kod Tyfielda. I svezo sam takvu petlju oko onog panja da se nije moglo bolje svezat, ni u Shireu ni izvan njega."

"Onda je uže valjda puklo… izlizalo se na rubu stijene?" nabaci Frodo.

"Ne bi reko!" opet će Sam još uvređenije. Sagne se i pregleda krajeve užeta. "Pa da da nije. Ni jedan jedini struk nije puko!"

"Onda se ipak, na žalost, čvor odvezao" reče Frodo.

Sam zavrti glavom i ne odgovori mu. Zamišljeno je provlačio uže kroz prste.

"Nek bude kako velite, gos'n Frodo" izusti napokon "al ja bi sve reko da je uže samo došlo kad sam ga pozvo."

Smotavši ga, nježno ga spremi u naprtnjaču.

"Svakako je došlo" priklopi Frodo "i to je najvažnije. A sad moramo razmisliti o sljedećem potezu. Uskoro će noć. Kako su zvijezde lijepe, i mjesec!"

"Zbilja razgaljuju srce, jel' da?" potvrdi Sam gledajući na nebo. "Nekako mi upravo vilenjački djeluju. A mjesec se puni. Nismo ga vidjeli noć-dvije po ovom oblačnom vremenu. Već sasvim lijepo svijetli."

"Da" složi se Frodo "ali će se tek za koji dan napuniti. A mislim da ne bismo smjeli zagaziti u močvaru pri svjetlu polumjeseca."

Nastavili su dalje put pod okriljem prvih noćnih sjena. Nakon nekog vremena Sam se obazre na put koji su bili prešli. Ždrijelo jaruge bijaše crn zarez na tamnoj litici.

"Drago mi je što nam je ostalo uže" reče. "Ipak smo onom tihotapcu za nama postavili malu zagonetku. Nek iskuša malo ona svoja gadna šljapkava stopala na tim izbočinama!"

Korak po korak, udaljili su se od skutova litice prolazeći kroz divljinu punu kamenih gromada i gruba kamenja, mokrog i skliskog od jake kiše. Tlo se i dalje naglo spuštalo. Nisu daleko odmakli kad naiđu na veliku rasjelinu što je iznenada crna zinula pred njima. Nije bila osobito široka, ali je ipak bila preširoka da je jednostavno preskoče pri slabom svjetlu mjesečine. Učinilo im se da iz njenih dubina dopire žubor vode. Zavijala je nalijevo, na sjever, opet prema brdima, pa im je prepriječila put na tu stranu, barem dok je god bio mrak.

"Mislim da će ipak biti bolje da krenemo natrag na jug, uz sam rub litice" predloži Sam. "Možda ćemo tamo nać neki zaklon, il čak spilju, il tako nešto?"

"Možda" reče Frodo. "Ja sam već umoran i ne vjerujem da bih noćas mogao još dugo bauljati po ovom kamenju… iako mi je krivo što gubimo vrijeme. Da se bar pred nama jasno vidi staza: onda bih išao dalje sve dok me noge ne izdaju."

Nisu ništa lakše napredovali uz izlomljeno podnožje Emyn Muila, a nije ni Sam našao nikakav zaklon ni pećinu da se u nju sklone: samo goli stjenoviti obronci nad koje se prijeteći nadvila litica, koja se opet izdigla, sve viša i strmija kako su joj se vraćali. Naposljetku su se, izmoreni, samo svalili na zemlju u zavjetrinu kamene gromade nedaleko od podnožja strmine. Tu su neko vrijeme sjedili turobno skutreni jedan uz drugoga, u toj studenoj kamenitoj noći, dok im se san prikradao, ma koliko mu se opirali. Mjesec je sad, jasan, plovio visoko na nebu. Oskudna bijela mjesečina obasjavala je zidove stijena i natapala hladne i mrgodne zidine litice pretvarajući svu tu široku i visoku tmušu u prohladno blijedo sivilo izrovašeno crnim sjenama.

"Ma dobro!" reče Frodo ustajući i pritežući plašt oko sebe. "Odspavaj malo ti, Same, i uzmi moj gunj! Ja ću neko vrijeme stražariti hodajući gore-dolje." Iznenada se ukoči, sagne i zgrabi Sama za mišicu. "Što je ono?" prošapće. "Gledaj tamo prijeko, na litici!"

Sam pogleda i naglo udahne zrak kroza zube.

"Ssss!" izusti. "Vidite što je. To vam je onaj Golum! Tako mi guja i zmija! Kad se samo sjetim da sam povjerovo da ćemo ga zbunit onim svojim spuštanjem! Gledajte ga! Baš ko kakav gadni gmizavi pauk na zidu!"

Niza stranu strmine, okomite i gotovo glatke, ili se tako bar činilo na blijedoj mjesečini, kretala se sitna crna prilika raskriljenih tankih udova. Možda je svojim mekanim, prionljivim rukama i prstima pronalazila pukotine i oslonce koje nijedan hobit ne bi ni vidio, a kamoli iskoristio, ali je izgledalo kao da samo gmiže nadolje na ljepljivim jastučićima, poput kakva velika kukca što vreba na plijen. I to se spuštala naglavačke, kao da njuhom nalazi put. Od vremena do vremena polako bi digla glavu i okrenula je natraške na dugačkom mršavom vratu, a hobiti su načas primijetili i dva sićušna blijeda odbljeska: oči što su letimice zaškiljile na mjesec a onda se opet naglo zatvorile.

"Mislite da nas vidi?" priupita Sam Froda.

"Ne znam" tiho mu odgovori Frodo. "Ipak, ne vjerujem. Čak i prijateljske oči teško mogu vidjeti ove naše vilin-plašteve: ja tebe ne vidim u sjeni čak ni na nekoliko koraka. A čuo sam da on ne voli ni sunce ni mjesec."

"Pa zašto onda baš ovuda silazi?" upita ga Sam.

"Tiho, Same!" šapne mu Frodo. "Možda nas njuši? A vjerujem da mu je i sluh dobar kao u vilenjaka. Mislim da je sad nešto čuo: vjerojatno naše glasove. Mi smo se tamo prijeko uvelike dovikivali, a prije jedne minute i preglasno govorili."

"E pa, meni je taj već zbilja dozlogrdio" reče Sam. "Malo nam se prečesto javlja, za moj račun, pa ću malko popričat s njim, ako mognem. Uostalom, ne vjerujem da bi mu sad i mogli umaknut."

Navukavši sivu kukuljicu na glavu, Sam se odšulja do litice.

"Pazi!" šapne mu Frodo idući za njim. "Pazi da ga ne poplašiš! Mnogo je opasniji nego što izgleda."

Crna gmizava prilika bila je već prešla tri četvrti puta niz stijenu, i nalazila se možda petnaest metara ili nešto manje od podnožja litice. Hobiti su se bili ukipili čučeći u sjeni velika kamena i promatrajući je. Činilo se da je naišla na teško mjesto na svom putu, ili da ju je nešto uznemirilo. Čuli su je kako njuška oko sebe, a ovda-onda oštro bi nešto prosiktala, kao da psuje. Podigla je glavu, reklo bi se da je pljucnula. Tad ponovo krene dalje. Čuli su kako škrguće zubima i zviždi.

"Akh, sss! Polako, Zlato moje! Ko polako ide, prije doma dođe. Ne ssmijemo sslomiti vrat, je l' tako, Zlato? Ne ssmijemo, Zlato… *golum*!" Ponovo digne glavu, zaškilji na mjesec i brže zatvori oči. "Mrzimo ga" prosikće. "Ono gnjussno, gnjussno treperavo ssvjetlo… sss… uhodi nas, Zlato… bode nam oči."

Spustio se već bio naniže pa mu je siktanje postalo još oštrije i jasnije.

"Gdje ssi to, gdje ssi to: Zlato moje, Zlato moje? Naš je, jel' da, i oćemo ga! Lopovi, lopovi, gadni mali lopovi! Đe li su samo s mojim Zlatom? Prokleti bili! Mi njih mrzimo."

"Izgleda da ne zna da smo mi ovdje, jel' da?" prošapće Sam. "A kakvo mu je to Zlato? Da ne misli…"

"Pst!" dahne Frodo. "Sad je već blizu, toliko blizu da može čuti i naš šapat."

I doista, Golum iznenada opet zastane i zanjiše svoju krupnu glavu na mršavu vratu amo-tamo kao da osluškuje. Blijede oči bile mu napol otvorene. Sam se svlada iako su ga ruke svrbjele. Upro je oči, pune gnjeva i gađenja, u ono kukavno stvorenje koje se opet počelo kretati, neprestance šapćući i sikćući nešto za se.

Napokon se našao na tri-četiri metra od zemlje, iznad samih njihovih glava. Odatle je stijena bila posve okomita, čak i malko podsječena, pa čak ni Golum nije

mogao naći nikakav oslonac. Činilo se da se pokušava okrenuti kako bi nogama pošao naprijed, ali iznenada prodorno i oštro vrisne i stropošta se na zemlju. U padu je obavio ruke i noge oko sebe, kao pauk kojem je pukla nit za spuštanje.

Sam munjevito iskoči iz svoga zaklona i preleti razmak između sebe i podnožja litice u dva skoka. Prije nego što se Golum osovio na noge, on je već bio na njemu. Međutim, ustanovio je da je Golum tvrđi orah nego što je mislio, čak i kad ga je ovako nenadano zaskočio. Prije nego što ga je Sam uspio ščepati, Golum ga je obavio svojim dugačkim rukama i nogama pribijajući mu ruke uz tijelo i stežući ga meko ali strahovito snažno, kao užad što se malo-pomalo zateže, a ljepljivim mu je prstima dotle tražio vrat. Zatim ga je oštrim zubima ugrizao za rame. Sam ga je samo uspio udariti svojom tvrdom, okruglom glavom u lice. Golum je nešto prosiktao i pljunuo, ali ga nije puštao.

Sam bi se bio loše proveo da je bio sâm. Ali priskočio mu je Frodo i izvukao žalac iz korica. Ljevicom je zgrabio Goluma za rijetku, glatku kosu i povukao mu glavu unatrag i istegnuo dugački vrat, tako da se svojim blijedim, otrovnim očima zagledao u nebo.

"Pusti ga! Golume!" reče. "Ovo je žalac. Već si ga jednom davno vidio. Pusti ga, ili ćeš ovaj put osjetiti žalac na svojoj koži! Prerezat ću ti grlo."

Golum je klonuo i postao mlitav kao mokra uzica. Sam ustane opipavajući rame. Iako su mu oči gorjele od bijesa, nije se mogao osvetiti tom svom kukavnom neprijatelju što je sad ponizno ležao na kamenju i cvilio.

"Ne diraj nas! Nek nas ne dira, Zlato! Neće nas oni dirat, jel' da neće, fini mali hobitani? Nismo mi mislili ništa lošo, al kad su skočili na nas ko mačke na jadne mišove, jel' da, Zlato? A mi smo sami ko prst, *golum*. Mi ćemo jim biti dobri, jako dobri, ako oni budu s nama dobri, jel' da oćemo, jes, jesst!"

"Šta ćemo sad s ovim ovdje?" priupita Sam Froda. "Kako bi bilo da ga svežemo da se ne može više šuljat za nama?"

"Al to bi nas satrlo, satrlo" procvili Golum. "Okrutni mali hobitani! Svezat će nas u ovom ladnom tvrdom kraju i ostavit nas, *golum, golum*."

Jecaji mu navrli iz stisnutog grla.

"Nećemo" reče Frodo. "Ako ga kanimo ubiti, moramo ga ubiti odmah. Ali ne možemo ga ubiti, kako stvari stoje. Siroti kukavac! Nije nam ništa nažao učinio."

"E, da nije!" reče Sam trljajući rame. "Kako bilo da bilo, htio je, a *htio bi* i sad, vjerujte mi! Da nas zadavi dok spavamo, to bi on htio."

"I ja bih rekao" reče Frodo. "Ali drugo je ono što bi on htio."

Ušuti načas i zamisli se. Golum je nepomično ležao ali je prestao cviljeti. Sam je stajao nad njim i srdito ga gledao.

Frodu se učini da čuje, posve jasno iako iz velike daljine, glasove iz prošlosti:

Baš mi je žao što Bilbo nije proburazio toga gnusnog skota kad mu se nadala prilika!

Žao? Upravo ga je sažaljenje spriječilo u tome. Sažaljenje i milosrđe: da ne ubija bez potrebe.

Ne osjećam ja nikakvo sažaljenje spram Goluma. Zaslužio je smrt.

Zaslužio je smrt! Rekao bih da jest. Mnogi koji žive zaslužili su smrt. A neki koji umiru zaslužili su život. Zar im ga možeš dati? Zato nemoj biti tako revan u izricanju

smrtnih presuda u ime pravde zato što se bojiš za svoju kožu. Čak ni najveći mudraci ne mogu predvidjeti sve nakane.

"Pa, dobro" odgovori naglas spuštajući mač. "Ali još se bojim. Ipak neću dirnuti u ovog skota, kao što vidiš. Jer sad kad ga gledam, stvarno mi ga je žao."

Sam je buljio u svoga gospodara koji je kanda govorio nekome tko nije nazočan. Golum podigne glavu.

"Jess, kukavni smo ti mi, Zlato moje" ponovo procvili. "Jad i bijeda! Neće nas ipak ubiti hobiti, fini hobiti!"

"Ne, nećemo" reče Frodo. "Ali te nećemo ni pustiti. Ti si, Golume, sušta zloća i nevaljalstvo. Morat ćeš s nama, nema druge, da te držimo na oku. Ali nam moraš i pomoći ako budeš mogao. Ruka ruku mije."

"Jess, tako je, bome" reče Golum i sjedne. "Fini moji hobiti! Idemo mi s vama. Pokazivat ćemo vam sigurne staze u mraku, da, oćemo, oćemo. A kud ste se vi to zaputili po ovim ladnim i tvrdim krajevima, da nam je znat, da, da nam je znat?"

I pogleda ih a u blijedim, žmirkavim očima plane mu načas slabašan odbljesak lukavosti i radoznalosti.

Sam ga prostrijeli pogledom i usiše zrak kroza zube. Ali činilo se da je naslutio nešto čudnovato u raspoloženju svoga gospodara i da tu nema pogovora. Ipak ga je Frodov odgovor zaprepastio.

Frodo pogleda Goluma ravno u oči a Golum zatrepće i odvrati pogled.

"Ti to već znaš, ili si bar dobro pogodio, Sméagole" reče mu tiho i strogo. "Idemo u Mordor, naravno. A ja mislim da ti poznaješ put koji tamo vodi."

"Akh! Sss!" izusti Golum začepljujući uši rukama kao da ga boli takva otvorenost i slobodno izgovaranje imena. "Pogodili smo, da, pogodili smo" prošapće. "I nismo tjeli da idu tamo, jel' da? Ne, Zlato, nismo tjeli da idu tamo fini hobiti. Tamo vam je prah i pepeo, pepeo, i žeđa, i jame, jame, jame, i orci, na tisuće orkâ. Fini hobiti ne smiju tamo… sss… na takva mjesta."

"Ti si dakle bio tamo?" saleti ga Frodo. "I opet te nešto vuče onamo, je li?"

"Jess! Jess! Ne!" vrisne Golum. "Jedanput smo, slučajno, bili tamo, jel'da, Zlato? Da, slučajno. Al ne idemo više tamo, ne, ne!" Tad odjednom promijeni glas i jezik, zajeca i progovori, ali ne njima. "Ostavite me na miru, *golum*! Boli me. O moje jadne ruke, *golum*! Ja, mi, ne idemo više tamo. Ne možemo ga nać. Umoran sam. Ja, mi, ne možemo ga nać, *golum*, *golum*, ne, nema ga niđe. Uvijek su budni. Patuljci, ljudi i vilenjaci, strašni vilenjaci svijetlih očiju. Ne mogu ga nać. Akh!" Ustane i stisne dugačku šaku i koščati čvor bez mesa i zamaše njome prema istoku. "Nećemo!" uzvikne. "Nećemo za tvoju volju." Zatim opet klone. "*Golum, golum*" procvili s glavom na tlu. "Nemoj nas gledat! Odlazi! Spavaj!"

"Neće on, Sméagole, otići ni zaspati na tvoju zapovijed" reče mu Frodo. "Ali, ako se zaista želiš osloboditi Njega, onda moraš meni pomoći. A to, bojim se, znači da nam moraš pokazati put do Njega. Ali nećeš morati s nama ići do kraja, ne moraš dalje od ulaza u njegovu zemlju."

Golum opet sjedne i pogleda ga ispod oka.

"On vam je tamo prijeko" probrglja. "Uvijek je tamo. Orci će vas odvest do njega. A orke ćete lako nać istočno od rijeke. Nemojte to tražit od Sméagola. Siroti, siroti, Sméagol, odavno je već na putu. Uzeli su mu njegovo Zlato i više ga nema."

"Možda ćemo ga ponovo naći ako pođeš s nama" reče mu Frodo.

"Ne, ne, nikad! Izgubio je on svoje Zlato" odvrati Golum.

"Ustaj!" zapovjedi mu Frodo.

Golum ustane i uzmakne prema stijeni.

"Pazi sad!" reče mu Frodo. "Možeš li nam naći neku lakšu stazu za dan ili za noć? Umorni smo, ali ako se odlučiš za noć, krenut ćemo još noćas dalje."

"Od velikog svjetla bole nas oči, kad vam kažem" procvili Golum. "Nećemo pod Bijelim licem, zasad još ne. Još malo pa će zać za brda, jess. Otpočinite najprije malo, fini hobiti!"

"Onda sjedi" zapovjedi mu Frodo "i da se nisi maknuo!"

Hobiti sjednu uza nj, svaki s jedne strane, naslone se leđima na okomitu stijenu i ispruže noge. Nisu se uopće morali dogovarati riječima: znali su da ne smiju ni načas zaspati. Mjesec je polako odmicao na nebu. Sjene su padale s okolnih brda i pred njima se već sve bilo smračilo. Zvijezde su na nebu bile guste i sjajne. Nitko ni da se pomakne. Golum je sjedio skupljenih nogu, s koljenima pod bradom, s plosnatim šakama i stopalima na zemlji, zatvorenih očiju, ali se činilo da je napet, kao da nešto razmišlja ili osluškuje.

Frodo baci pogled na Sama. Pogledi im se sretnu i sporazume. Opuste se, naslone glavom na stijenu i zatvore oči, ili se bar tako činilo. Uskoro se začulo kako tiho dišu. Golumu se trznu šake. Jedva primjetno okrene glavu nalijevo pa nadesno, i priškilji najprije na jedno oko pa na drugo. Hobiti nisu davali ni znaka od sebe.

Iznenada, neobično okretno i brzo, Golum poskoči s mjesta kao skakavac ili žaba i pojuri u mrak. Ali upravo je to bilo ono što su Frodo i Sam čekali. Sam je bio na njemu prije nego što je Golum prošao dva koraka. Frodo je jurnuo za njima, uhvatio Goluma odostraga za nogu i oborio ga.

"Same, tvoje će nam uže možda opet dobro doći" reče Frodo.

Sam izvadi uže.

"A kud ste vi to nakanili po ovom hladnom, tvrdom kraju, gospodine Golume?" zareži Sam. "Pitamo se mi, dašta, pitamo se. Sigurno ste htjeli potražiti nekog svog prijatelja orka? Gadni, podmukli skote! Trebalo bi ti ovo uže namaknuti oko vrata, pa ga dobro pritegnut."

Golum je mirno ležao i nije više ništa pokušavao. Nije odgovorio Samu nego ga je samo letimice ošinuo otrovnim pogledom.

"Treba nam samo nešto da ga držimo na uzdi" reče Frodo. "Mora hodati pa mu ne bi vrijedilo vezati noge… a ni ruke jer mi se čini da se i njima podjednako služi u hodu. Sveži mu radije jedan kraj za gležanj, a drugi kraj čvrsto drži!"

Stajao je nad Golumom dok je Sam vezao čvor. Ishod iznenadi obojicu. Golum zavrišti tankim, prodornim glasom koji je bilo užasno slušati. Previjao se i pokušavao dokučiti ustima gležanj da pregrize uže. Svejednako je vrištao.

Naposljetku je Frodo povjerovao da ga doista boli, samo što to nije moglo biti od čvora. Pregledao ga je i ustanovio da čvor nije odviše čvrsto zategnut, štoviše, da je možda i suviše labav. Sam je bio ipak nježniji od svojih riječi.

"Što ti je?" upita ga Frodo. "Ako kaniš bježati, moramo te vezati, ali ne želimo te povrijediti."

"Boli nas, boli nas!" prosikće Golum. "Ledeno je, usjeklo nam se u kožu! To su oni vilenjaci ispreli, prokleti bili! Gadni, okrutni hobiti! Zato smo i tjeli pobjeć,

dabome, Zlato moje. Znali smo mi da su ti hobiti okrutni. Obilaze vilenjake, divlje vilenjake svijetlih očiju. Skinite nam to! Boli nas."

"Ne, neću ti ništa skinuti" reče Frodo "neću osim ako ne…" zastane načas razmišljajući "osim ako me ne uvjeriš da ti mogu vjerovati."

"Zaklet ćemo se da ćemo učiniti što god želi, jes, jess" reče Golum svejednako se kriveći i hvatajući za gležanj. "Boli nas."

"Zaklet ćeš se?"

"Sméagol" iznenada jasno izgovori Golum otvarajući širom oči i buljeći u Froda s nekim čudnim sjajem u očima "Sméagol će se zaklet na svoje Zlato."

Frodo se uspravi i ponovo iznenadi Sama riječima i strogim glasom:

"Na svoje Zlato? Kako se usuđuješ?" priupita ga. "Sjeti se samo!

Prsten Jedan da spoji se s njima i u tami ih sveže.

Hoćeš li se, Sméagole, obvezati takvom prisegom? On će te držati za riječ, samo što je on još podmukliji od tebe. Može ti izokrenuti riječi. Čuvaj se!"

Golum se sav zgurio.

"Na svoje Zlato, na svoje Zlato!" ponovi.

"A na što ćeš se obavezati?" upita ga Frodo.

"Da ću bit jako jako dobar" reče Golum. Zatim dopuzi do Frodovih nogu i padne ničice pred njim šapćući nešto promuklim glasom i sav se tresući, kao da su mu vlastite riječi utjerale strah u kosti. "Sméagol će se zaklet da ga nikad neće dat Njemu! Sméagol će ga spasit. Al mora se zaklet na svoje Zlato."

"Ne! Nećeš na njega" otpovrne Frodo gledajući ga s visoka, strogo i samilosno. "Ti ga samo želiš vidjeti i dodirnuti ako uzmogneš, iako znaš da bi te izludio. Nećeš na njega. Zakuni se u njega ako baš hoćeš. Jer ti znaš gdje je on. Da, znaš, Sméagole. Pred tobom je."

Samu se načas pričini da mu je gospodar nekako porastao a Golum se smanjio: visoka, stroga sjena, moćan gospodar koji je svoj sjaj sakrio u siv oblak, a njemu pred nogama skviči psetance. Ipak su njih dvojica bili na neki način srodni i svoji: čitali su jedan drugome misli. Golum se pridigne i počne se umiljavati Frodu ofrkavajući mu se oko koljena.

"Lezi! Lezi!" reče mu Frodo. "A sad se zakuni!"

"Zaklinjemo se, da, zaklinjemo se!" izusti Golum. "Služit ću gospodaru mog Zlata. Dobar gospodar, dobar Sméagol, *golum, golum*!"

Iznenada proplače i ponovo se zagrize u gležanj.

"Odveži ga, Same!" zapovjedi Frodo.

Sam ga neodlučno posluša. Golum smjesta ustane i počne poskakivati od veselja, kao išiban pas koga je gospodar pogladio. Tog časa zbila se u njemu neka promjena koja je potrajala neko vrijeme. Nije više onoliko siktao ni cvilio, i obraćao se izravno svojim suputnicima, a ne više svom Zlatu. Kad bi mu pristupili ili učinili kakvu nenadanu kretnju, skutrio bi se i ustuknuo, izbjegavajući da im dodirne vilin-plašteve, ali je inače bio prijazan i upravo se dirljivo trudio da im ugodi. Hihotao je i poskakivao od veselja na svaku njihovu šalu, pa i čim bi mu se Frodo ljubazno obratio, a zacmizdrio bi kad bi ga prekorio. Sam mu se malokad obraćao. Bio je sumnjičaviji prema njemu nago ikad, i trpio je još manje, ako je to moguće, novoga Goluma, tog Sméagola, nego onog starog.

"E pa, Golume, il kako se već zoveš" reče mu Sam "vataj se posla! Mjesec je zašo a noć prolazi. Najbolje da krenemo."

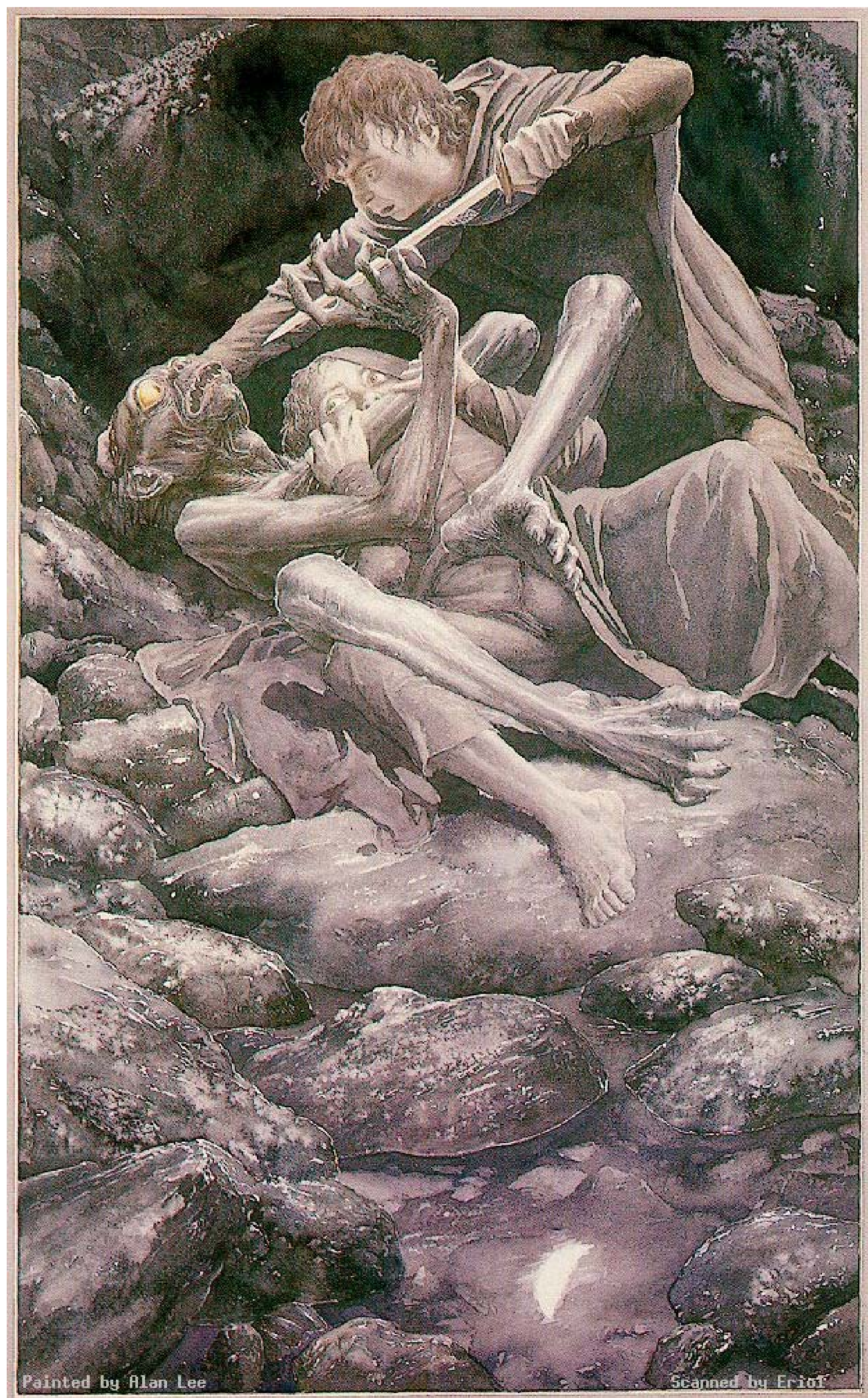
"Da, da" potvrdi Golum skakućući oko njih. "Ajdemo! Ima samo jedan put između Sjevernog kraja i Južnoga kraja. Ja sam ga otkrio, aha! Orci ne idu njime, orci ne znaju za njeg. Orci ne prolaze kroz močvaru, oni rađe idu okolo-naokolo, milje i milje. Sva sreća što ste krenuli na ovu stranu. Sva sreća što ste našli Sméagola, da. Idite samo za Sméagolom!"

Pođe nekoliko koraka i upitno se osvrne za sobom, kao pas kad poziva gospodara u šetnju.

"Čekaj malo, Golume!" dovikne mu Sam. "Samo nemoj odlazit predaleko naprijed! Ja ću ti bit stalno za petama, a uže će mi uvijek bit pri ruci."

"Ne, ne!" odvrati Golum. "Sméagol se zakleo."

Krenuli su u gluho doba noći pod tvrdim, jasnim zvijezdama. Golum ih je vodio natrag na sjever neko vrijeme, a onda je skrenuo nadesno od strmog ruba Emyn Muila, niz krševite, kamene obronke prema beskrajnim blatištima. Hitro i tiho stopili su se s mrakom. Na svim onim silnim miljama pustoši pred ulazom u Mordor vladao je crni muk.

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

II. poglavlje

PUT KROZ MOČVARU

Golum se brzo kretao, onako istršale glave i vrata, služeći se često u hodu rukama koliko i nogama. Frodo i Sam imali su muke da održe korak s njim, ali činilo se da on više i ne pomišlja bježati. Kad bi zaostali za njim, on bi se okrenuo i pričekao ih. Nakon nekog vremena doveo ih je do ruba uske dubodoline na koju su oni bili već nabasali, samo što su sad bili dalje od brda.

"Evo ga!" uzvikne on. "Tu dole ima jedan put, da. Sad ćemo tuda… tamo, tamo daleko, na drugu stranu."

Pokaže rukom na jug i istok, prema močvari. Do nosnica im dopirao zadah, težak i neugodan čak i u prohladnom noćnom zraku.

Golum se ushodao gore-dolje uz rub dubodoline i napokon im dovikne:

"Evo, ovđe možemo sić. Sméagol je već jednoč išo ovuda: išo sam kad sam bježo od orkâ."

Povede ih i hobiti siđu za njim u tamu. Nije bilo teško sići jer je rasjelina na tom mjestu bila svega pet-šest metara duboka i oko tri-četiri široka. Na dnu je tekla voda: zapravo je to bilo korito jedne od mnogih rječica koje su curkale s okolnih brda i napajale ustajale mlake i blatišta na drugoj strani. Golum skrene nadesno, otprilike na jug, gacajući po plitkom kamenitom potoku. Činilo se da je oduševljen što osjeća pod nogama vodu, smijuckao se, a na mahove čak i kreketao nekakvu pjesmu.

Kad god ruke tlu su blizu,
Što nas ljute travke grizu
I glođu noge naše!
Kost je stara kao stijena
Kao obrok od kamenja
Kom bez mesa paše?
Al brz potok il jezero
Hlade, vlaže suho tijelo
I glade noge naše!
A sada želimo žarko…

"Ha-ha! Što da nam je?" priupita zirkajući na hobite. "E pa, da vam kažemo!" zakrešti. "Odavno je onaj to pogodio, Baggins je to pogodio." Oči mu se zakrijesile, a kad Sam spazi u mraku blijesak u njima, nije mu se ni najmanje svidio.

Živu bez zraka,
Hladniju od mraka
Nikad žednu, što uvijek pije,
U oklopu svu, što bučna nije.
Na kopnu se lako guši,
Otok što iz vode strši
Njojzi nalik je planini

A vodoskok joj se čini
Mjehurom od čistog zraka
Tako lijepa, vitka, tanka,
Kada dirne ruke naše!
Sa radošću i ushitom
Družimo se mi sa ribom
Jer trbuhu nam paše!

Ove su riječi u Samovoj glavi samo istaknule pitanje koje ga je mučilo od onog trenutka kad je shvatio da će mu gospodar uzeti Goluma za vodiča: pitanje hrane. Nije ni pomislio da i njegov gospodar možda razmišlja o tome, ali je predmnijevao da Golum razmišlja. I doista, kako se Golum prehranjivao za sveg svog potucanja? "Nije bogzna kako" pomislio je Sam. "Izgleda mi da je poprilično izgladnio. Ne bi se libio da kuša i hobite kad nema ribe, čini mi se – samo kad bi nas uhvatio na spavanju. E pa, neće: bar Sama Gamgeeja neće."

Dugo su posrtali mračnom, vijugavom dubodolinom, ili se bar tako činilo Frodovim i Samovim umornim nogama. Dubodolina ih je sad vodila na istok, malo-pomalo se širila i pličala. Napokon je nebo nad njima poblijedjelo od prvog jutarnjeg sivila. Iako nije pokazivao znake umora, Golum pogleda uvis i zastane.

"Skoro će dan" prošapće kao da je dan nešto što bi ga moglo čuti i zaskočiti. "Sméagol će ovđe ostat: ostat ću ovđe, da me žuto lice ne vidi."

"Mi bismo rado vidjeli sunce" reče Frodo "ali ćemo ostati ovdje jer smo preumorni da idemo dalje."

"Nije vam pametno što se veselite suncu" reče Golum. "Ono vas otkriva. Fini moji razumni hobiti ostaju sa Sméagolom. Tu okolo ima orkâ i svakakvih opakih stvorenja. Oni vas nadaleko vide. Sakrijte se i ostanite tu!"

Sva trojica se izvale da otpočinu podno kamenite strane dubodoline. Dubodolina nije bila ovdje mnogo viša od visoka čovjeka, a na dnu je bilo širokih ravnih greda od suhog kamena; voda je malo dalje tekla u koritu. Frodo i Sam sjednu na jednu od tih greda i naslone se leđima na stranu. Golum je pljeskao i petljao nešto po vodi.

"Moramo nešto pojesti" reče Frodo. "Jesi li gladan, Sméagole? Nemamo bogzna šta da podijelimo, ali ćemo ti dati što možemo."

Na riječ *gladan* u Golumovim blijedim očima upali se neka zelenkasta svjetlost. Reklo bi se da su mu oči istršale više nego ikad iz mršava, nezdrava lica. Načas je opet progovorio kao stari Golum.

"Izgladnili ssmo, da, izgladnili ssmo, Zlato" reče. "A šta to oni jedu? Je l' imaju fine ribice?"

Pa isplazi jezik između oštrih, žutih zubi i obliže bezbojne usne.

"Ne, nemamo ribe" odgovori mu Frodo. "Imamo samo ovo" tu podigne uvis kolačić *lembasa* "i vode, ako se ova voda može piti."

"Jess, jess, fina voda" prihvati Golum. "Pijte ju, pijte ju dok je ima! A šta vi to imate, Zlato? Je l' se to može hrskat? Je l' ukusno?"

Frodo odlomi komadić *lembasa* i pruži mu ga na omotaču od lista. Čim Golum onjuši list, sav se izmijeni u licu: lice mu se iskrivi od gađenja i na njemu se pojavi

tračak stare zlobe. "Sméagol je nanjušio!" uzvikne. "List iz Vilin-zemlje! Smrdi. Popeo se na ono njihovo drveće al nije mogo uklonit taj vonj s ruku, sa svojih finih ruku." Bacivši list, uzme krajičak *lembasa* i gricne ga. Učas ga ispljune i zatrese se od silna kašlja. "Akh! Neću!" probrglja. "Vi bi tjeli otrovat sirotog Sméagola. Prašinu i pepeo ipak on ne može jest. Skapat će od gladi. Al Sméagol ništa ne mari. Fini hobiti! Sméagol se zakleo. Nek skapa od gladi! On ne može jest hobitsku hranu. Nek skapa od gladi! Jadni, mršavi Sméagol!"

"Žao mi je" reče Frodo "ali ne mogu ti, na žalost, pomoći. Mislim da bi ti ova hrana bila dobra kad bi je kušao. Ali možda je ne možeš ni okusiti, bar zasad…"

Hobiti su žvakali *lembas* bez riječi. Sam pomisli da mu *lembas* prija kudikamo bolje nego što mu je već poodavno prijao. Golumovo ponašanje navelo ga je da ponovo obrati pozornost na njegov okus. Ipak se nije ugodno osjećao. Golum je motrio svaku mrvicu kako je prinosi ustima, poput psa koji čeka uz stolicu za večerom. Tek kad su bili gotovi i počeli se spremati za počinak, zacijelo se uvjerio da nemaju skrivenih poslastica koje bi mogli s njim podijeliti. Tad se povuče i sjedne nekoliko koraka od njih cvileći potiho.

"Slušajte!" prošapće Sam Frodu prilično glasno: nije ga zapravo bila briga hoće li ga Golum čuti ili neće. "Moramo malo odspavat, al ne smijemo obadvojica spavat uz tog gladnog nitkova u blizini, bez obzira na njegove zakletve. Bio on Sméagol ili Golum, vjerujte mi da neće samo tako promijenit navike. Spavajte najprvo vi, gos'n Frodo, a ja ću vas probudit kad ne budem više mogo držat oči otvorene. Sve ćemo tako na smjenu, ko i dosad, dok god on nije svezan."

"Možda imaš pravo, Same" odgovori mu Frodo posve glasno. "On se jest promijenio, ali nisam još načisto kakva je to točno promjena, i koliko je duboka. Ipak, sasvim ozbiljno mislim da ga se ne moramo bojati… bar zasad. Ali ti stražari ako hoćeš! Pusti me da ja spavam dva sata, ne više, onda me probudi."

Toliko je bio umoran da mu je glava klonula na prsa i da je zaspao gotovo istog časa kad je izgovorio te riječi. Činilo se da se Golum više ničeg ne boji. Sklupčao se i ubrzo zaspao, posve bezbrižno. Uskoro je tiho pištao kroz stisnute zube, ali je ležao nepomično kao kamen. Nakon nekog vremena, bojeći se da će i sam zaspati bude li slušao svoja dva suputnika kako duboko dišu, Sam ustane i ovlaš gurne Goluma. Ovaj raširi ruke i trzne njima, ali ne učini nikakav drugi pokret. Sam se sagne i izusti mu riječi *ssočna riba* na uho, ali nije bilo nikakva odgovora, pa čak ni zastoja u Golumovu disanju. Sam se počeše po glavi.

"Mora da zbilja spava" promrsi. "Kad bi ja bio ko Golum, taj se ne bi više probudio!"

Obuzda misli o maču i užetu koje su mu pale na pamet, pa se vrati do gospodara i sjedne uza nj.

Kad se probudio, nebo je bilo oblačno, nije bilo svjetlije već tamnije nego kad su doručkovali. Sam skoči na noge. Ne ponajmanje zato što se osjećao okrijepljen i bio opet gladan, on iznenada pojmi da je prespavao cijeli dan, najmanje devet sati. Frodo je još čvrsto spavao i ležao sad na boku. Goluma nije bilo na vidiku. Samu padnu na um kojekakva pogrdna imena na svoj račun, što ih je izvukao iz Čičine bogate riznice riječi, a zatim se sjeti da njegov gospodar ipak ima pravo: zasad se još nemaju čega bojati. Bilo kako mu drago, obojica su još živi i nezadavljeni.

"Siroti kukavac!" izusti napol pokajnički. "Da mi je samo znat gdje je?"

"Nisam baš daleko, nisam baš daleko!" začuje nečiji glas iznad sebe. Digavši pogled, ugleda Golumovu krupnu glavu i uši ocrtane na večernjem nebu.

"Hej, šta to radiš?" uzvikne Sam jer su mu se sumnje vratile čim je ugledao tu glavu.

"Sméagol je ogladnio" odgovori mu Golum. "Odma se vraća."

"Vrati se smjesta!" vikne Sam. "Hej! Vrati se!"

Ali Golum je već nestao.

Froda je Sam probudio svojim uzvikom pa je sjeo i protrljao oči.

"Zdravo!" reče. "Što se dogodilo? Koliko je sati?"

"Nemam pojma" odgovori Sam. "Reko bi da je sunce upravo zašlo. A onaj je ošo. Kaže da je gladan."

"Budi bez brige!" reče mu Frodo. "Tome nema lijeka. Ali vidjet ćeš da će se vratiti. Držat će se još neko vrijeme zakletve. Uostalom, neće on napustiti svoje Zlato."

Frodo se nije ni najmanje zabrinuo kad je čuo da su spavali kao zaklani sate i sate uz Goluma, i to gladnog i slobodnog Goluma.

"Mani se pogrdnih imena svoga Čiče" reče mu. "Bio si iscrpljen i sve je dobro ispalo: sad smo obojica odmorni. Pred nama je težak put, najgori što može biti."

"A što se tiče hrane" opet će Sam "koliko će nam još vremena trebat da obavimo ovaj posao? A kad ga obavimo, što ćemo dalje? Ova popudbina koju smo dobili drži nas na nogama na čudesan način, iako ne zadovoljava utrobu kako treba: bar ne za moje pojmove, bez uvrede za one koji su je spravili. Al to jedemo svaki dan, a zalihe se ne povećavaju. Reko bi da imamo toliko da nam dotekne, recimo, još tri tjedna il tako nekako, i to, pazite, sa stegnutim pojasom i na jedan zub. Dosad smo se pomalo i razbacivali."

"Ne znam koliko će nam vremena trebati da… da dovršimo ovo" reče Frodo. "Izgubili smo strašno mnogo vremena u brdima. Ali, Samwise Gamgee, dragi moj hobite… zapravo, Same, najdraži moj hobite, prijatelju nad prijateljima… mislim da ne treba misliti na ono što će uslijediti nakon toga. Koliko uopće ima nade da ćemo ikad *obaviti ovaj posao*, kako ti veliš? A ako ga i obavimo, tko zna kakav će biti ishod? Ako Prsten Vladar ode u vatru a mi se nađemo u blizini? Pitam te, Same, je li uopće vjerojatno da će nam kruh opet biti potreban? Mislim da neće. Uspijemo li okrijepiti svoje udove toliko da nas odnesu do Usudne gore, to je najviše što možemo učiniti. Kako se osjećam, to je i više nego što ja mogu."

Sam klimne glavom bez riječi. Uhvati gospodara za ruku i sagne se nad nju. Nije ju poljubio iako su mu pošle suze. Zatim se okrene od njega, prođe rukavom

preko nosa i ustane. Ushoda se gore-dolje i pokuša višeput zazviždati, govoreći između svakog pokušaja:

"Gdje li je taj vražji skot?"

"Zapravo se Golum ubrzo vratio, samo što se tako tiho došuljao da ga nisu čuli sve dok se nije našao pred njima. Prsti i lice bijahu mu crni od blata. Još je žvakao i slinio. Radije ga nisu ništa pitali, a nije im se dali ni pomisliti što to žvače.

"Gliste, il kukce, il nešto ljigavo iz rupa", pomisli Sam. "Brr! Kukavni skot; siroti bijednik!"

Golum im ništa ne reče sve dok se dobro ne napije vode i opere u potoku. Tad se vrati do njih oblizujući se.

"E, sad je već bolje" reče. "Jesmo li se odmorili? Jesmo spremni da idemo dalje? Fini hobiti, divno spavaju! Vjerujete sad Sméagolu? E, to je dobro."

Sljedeći dio puta bio je otprilike jednak prethodnome. Što su dalje išli, dubodolina je bivala sve plića a nagib korita sve položeniji. Dno nije više bilo onako kamenito nego sve više zemljano, a obale su malo-pomalo bivale sve niže. Potok je počeo krivudati i vrludati. Noć je bila na izmaku, ali su oblaci bili zastrli mjesec i zvijezde pa su znali da sviće samo po polaganom širenju oskudnog, sivog svjetla.

Nakon otprilike sat hladnog vremena stigli su do kraja vodenog toka. Obale su se pretvorile u humlje obraslo mahovinom. Potok je žuborio preko posljednje grede od natrula kamenja, izlijevajući se u smeđu baruštinu i gubeći se. Suha trska šumila je i šuškala iako nisu osjećali da vjetar puše.

S obje strane i ispred njih ležale su široke baruštine i blatišta protežući se daleko na jug i istok u mutni suton. Iz tamnih i odvratnih mlaka dizala se magla kovitlajući se i pušeći. Zagušljiv je zadah lebdio u zraku. U daljini, gotovo na samom jugu, iskrsnule su gorske litice Mordora, poput crne prudine od iskidanih oblaka što plove nad opasnim morem obavijenim magluštinom.

Sad su hobiti bili posvema u Golumovim rukama. Nisu znali niti su mogli naslutiti pri onom magličastom svjetlu da su zapravo tek na sjevernim granicama močvare, a da njezin glavni dio leži južno od njih. Da su poznavali te krajeve, mogli su se s malim zakašnjenjem malo vratiti istim putem, pa onda udariti na istok i zaobići močvaru tvrdim cestama što vode do gole ravnice Dagorlada: drevnog bojnog polja pred ulazom u Mordor. Ne bi se ipak moglo reći da bi im takav put pružio velike nade. Na onoj kamenitoj ravnici nije bilo nikakva zaklona, presijecale su je glavne ceste orkâ i neprijateljske vojske. Tu im ne bi pomogli ni plaštevi iz Lóriena.

"Na koju ćemo sad stranu, Sméagole?" upita ga Frodo. "Zar moramo baš proći kroz ovu smrdljivu baruštinu?"

"Ne moramo, ne moramo" odgovori mu Golum. "Ne moramo ako hobiti žele doć do mračnoga gorja i što prije vidit Njega. Malo natrag i malo okolo" reče i mršavom rukom mahne na sjever pa na istok "pa možete tvrdim hladnim cestama doć do samog ulaza u Njegovu zemlju. Tamo će puno ljudi dočekat goste i vrlo ih rado odvest ravno do Njega, o da! Njegovo oko stalno gleda na tu stranu. Tamo je Oko nekad davno i Sméagola ulovilo." Golum zadršće. "Al odonda se Sméagol koristi svojim očima, da, da: odonda se ja koristim očima i nogama i nosom. Znam ja i druge putove. Ne tako brze, i malo teže, al i bolje ako ne želimo Njega vidjeti. Ajdete samo za Sméagolom! On će vas provest kroz močvaru, kroz magle, fine guste magle. Samo

polako za Sméagolom pa ćete daleko stić, daleko bome, prije nego što vas On ulovi, da, možebit."

Već se razdanilo, bijaše tmurno jutro bez vjetra a močvarna isparenja ležala su u teškim naslagama. Sunce se nije moglo probiti kroz oblačno nebo, i činilo se da Golum jedva čeka da nastave put. Stoga su nakon kraćeg predaha krenuli dalje i uskoro se našli u sjenovitu, tihu svijetu, odsječeni od svakog pogleda na okolicu, na brda iz kojih su došli i na gorje koje traže. Polako su išli jedan za drugim: Golum, Sam i Frodo.

Reklo bi se da je Frodo najumorniji od sve trojice, jer je često zaostajao iako su polagano napredovali. Hobiti su uskoro otkrili da je ono što je prije izgledalo kao golema močvara zapravo beskrajna mreža mlakâ i mekanih glibova i krivudavih, napol zagušenih vodenih tokova. Između njih su vješto oko i noga ipak mogli naći krivudavu stazu. Golum je svakako posjedovao tu vještinu i obilato se njome koristio. Neprestance je okretao glavu na dugačkom vratu lijevo-desno svejednako njuškajući i mrmljajući nešto za se. Katkad bi podigao ruku i zaustavio ih, pa krenuo sâm dalje i, čučnuvši, ispitivao teren prstima ruku ili nogu, ili samo osluškivao jednim uhom prislonjenim na tlo.

Bijaše to dosadno i mučno. U ovom zabačenom kraju još je vladala hladna, vlažna zima. Jedino zelenilo bijaše prljava pjena od travurine olovne boje na tamnoj masnoj površini mutne vodurine. Iz magle je izranjao mrtav korov i truli šaš nalik na nazubljene sjene davno zaboravljena ljeta.

Kako je dan odmicao, bivalo je pomalo svjetlije i magla se dizala, sve rjeđa i prozirnija. Daleko iznad ove gnjileži i isparenja ovoga svijeta plovilo je sunce, visoko i zlatno, sred spokojne zemlje sa tlom od blistave pjene, ali su oni odozdo vidjeli od njega samo letimice njegov duh, zamagljen, blijed, bez boje i topline. Ali Golum se čak i na taj slabašni znak njegove prisutnosti mrštio i priječao. Stao je pa su predahnuli, skutreni poput progonjenih zvjerki, na okrajku velikog, smeđeg i gustog trščaka. Vladala je duboka tišina, koju je remetilo samo slabašno treperenje praznih resa i slomljenih vlati trave što su podrhtavale od lagana gibanja zraka koje oni nisu ni osjećali.

"Nigdje ni ptice!" turobno će Sam.

"Ne, nema tu tica" reče Golum. "Finih tica!" obliže zube. "Nema tica. Ima u mlakama zmijova, crvova i drugih stvorova. Puno stvorova, puno gadnih stvorova. Al tica nema" tužno završi. Sam ga gadljivo pogleda.

Tako prođe i treći dan njihova putovanja s Golumom. Prije nego što su se u sretnijim krajevima bile izdužile večernje sjene, krenuli su dalje, sve dalje i dalje, zaustavljajući se tek nakratko. Nisu se toliko zaustavljali da se odmore koliko da pomognu Golumu, jer sad je čak i on morao vrlo oprezno napredovati, a na mahove bi se načas našao i u nedoumici. Bili su došli do samog središta Mrtvih baruština, i bilo je mračno.

Hodali su polako pogrbljeni, jedan za drugim, pozorno prateći svaki Golumov pokret. Blatišta su postala još vlažnija i pretvarala se u široke ustajale glibove, usred kojih je bivalo sve teže i teže pronaći čvršće tlo na koje je noga mogla stati a da ne utone u grgoljavi mulj. Da putnici nisu bili onako lagani, možda se nikad ni jedan od njih ne bi odatle izvukao.

Uskoro se posve smračilo: reklo bi se da je i sam zrak crn i zagušljiv. Kad su se pojavila svjetla, Sam je protrljao oči: pomislio je da je pošandrcao. Najprije je krajičkom lijevog oka ugledao jedno svjetlo, tračak blijeda sjaja koji je ubrzo zgasnuo, ali su se malo zatim pojavila druga svjetla: jedna od njih poput mutna, blistava dima, a druga poput magličastih plamenova što polako trepere na nevidljivim svijećama; ovdje-ondje su se uvijala poput sablasnih plahti rasprostrtih skrivenim rukama. Ali ni jedan od njegovih suputnika ne izusti ni riječi.

Napokon Sam više nije mogao izdržati.

"Šta je ovo sve skupa, Golume?" prošapće. "Ova svjetla? Svuda oko nas. Da nismo upali u klopku? Ko je to?"

Golum digne pogled. Pred njim je bila tamna voda a on je puzio po zemlji, amo-tamo, nesiguran na koju stranu da krene.

"Da, svud su oko nas" šapne. "Podmukla svjetla. Svijeće lešina, da, da. Ne obzirite se na njih! Ne gledajte! Ne idite za njima! Đe je gazda?"

Sam se osvrne i opazi da je Frodo opet zaostao. Nije ga vidio. Vrati se nekoliko koraka u tamu, ali se nije usuđivao previše udaljiti niti ga zvati glasnije nego promuklim šaptom. Odjednom naleti na Froda koji je stajao pogružen u misli, gledajući u ona blijeda svjetla. Ruke su mu visile ukočene uz bokove, a s njih se cijedila voda i mulj.

"Hodite, gos'n Frodo!" reče mu Sam. "Nemojte ih gledat! Golum kaže da ih ne smijemo gledat. Hajdemo dalje s njim da se što prije izvučemo s ovog prokletog mjesta… ako mognemo!"

"Dobro" reče Frodo kao da se prenuo oda sna. "Evo me, hajdemo!"

Pohitavši ponovo naprijed, Sam se spotakne o neki stari korijen ili busen. Padne i dočeka se jedva na ruke koje mu duboko utonu u ljepljivi mulj tako da se licem približi površini tamnoga gliba. Začuje neko slabašno šištanje i osjeti neugodan zadah, a svjetla oko njega zatrepere, zaplešu i zakovitlaju se. Načas mu se pričini da je voda ispod njega prozor, zastakljen nečistim staklom, kroz koji on viri. Istrgavši ruke iz močvare, krikne i odskoči unatrag.

"U vodi su neki mrtvaci, mrtva lica" reče zgroženim glasom. "Mrtva lica!"

Golum se nasmije i zakrešti:

"Mrtve baruštine, da, da: tako se baš i zovu. Ne smiješ gledat u njih kad svijeće gore."

"A kosu oni? Šta je to?" upita ga Sam drhtureći, pa se okrene Frodu što stajaše za njim.

"Ne znam" odgovori mu Frodo sanjivim glasom. "Ali i ja sam ih vidio. U barama kad su se svijeće upalile. Leže po svim ovim barama, blijedih lica, duboko, duboko pod tamnom vodom. Vidio sam ih: mrka lica i opaka, i plemenita lica i tužna. Mnoga su lica ponosita i lijepa, travurina im u srebrnoj kosi. Ali sva su ona trula, sva gnjiju, sva su mrtva. Obasjana nekim groznim svjetlom." Frodo zakloni oči rukama. "Ne znam tko su oni, ali sam pomislio da su ljudi i vilenjaci, a uz njih i orci."

"Da, da" potvrdi Golum. "Svi su mrtvi, svi truli. Vilenjaci i ljudi i orci. Mrtve baruštine. Nekad je davno tu bila neka velika bitka, da, tako su mu bar rekli kad je Sméagol bio mlad, kad sam bio mlad, prije Zlata. Bila je to velika bitka. Visoki ljudi sa dugačkim mačevima, i oni užasni vilenjaci, i orkovi drečavi. Borili su se danima i

mjesecima u ravnici pred crnim dverima. Al odonda se proširila močvara i progutala grobove, neprestano samo mileć i mileć."

"Pa to je bilo u staro doba il još prije" reče Sam. "To ne mogu bit isti mrtvaci! Da nije to neka čarolija iz Crne zemlje?"

"Ko zna? Sméagol ne zna" odgovori Golum. "Ne moš ih dokučit, ne moš ih dirnut. Mi smo jedared probali, da, Zlato moje. Ja sam jedared probo, al ne moš ih dokučit. Vidiš samo prilike, možebit, al ne moš ih dirnut. Ne moš, Zlato moje! Svi su mrtvi."

Sam ga ošine mračnim pogledom i ponovo zadršće, jer se dosjetio zašto ih je Sméagol pokušavao dodirnuti.

"E pa, ja ih više ne želim vidit" reče. "Nikad više! Ne bi l mi rađe krenuli da odemo odavle?"

"Da, da" potvrdi Golum. "Samo polako, sasma polako! Jako oprezno! Inače bi hobiti mogli propast i pridružit se mrtvacima i upalit male svijeće. Ajdete za Sméagolom! Ne gledajte svjetla!"

Golum se odšulja nadesno tražeći prolaz oko bare. Oni su mu išli pogrbljeni za petama služeći se često u hodu rukama kao i on.

"Ako se ovako nastavi, pretvorit ćemo se u tri zlatna mala Goluma što se šuljaju jedan za drugim", pomisli Sam.

Naposljetku su prešli preko crne bare izlažući se opasnostima, šuljajući se ili skačući s jednog nepouzdanog otočića od busenja na drugi. Često su i posrtali gacajući ili padajući ispruženih ruku u vodu, smrdljivu poput zahodske jame, dok nisu bili blatni i prljavi do grla i smrdjeli jedan drugome.

Bilo je već kasno u noći kad su se najposlije opet dočepali nešto čvršćeg tla. Golum je siktao i šaputao nešto za se, ali se činilo da je zadovoljan: reklo bi se da na neki tajanstveni način, nekim izmiješanim osjetilom opipa i njuha i nekakvim jezovitim sjećanjem na obrise u tami, točno zna gdje se nalazi, i da je siguran na koju stranu treba dalje krenuti.

"Idemo samo dalje!" reče. "Fini hobiti! Hrabri hobiti! Jako, jako umorni, dabome, pa i mi smo, Zlato moje, svi smo mi umorni. Al moramo odvuć gazdu od tih opakih svjetala, da, da, moramo."

Nakon ovih riječi krenuo je opet dalje, gotovo kasom, kroz nešto što se doimalo kao dugačak drvored od visokih trski, a hobiti su glavinjali za njim koliko su najbrže mogli. Uskoro je on opet naglo stao i sumnjičavo onjušio zrak sikćući nešto, kao da je ponovo nečim uznemiren ili nezadovoljan.

"Šta je?" progunđa Sam pogrešno shvativši te njegove znakove. "Šta sad tu treba njuškat? Čak i kad držim nos začepljen, umalo da se ne srušim od ovog smrada. Smrdiš mi i ti, i gospodar, sve mi tu smrdi."

"Da, da, i Sam smrdi!" otpovrne Golum. "Siroti Sméagol to osjeća, al dobri Sméagol sve trpi. Pomaže finom gazdi. Al nije važno. Zrak se giblje, dolazi promjena. Sméagol nije siguran šta je to; al nije mu pravo."

Produži dalje, ali se osjećao sve nelagodnije, svaki čas bi se uspravio i istegnuo vrat na istok ili na jug. Neko vrijeme hobiti nisu ništa čuli ni osjetili po čemu bi mogli zaključiti što ga to muči. Tad iznenada sva trojica zastanu, ukoče se i osluhnu. Frodu i Samu se učini da odnekud iz daljine čuju nekakav plačljiv krik, visok, tanak i jezovit.

Zadršću. U isti mah primijete i da se zrak uznemirio, i da je iznenada postalo hladno. Dok su tako stajali napinjući sluh, začuju nekakav šum kao da se iz daljine bliži vjetar. Magličasta svjetla zalelujaju se, pomute i pogase.

Golum se nije htio ni pomaknuti. Stajao je podrhtavajući i brgljajući nešto za se dok odjednom vjetar ne naleti na njih šumeći i režeći nad močvarom. Noć se malko osvijetli, tek toliko da ugledaju ili bar nazru bezoblične pramenove magle kako se kovitlaju i izvijaju valjajući se preko njih i odlazeći dalje. Podigavši poglede, opaze oblake kako se kidaju i razilaze; a onda visoko na jugu zasja mjesec ploveći kroz oblake u letu.

Hobitima se načas razdragaju srca od pogleda na nj, ali Golum se sav skutri proklinjući šaptom Bijelo lice. Tad Frodo i Sam, zagledani u nebo, duboko udišući svježiji zrak, opaze kako nekakav oblačić dolazi od onih prokletih brda, crna sjena puštena iz Mordora, golema krilata i zlokobna neman. Preleti preko mjeseca i, glasajući se sablasno, udalji se na zapad pretječući vjetar stravičnom brzinom.

Oni padnu ničice bez obzira na hladnu zemlju. Ali ona užasna sjena okrene se i vrati leteći sad mnogo niže, iznad samih njihovih glava, rastjerujući svojim avetinjskim krilima zadah močvare. Potom nestane odletjevši natrag u Mordor brzinom Sauronova gnjeva, a za njom zahuji vjetrušina ostavljajući za sobom ogoljene i sumorne Mrtve baruštine. Gola pustoš, dokle god seže pogled, sve do daleke prijetnje gorja, bijaše prošarana nestalnom mjesečinom.

Frodo i Sam ustanu trljajući oči, poput djece probuđene iz ružna sna pošto su opet ugledala poznatu noć nad svijetom. Ali Golum je ležao na tlu kao ošinut gromom. Jedva su ga razbudili, neko vrijeme nije htio pridići glavu nego je klečao nalakćen na zemlju poklopivši potiljak svojim širokim plosnatim šakama.

"Utvare!" procvili. "Krilate utvare! Zlato je moje njihov gazda. One vide sve, sve. Ništa se ne može sakrit od njih. Prokleto bilo ono Bijelo lice! Oni Njemu javljaju sve. On sve vidi, sve zna. Akh, *golum, golum, golum*."

Nije htio ustati ni pokrenuti se sve dok mjesec nije zašao tonući daleko na zapad s onu stranu Tol Brandira.

Sam je naslutio da se tog trena u Golumu opet zbila neka promjena. Još se više umiljavao oko njih i hinio prijateljstvo, ali je Sam uhvatio u više navrata njegove čudne poglede, osobito kad bi promatrao Froda. I opet je sve više govorio onako kao nekad. Sama je mučila još jedna briga. Frodo je izgledao umoran, upravo iscrpljen. Nije ništa rekao, jedva da je uopće govorio, i nije se tužio, ali je hodao kao da nosi kakav teret koji mu biva sve teži i teži, vukao se sve sporije i sporije, tako da je Sam morao često moliti Goluma da pričeka kako mu gospodar ne bi previše zaostao.

Zapravo je Frodo svakim korakom prema ulazu u Mordor osjećao kako ga sve više tišti Prsten što mu visi na lančiću o vratu. Sad ga je već osjećao kao pravi teret što ga vuče prema zemlji. Ali još ga je mnogo više zabrinjavalo Oko: tako ga je sam u sebi zvao. Zbog toga se više nego zbog Prstena prigibao i grbio u hodu. Oko: ono užasno, sve jače osjećanje neprijateljske volje što se svom snagom upinje da prodre kroz sve sjene oblaka, i zemlje, i puti, ne bi li te ugledala: ne bi li te pribila svojim smrtonosnim pogledom, golim, nepomičnim. Tako su oskudni, tako krhki i tanki postali velovi koji su joj još zastirali pogled. Frodo je točno znao gdje su sadašnje obitavalište i srž te

volje: isto tako pouzdano kao što čovjek zna gdje je sunce iako su mu oči zatvorene. Bio joj je okrenut licem i njezina mu je moć udarila u čelo.

Vjerojatno je i Golum nešto slično osjećao. Ali hobiti nisu ni slutili što se zbiva u onom jadnom srcu između pritiska Oka i žudnje za Prstenom što mu bijaše nadohvat ruke, i ponizne zakletve dane napol u strahu od hladna željeza. Frodo nije ni mislio na to. Sam je pak bio najviše zaokupljen svojim gospodarom jedva zapažajući tamni oblak što mu je zakrilio vlastito srce. Sad je Frodo išao pred njim pa je pomno motrio svaki njegov pokret pridržavajući ga kad god bi posrnuo, i nastojeći ga ohrabriti nespretnim riječima.

Kad je napokon svanulo, hobiti su se iznenadili koliko su već bliže zlokobnom gorju. Zrak je bio jasniji i hladniji, i premda su zidine Mordora bile još daleko od njih, nisu se više doimale kao maglovita prijetnja na rubu vidika, nego su se kao mrke crne kule mrštile na turobnu pustoš. Močvare su bile pri kraju i gubile se u mrtvim tresetištima i širokim zaravancima suhog i ispucanog blata. Zemljište pred njima dizalo se u obliku dugačkih, položitih obronaka, ogoljenih i nemilostivih, prema pustinji što se prostirala oko Sauronovih dveri.

Dok je još bilo sivog svjetla, čepili su ispod crna kamena poput crva, skutreni, strepeći od onog krilatog užasa da opet ne naleti i otkrije ih svojim okrutnim očima.. ostatak tog putovanja bijaše sjena sve većeg straha u kojem pamćenje ne može naći ništa na čemu bi predahnulo. Još su se dvije noći probijali kroz to mučno bespuće. Činilo im se da je zrak postao opor i pun nekog gorkog zadaha koji im je stezao grlo i sušio usta.

Najposlije, petog jutra otkako su krenuli na put s Golumom, zastali su još jedanput. Pred njima se veliko gorje, tamno u osvit dana, propinjalo do krovova od dima i oblaka. Na njegovu podnožju virili su golemi potpornji i izlomljeni bregovi od kojih su oni najbliži bili jedva desetak milja daleko od njih. Frodo je zgrožen gledao oko sebe. Koliko god bile grozne Mrtve baruštine, i jalove vrištine Ničije zemlje, još je mnogo odvratniji bio kraj što ga je gmizavi dan polako otkrivao pred njihovim ustrašenim očima. Čak će i do Bare mrtvih lica stići neka izmoždena utvara zelena proljeća, ali ovamo više nikad neće stići ni proljeće ni ljeto. Ovdje ništa nije bilo živo, pa čak ni gubave izrasline što se hrane gnjileži. Bare koje su hvatale dah bijahu zagušene pepelom i gmizavim blatištima, nezdravo bijelim i sivim, baš kao da je gorje izbljuvalo nečist iz svoje utrobe na okolicu. Visoki humovi stijenja, zdrobljenog i izmrvljenog, veliki stošci spaljene i zatrovane zemlje, stajali su kao na kakvu besramnom groblju u nepreglednim nizovima na neodlučnom svjetlu koje ih je polako razotkrivalo.

Stigli su do pustinje što se sterala pred Mordorom: do trajnog spomenika mračnom radu njegovih robova koji će ostati i onda kad im sve nakane propadnu; oskvrnuta zemlja, neizlječivo bolesna – osim ako ne nadođe Veliko more i preplavi je zaboravom.

"Muka mi je" reče Sam. Frodo je šutio.

Stajali su tako neko vrijeme, kao ljudi na rubu sna gdje ih vreba noćna mora, pa se opiru, iako znaju da samo kroz sjene mogu stići do jutra. Svjetlo se proširilo i učvrstilo. Razjapljene jame i otrovni humci postali su dozlaboga jasni. Sunce je bilo visoko na nebu, ploveći među oblacima i dugim barjacima dima, ali je čak i sunčano svjetlo bilo onečišćeno. Hobiti nisu pozdravili to svjetlo, jer im se činilo neprijazno i

otkrivalo ih u svoj njihovoj nemoći – mali piskavi duhovi što lunjaju među hrpama pepela Mračnog Gospodara.

Preumorni da produže dalje, potražili su mjesto na kojem će se moći odmoriti. Neko vrijeme sjedili su bez riječi u sjeni gomile šljake, ali su iz nje izbijale otrovne pare stežući im grla i gušeći ih. Golum je prvi ustao. Pljujući i psujući osovio se na noge i odbauljao dalje od hobita a da ih nije ni pogledao niti im štogod rekao. Frodo i Sam otpuzali su za njim do široke, gotovo okrugle jame, s visokim nasipom na zapadnoj strani. Bila je hladna i mrtva, a na dnu je ležao gadan talog uljastog šarenog mulja. Zavukli su se u tu ružnu rupu nadajući se da će u njenoj sjeni umaknuti pozornosti Oka.

Dan je sporo prolazio. Morila ih je silna žeđ, ali su popili samo po nekoliko kapi vode iz svojih boca – što su ih posljednji put napunili u dubodolini, koja im se sada, kad bi se u mislima osvrnuli na nju, činila mirnim i lijepim mjestom. Hobiti su odlučili stražariti na smjenu. U prvi mah bili su toliko umorni da nitko od njih nije mogao zaspati, ali dok je daleko sunce zalazilo za oblak što se polako kretao, Sam je zadrijemao. Na Frodu je bio red za stražu. Sjedio je zavaljen na stranu jame, ali time nije umanjio osjećaj tereta u sebi. Gledao je u nebo isprugano dimom i pratio čudne utvare, tamne obrise jahača i lica iz prošlosti. Izgubio je račun o vremenu lebdeći između sna i jave dok ga ne shrva zaborav.

Odjednom se Sam probudi jer mu se učinilo da ga gospodar zove. Bila je večer. Frodo ga nije mogao zvati jer je bio zaspao i spuznuo gotovo do samog dna jame. Golum je stajao kraj njega. Načas je Sam pomislio da on pokušava probuditi Froda, ali onda opazi da nije tako. Golum je razgovarao sa samim sobom. Sméagol je raspravljao s jednom drugom mišlju koja se koristila istim glasom, samo što je pištala i siktala. Dok je govorio, u očima mu se smjenjivalo neko blijedo svjetlo sa zelenim sjajem.

"Ali Sméagol se zakleo" reče prva misao.

"Jes, jes, Zlato moje" uslijedi odgovor "zakleli smo se: da spasimo naše Zlato, a ne da ga Njemu prepustimo… to nikad! A ide prema Njemu, da, svakim mu je korakom sve bliže. Šta li hobit kani s njim, da nam je znat, jest, da nam je znat!"

"Ja ne znam. Ja tu ništa ne mogu. Kod gazde je. Sméagol se zakleo da će pomoć gazdi."

"Da, da, da će pomoć gazdi: gazdi našeg Zlata. Al kad bi mi bili gazda, onda bi mi mogli pomoć sami sebi, da, a da ne pogazimo zakletvu."

"Al Sméagol je reko da će bit jako dobar. Fini hobit! On je odvezo ono gadno uže Sméagolu s noge. I fino sa mnom govori."

"Jako, jako dobro, a, Zlato moje? Ajde da budemo dobri, dobri ko riba, slatka riba, ali za sebe dobri. Ništa nažao nećemo učinit, naravno, hobitu, ne, ne."

"Al naše Zlato neće pogazit zakletvu" usprotivi se Sméagolov glas.

"Onda ga uzmi" reče onaj drugi "pa ćemo ga mi čuvat! Onda ćemo mi bit gazda, *golum*! A onog ćemo drugog hobita, onog gadnog sumnjičavog hobita natjerat da puzi pred nama, da, *golum*!"

"Al ne i finog hobita?"

"Ma ne, ne, osim ako nam bude po volji. Ipak je on Baggins, Zlato moje, jest, Baggins. A jedan ga je Baggins ukro. Našo ga je i ništa nam nije reko, ništa. Mi mrzimo Bagginsove."

"Al ne i ovog Bagginsa."

"Ma svakog Bagginsa! Sve one koji nam ne daju naše Zlato. Moramo ga se domoć!"

"Al On će to vidit, On će znat. I uzet će nam ga!"

"On vidi. On znade. On je čuo kako smo se ludo zakleli… protiv Njegovih naredbi, da. Moramo ga uzet. Utvare tragaju za njim. Moramo ga uzet."

"Al ne za Njega!"

"Ma ne, slatki moj. Pazi, Zlato moje: ako ga mi imadnemo, onda se možemo spasit, čak i od Njega, a? Možebit ćemo postat silno jaki, jači od utvara? Gospodar Sméagol? Golum Veliki! *Onaj* Golum! Jest ćemo ribu svaki dan, tri puta na dan, frišku ribu iz mora. Naš zlatni Golum! Moramo ga se domoć. Oćemo ga, oćemo ga, oćemo ga!"

"Al njih su dvojica. Prebrzo će se probudit i ubit nas" procvili Sméagol pri posljednjem pokušaju. "Nemoj još zasad! Nemoj još."

"Oćemo ga! Ali…" tu nastane duga stanka, kao da se javila nova pomisao. "Još ne, a? Možebit ne. Ona bi nam mogla pomoć. Mogla bi, da."

"Nemoj, nemoj! Nemoj tako!" zavapi Sméagol.

"Da! Oćemo ga! Oćemo ga!"

Kad god bi govorila ona druga misao, Golum je polako pružao svoju dugačku šaku pipajući prema Frodu, a čim bi opet progovorio Sméagol, naglo bi je povukao. Naposljetku objema rukama, s ukočenim i drhtavim dugačkim prstima, posegne za Frodovim vratom.

Sam je nepomično ležao opčinjen ovom rasprom, ali je ispod polusklopljenih vjeđa budno motrio svaki Golumov pokret. Njegovu se priprostu umu prije toga činilo da je glavna opasnost u Goluma obična glad, želja da požđere hobite. Sad je tek shvatio da nije imao pravo: Golum osjeća strahovit zov Prstena, a On je, naravno, Gospodar tame. Samu jedino nije bilo jasno tko je *ona*. Predmnijevao je da je to valjda jedna od njegovih opakih prijateljica s kojima se susreo na svojim lutanjima. Zatim je zaboravio tu pojedinost jer su događaji očito otišli predaleko i postali odveć opasni. Osjećao je veliku težinu u udovima, ali se upeo da se trgne i sjedne. Neki mu je glas šapnuo da bude oprezan i da ničim ne pokaže da je čuo onu raspru. Glasno je uzdahnuo i zijevnuo od uha do uha.

"Koliko je sati?" pospano zapita.

Golum ispusti dug siktaj kroza zube. Ustao je načas, napet i prijeteći, a onda je klonuo, spustio se na sve četiri i dobauljao do ruba jame.

"Fini hobiti! Fini Sam!" reče. "Pospanci, da, pospanci! Ostavili dobrog Sméagola na straži! A već je večer. Vata se mračak. Vrijeme je da krenemo."

"Krajnje vrijeme!" pomisli Sam. "I vrijeme je da se rastanemo." Ipak se upita ne bi li im Golum bio isto tako opasan na slobodi kao što je i sad ovako uz njih. "Proklet bio! Da se bar ugušio!" Posrćući siđe niz odron i probudi gospodara.

Za divno čudo, Frodo je bio svjež i odmoran. Usnio je bio jedan san. U ovoj bolesnoj zemlji prošla mu je u snu tamna sjena i prividjelo mu se nešto lijepo. Ništa mu od toga nije ostalo u sjećanju, ali se svejedno bolje osjećao i bilo mu je lakše pri srcu. Onaj ga je teret manje tištao. Golum ga je pozdravio ushićeno poput pseta. Cerekao se i blebetao puckajući dugačkim prstima i tapšući Froda po koljenima. Frodo mu se smješkao.

"Hajde!" reče mu. "Vodio si nas dosad dobro i odano. Ovo nam je posljednji dio puta. Kad nas dovedeš do Dveri, neću više tražiti od tebe da ideš dalje s nama. Dovedi nas do Dveri, a onda možeš ići kamo god hoćeš… samo ne k našim neprijateljima!"

"Do Dveri, a?" zaskviči Golum, naoko iznenađen i uplašen. "Do Dveri, veli gazda! Da, tako veli. A dobri Sméagol radi što on traži, o da! Al kad dođemo bliže, možda ćemo još vidit, onda ćemo još vidit. Neće bit ni najmanje ugodno. O ne! O ne!"

"Hajde samo!" dobaci mu Sam. "Da i to preturimo preko glave!"

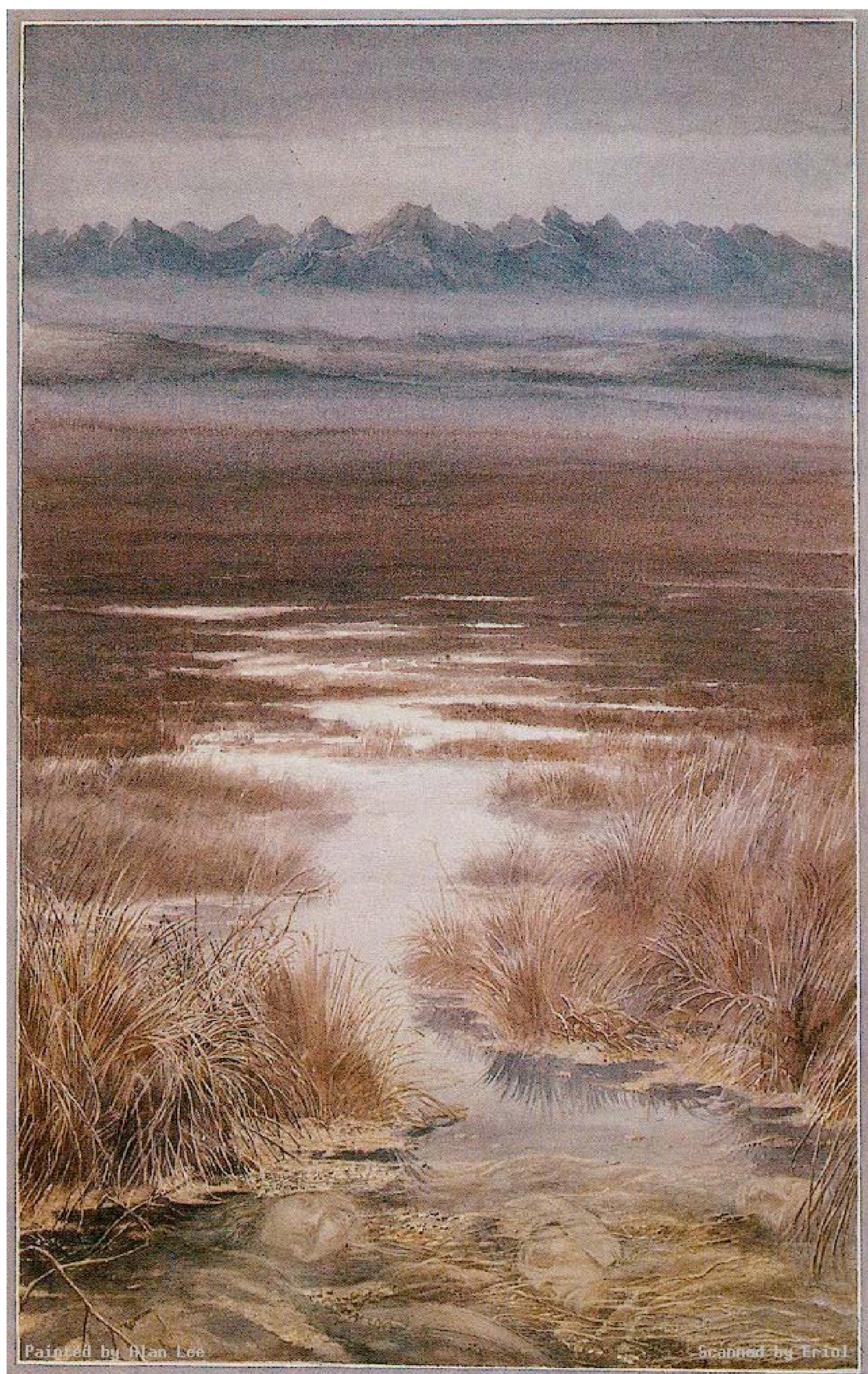
U sumraku što se spuštao, iskobeljali su se iz jame i polako se nastavili probijati kroz mrtvi kraj. Nisu bili daleko odmakli kad ih ponovo spopadne onaj strah od krilate nemani što je prohujala nad močvarom. Zastali su i zgurili se na smrdljivom tlu, ali nisu ništa vidjeli na mračnom večernjem nebu iznad sebe, a uskoro je i opasnost prošla, visoko nad njima, možda je letjela po nekom hitnom poslu iz Barad-dûra. Nakon nekog vremena Golum se pridigne i nastavi se šuljati dalje brgljajući nešto i tresući se.

Negdje sat iza ponoći spopadne ih strah po treći put, ali im se učini da je ovaj put opasnost nešto dalje od njih, kao da leti visoko iznad oblaka, strahovito brzo, na zapad. Golum je ipak onemoćao od strave, uvjeren da ih progone, da znaju za njihov dolazak.

"Tri puta!" zaskviči. "Tri puta je već zbilja opasno. Osjećaju da smo tu, osjećaju blizinu Zlata. Zlato je njihov gazda. Ne smijemo dalje ovuda, ne. Nema smisla, nema smisla."

Nikakva preklinjanja ni lijepe riječi nisu više bile ni od kakve koristi. Golum je ustao tek kad mu je Frodo ljutito zapovjedio da ustane i mašio se za mač. Naposljetku se pridigao režeći i pošao pred njima kao pretučen pas.

I tako su glavinjali dalje kroz zamorni kraj te noći, hodajući pognutih glava i šutke sve do osvita novog dana, ne vidjevši i ne čujući ništa do vjetra što im je hujao u ušima.

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

III. poglavlje

CRNE DVERI SU ZATVORENE

Prije nego što je osvanuo sljedeći dan, došli su do kraja svoga putovanja u Mordor. Močvara i pustinja ostale su za njima. Pred njima, tamno naspram bljedunjava neba, veliko je gorje dizalo svoje prijeteće glave.

Na zapadu od Mordora stupao je tamni gorski lanac Ephel Duath, Sjenovito gorje, a na sjeveru pepeljastosivi, raskoljeni vrhovi i goli grebeni Ered Lithuia. Ali kako su se ti lanci primicali jedan drugome, jer oni su zapravo bili dijelovi velebna zida oko turobnih nizina Lithlada i Gorgorotha, i nemilog unutarnjeg mora Núrnena, tako su pružali spram sjevera dugačke krakove između kojih se nalazio dubok usjek. To bijaše Cirith Gorgor, Klanac duhova, ulaz u Neprijateljevu zemlju. Visoke litice spuštale su se s obje strane, a iz njegova ždrijela stršila su dva strma brijega, goli i crnih kostiju. Na njima su stajali Zubi Mordora, dvije snažne i visoke kule. Izgradili su ih bili u davno minulo doba ljudi iz Gondora na vrhuncu svoga ponosa i moći, nakon svrgnuća i bijega Sauronova, ne bi li ga odvratili od povratka u njegovo staro kraljevstvo. Ali snaga je Gondora kopnjela, ljudi su spavali i kule su dugo stajale prazne. Tad se vratio Sauron. Popravio je trošne kule stražare, napunio ih oružjem i postavio u njih vječito budne posade. Kule su bile kamenih lica, s mračnim prozorskim rupama što su gledale na sjever, istok i zapad, a iza svakog su prozora motrile besane oči.

U samom ždrijelu klanca, od litice do litice, Gospodar tame podigao je bedem od kamena. U njemu su bile jedne jedine vratnice, po čijem su kruništu neprestano koračali stražari. S obje strane podno bregova izbušeno je u stijeni stotinu podzemnih prostorija i rupa u kojima je vrebala vojska orkâ, spremna da na prvi znak pokulja poput crnih mravi što kreću u rat. Nitko nije mogao proći kroz Zube Mordora a da ne osjeti njihov ugriz, osim ako nije bio pozvan od samog Saurona ili znao tajne lozinke koje su otvarale Morannon, crne Dveri njegove zemlje.

Oba su hobita piljila zdvojno u te kule i bedem. Čak su i iz te daljine pri mutnom svjetlu vidjeli kako se crni stražari kreću po bedemu, a pred vratnicama ophodnje. Ležali su i virili preko ruba kamenite udubine, podno izdužene sjene sjevernog potpornja Ephel Duatha. Leteći u pravoj crti kroz taj teški zrak, vrana bi, možda, preletjela svega dvjestotinjak metara od njihova zaklona do crnoga vrha bliže kule. Nad kulom se vio rijedak dim, kao da dolje u brijegu tinja vatra.

Svanulo je, i svijetlosmeđe sunce zatreperilo je nad beživotnim gorskim lancima Ered Lithuia. Tad se odjednom oglasi brončani krik trublji: zatreštale su na kulama stražarama, odazvali im se iz daljine, od skrivenih utvrda i predstraža, a još dalje, daleki ali duboki i zloslutni, odjeknuli su u pustom kraju s druge strane snažni rogovi i bubnjevi Barad-dûra. Osvanuo je još jedan užasan dan straha i muke u Mordoru; pozvani su noćni čuvari da se vrate u tamnice i duboke dvorane, a dnevni čuvari, grozomorne zlopogleđe, odlazili su stupajući na svoja mjesta. Na kruništu se mutno caklio čelik.

"E pa, stigli smo!" reče Sam. "Tu su te Dveri, a sve bi reko da im nikad nećemo ni doć bliže. E, da me sad vidi moj Čiča, bome bi mi imo što kazat! Koliko je puta reko da ću loše proć ako ne budem pazio kud idem, dašta! Ali sad više i ne vjerujem da ću još ikad vidit svoga starinu. Neće imat prilike da mi kaže: *šta sam ti reko, Same*, a to je zbilja šteta. Da mu bar mogu još vidit staračko lice, ne bi imo ništa protiv da mi govori dok god ima sape. Samo što bi se prvo moro dobro oprat jerbo me inače ne bi prepozno. Računam da ne vrijedi ni pitat: "Na koju ćemo sad stranu?" Jerbo ne možemo dalje… osim ako ne kanimo orke zamolit za pomoć."

"Ne, ne!" odsiječe Golum. "Ne vrijedi. Ne možemo dalje. Sméagol vam je reko. Reko vam je: idemo do Dveri a onda ćemo vidit. I evo, sad vidimo. O da, Zlato moje, sad zbilja vidimo. Sméagol je to znao da hobiti ne mogu ovuda proć. O da, Sméagol je znao."

"Pa kog si nas onda vraga doveo vamo?" upita ga Sam, ni najmanje raspoložen da bude pravedan ili razborit.

"Gazda je tako tio. Gazda veli: dovedi nas do ulaza! I Sméagol vas je doveo. Gazda je tako reko, naš mudri gazda."

"Pa i jesam" potvrdi Frodo. Lice mu bilo mrko i ukočeno ali odlučno. Bio je prljav, odrpan i izmožden od umora, ali se više nije gurio i oči mu bile bistre. "Rekao sam, zato što kanim ući u Mordor a ne znam ni za koji drugi put. Zato ću i ući s ove strane. Ne tražim nikog da pođe sa mnom."

"Nemoj, nemoj, gazda!" procvili Golum tapšući ga, naoko silno ojađen. "Ne vrijedi s ove strane! Ne vrijedi! Nemoj nosit Zlato Njemu! Proždrijet će nas sve ako ga se domogne, proždrijet će cijeli svijet. Zadrži ga samo, fini moj gazda, i budi milostiv prema Sméagolu. Nemoj ga Njemu davat. Il otiđi, idi nekud đe je fino, i vrati ga malom Sméagolu. Da, da, gazda: vrati mu ga, ha? Sméagol će ga dobro čuvat, učinit će puno dobra, osobito finim hobitima. Hobiti nek idu kući. Ne idite do ulaza!"

"Meni je rečeno da odem u zemlju Mordor, i zato sam i došao" reče Frodo. "Ako postoji samo jedan put, onda moram krenuti njime, pa kud puklo da puklo!"

Sam je šutio. Izraz na Frodovu licu bio mu je dostatan; znao je da bi svaka riječ bila uzaludna. Uostalom, on se od samog početka ničem dobrom nije nadao, ali kako je bio vedar hobit, nije mu nada ni bila potrebna dok god može odgađati očaj. Sad su došli do samog kraja. Ali on je na cijelom ovom putu ostao uz gospodara; zato je poglavito i pošao s njim, i ostat će i dalje uza nj. Gospodar mu neće poći sâm u Mordor. I Sam će s njim… u najmanju ruku, otrest će se Goluma.

Međutim, Golum se još nije dao otresti. Kleknuo je pred Froda kršeći ruke i skvičeći.

"Ne idi tamo, gazda!" preklinjaše ga. "Ima još jedan drugi put. Ma ima, kad vam kažem! Jedan drugi put, mračniji i teže ga je nać, tajniji. Al Sméagol ga zna. Nek vam ga Sméagol pokaže!"

"Jedan drugi put?" sumnjičavo će Frodo motreći Goluma ispitljivim očima.

"Jess! Jess, kad vam velim! *Bio je* jedan drugi put. Sméagol ga je otkrio. Da vidimo je l' još tamo!"

"Nisi mi o tome ništa govorio."

"Nisam. Gazda me nije ni pito. Gazda mi nije rekao šta kani. On ništa ne govori sirotom Sméagolu. Kaže mu samo: Sméagole, odvedi me do ulaza – i onda zbogom!

Sméagol se može slobodno pokupit i bit dobar. A sad mu kaže: ja kanim ovim putem unić u Mordor. I zato se Sméagol boji. Ne bi htio ostat bez finog gazde. I zakleo se, gazda ga je natjero da se zakune, da će spasit Zlato. A gazda će ga odnest Njemu, pravac do Crne ruke, ako gazda kani produžit ovim putem. I zato ih Sméagol mora obadvojicu spasit, pa se sjetio još jednog drugog puta koji je tu bio, nekad davno. Fini gazda! Sméagol jako dobar, uvijek pomaže."

Sam se namršti. Da je mogao, pogledom bi prostrijelio Goluma. Bio je sav prožet sumnjom. Po svemu sudeći, Golum je bio uistinu ojađen i željan da pomogne Frodu. Ali Sam se sjetio one raspre koju je čuo pa je teško mogao povjerovati da je dugo potiskivani Sméagol izbio na površinu: njegova ipak nije bila posljednja u onoj raspri. Zaključio je da su dvije polovice iste osobe, Sméagol i Golum (koje je on u sebi nazivao Šunjalo i Smrdljivac), sklopile primirje i privremeni savez: ni jedan ni drugi nisu htjeli da se Neprijatelj domogne Prstena. Obojica su željeli spasiti Froda da ne padne u zarobljeništvo i da ga drže na oku što dulje mogu – u najmanju ruku, dokle god Smrdljivac bude još imao priliku dokopati se svoga "Zlata". Sam je sumnjao da postoji još ijedan drugi put do Mordora.

"Dobro je što ni jedna polovica starog lupeža ne zna što gospodar zapravo namjerava", mislio je dalje Sam. "Kad bi on znao da gospodar Frodo kani dokrajčiti njegovo Zlato na vijeke vjekova, kladio bi se da bi začas imali grdnih okapanja. Bilo kako mu drago, stari Smrdljivac toliko strepi od Neprijatelja – i sluša neke njegove naredbe, ili je slušao – da bi nas rađe izdo nego da ga uhvate kako pomaže nama, i rađe nego da mu se njegovo Zlato istopi u vatri. Tako bar ja mislim. Nadam se da će i gospodar o svemu još dobro promisliti. Niko nije mudriji od njega, samo što je meka srca, to je ono. Ni jedan Gamgee ne bi nikad mogo pogodit šta on smjera."

Frodo nije odmah odgovorio Golumu. Dok su ove dvojbe prolazile kroz Samov spor ali oštar um, stajao je i zurio u tamnu liticu Cirith Gorgora. Udubina u koju su se sklonili bijaše usječena u obronak niska brežuljka, tek nešto malo više od dugačke doline nalik na rov i vanjskih potporanja gorja. Usred doline stajali su crni temelji zapadne kule stražare. Na jutarnjem svjetlu lijepo su se vidjele ceste što vodi do Dveri Mordora, bjelkaste i prašne; jedna je od njih zavijala natrag na sjever, druga se gubila na istoku u izmaglici što se privijala uz podnožje Ered Lithuia, a treća je vodila prema njima. Na mjestu gdje je oštro zavijala oko kule, ulazila je u uzak tjesnac i prolazila nedaleko od udubine u kojoj su stajali. Skretala je na zapad, lijevo od njih, dodirivala krakove gorja i odlazila na jug do dubokih sjena što su zastirale sve zapadne obronke Ephel Dúatha. Izvan njihova vidokruga zalazila je pak u uski pojas zemlje između gorja i Velike rijeke.

Dok je tako gledao, Frodo zapazi nekakvo veliko komešanje i kretanje u nizini. Reklo bi se da čitave armije nastupaju, iako su većim dijelom bile skrivene parama i isparenjima što su navirali s druge strane, iz baruština i pustinje. Ali ovdje-ondje spazio bi odbljesak kopalja i kaciga, a na zaravancima uz ceste vidio je konjanike kako jašu u više četa. Sjetio se prizora koji je ugledao u daljini s Amon Hena, prije svega nekoliko dana, iako mu se sad činilo da je odonda prošlo više godina. Tad pojmi da je nada koja ga je obuzela na jedan jedini ludi trenutak bila zaludna. One trublje nisu trubile u znak izazova nego u znak pozdrava. Nisu to ljudi iz Gondora napadali Gospodara tame, nisu ustali kao osvetnički duhovi iz davnih grobova junaka. Ovo su

bili ljudi druge rase, sa širokih istočnih strana, koji su se okupljali na poziv svoga vrhovnog gospodara; armije koje su se noćas bile utaborile pred Dverima i sad su stupale unutra da uvećaju njegovu sve veću snagu. Baš kao da je odjednom potpuno shvatio pogibeljnost njihova položaja, onako samih na sve jačoj danjoj svjetlosti, tako blizu one grdne prijetnje, Frodo brže-bolje navuče svoju tanku sivu kukuljicu na glavu i skloni se u udubinu. Zatim se obrati Golumu:

"Sméagole" reče mu "još jedanput ću se pouzdati u tebe. Zapravo mi se čini da moram tako učiniti, i da mi je suđeno primati pomoć od tebe, gdje sam joj se najmanje nadao, a da je tebi suđeno da pomažeš meni koga si dugo progonio sa zlim namjerama. Dosad si se dobro ponio prema meni i nisi prekršio zakletvu. Nisi je doista prekršio, iskreno priznajem" nadoda i zirne na Sama "jer dosad smo ti dva puta bili izručeni na milost i nemilost a da nam nisi učinio ništa nažao. Nisi mi pokušao oduzeti ono za čim si nekad težio. Želim ti da se treći put najbolje iskažeš! Ali upozoravam te, Sméagole, da ti prijeti opasnost!"

"Da, da, gazda!" reče Golum. "Strašna opasnost! Sméagolu se tresu kosti kad pomisli na nju, al nikud ne bježi. Mora pomoć finom gazdi."

"Ne mislim na opasnost koja nam svima prijeti" produži Frodo "nego na opasnost koja samo tebi prijeti. Zakleo si se u ono što nazivaš svojim Zlatom. Nemoj to zaboraviti! Ono će te držati za riječ, ali će nastojati da je izokrene na tvoju štetu i propast. Pomalo te već izopačuje. Maloprije si se sam glupo odao. *Vrati ga Sméagolu!* rekao si mi. Nemoj to više govoriti! Ne daj toj misli da se razvije u tebi! Nikad ti njega više nećeš dobiti. A žudnja za njim mogla bi te stajati glave. Nikad ga više nećeš dobiti. U krajnjem slučaju, Sméagole, nataknut ću ga sebi na prst. On je nekad davno vladao tobom. Kad bih ga sad nataknuo na prst i zapovjedio ti nešto, ti bi me poslušao, čak i ako bi trebalo skočiti u ponor ili se baciti u vatru. A ja bih ti mogao tako nešto zapovjediti. Stoga se pripazi, Sméagole!"

Sam je pogledao gospodara zadovoljno ali i iznenađeno: takvo lice i glas nije u njega nikad vidio ni čuo. Oduvijek je mislio da je dragi gospodin Frodo toliko dobar da je ujedno i poprilično naivan. Dakako da je istodobno zastupao i čvrsto ali neodrživo uvjerenje da je gospodin Frodo najmudrija osoba na svijetu (izuzev možda starog gospodina Bilba i Gandalfa). Isto je tako mogao i Golum na svoj način, i to sa mnogo više opravdanja zato što je Froda poznavao znatno kraće vrijeme, počiniti sličnu pogrešku i pobrkati dobrotu s naivnošću. Bilo kako mu drago, Frodove su riječi posramile i uplašile Goluma. Pao je ničice na zemlju i nije mogao izgovoriti nijedne suvisle riječi osim *fini gazda*.

Frodo je strpljivo pričekao neko vrijeme, a onda je ponovo prozborio malko blažim glasom:

"Hajde sad, Golume, ili Sméagole ako baš hoćeš, reci mi koji je taj drugi put, i objasni mi, ako možeš, koliko nade ima u njemu, da li dovoljno da skrenem sa svoga namjeravanog puta? U žurbi sam."

Ali Golum je bio u jadnu stanju i Frodova ga je prijetnja sasvim izbezumila. Nije bilo lako izvući kakve suvisle riječi iz njegova mumljanja i cviljenja i čestih prekida za kojih je bauljao po tlu i obojicu ih preklinjao neka se smiluju "sirotom malom Sméagolu". Nakon nekog vremena ipak se donekle smirio pa je Frodo malo-pomalo razabrao da putnik, idući cestom koja skreće na zapad od Ephel Dúatha, s

vremenom dolazi do križanja u krugu tamnog drveća. Nadesno vodi cesta do Osgiliatha i mostova na Anduinu, a srednja cesta vodi na jug.

"Treba samo ić dalje, sve dalje i dalje" reče Golum. "Mi nismo nikad išli tim putem, al kažu da cesta vodi tako trista milja sve dok ne ugledaš Veliku vodu koja nikad ne miruje. U njoj ima sva sila riba a velike tice žderu ribe, fine tice, al nikad nismo tamo išli, nismo, na žalost! Nismo imali prilike. A tamo dalje ima još zemalja, vele, samo što je žuto lice tamo vrelo i malokad je oblačno, a ljudi su prijeki i tamne puti. Mi ne želimo vidit tu zemlju."

"Ne!" potvrdi Frodo. "Ali nemoj sad skretati sa svog puta. Što je s onom trećom cestom?"

"O da, o da, ima i treća cesta" reče Golum. "To je cesta što vodi nalijevo. Odma se počima penjat, penjat, zavija i penje se natrag prema visokim sjenama. Kad zaobiđe crnu stijenu, vidit ćete ju, odjednom ćete ju ugledat iznad sebe pa ćete se tjet sakrit."

"Ugledati je? Koga to ugledati?"

"Staru tvrđavu, jako staru, a sada strašnu. Slušali smo mi priče s juga, kad je Sméagol bio mlad, nekoć davno. O da, pričali smo mi puno priča navečer, sjedili smo na obalama Velike rijeke, u vrbicima, kad je i rijeka bila mlađa, *golum*, *golum*."

Proplače i promrsi nešto. Hobiti su strpljivo čekali.

"Priče s juga" proslijedi Golum "o visokim ljudima sjajnih očiju, a kuće im ko kamena brda, i o srebrnoj kruni njihova kralja i o njegovu Bijelom stablu: prekrasne priče! Gradili su visoke kule, jedna koju su podigli bila je bijela ko srebro a u njoj je bio dragi kamen ko mjesec, a oko nje veliki bijeli bedemi. O da, bilo je puno tih priča o Mjesečevoj kuli."

"To će biti Minas Ithil koji je podigao Isildur, sin Elendilov" reče Frodo. "Upravo je Isildur odsjekao Neprijatelju prst."

"Da, On ima samo četri prsta na Crnoj ruci, al i to mu je dovoljno" reče Golum. "I mrzio je Isildurov grad."

"Što on uopće ne mrzi?" opet će Frodo. "A što ima Mjesečeva kula s nama?"

"E pa, gazda, tamo je ona bila i tamo jest: visoka kula i bijele kuće i bedemi; al sad više nije fina, nije lijepa. On ju je davno osvojio. Sad je tamo užasno. Putnici se naježe kad ju vide, bježe od nje, zaziru i od njezine sjene. A gazda će morat tuda proć. To je jedini put. Jerbo tamo su planine niže, i stara se cesta penje i penje dok ne dođe do mračnog prijevoja na vrhu, a onda se opet spušta, i spušta… sve do Gorgorotha."

Snizio je glas do šapta i naježio se.

"Kako nam to uopće može pomoć?" upita ga Sam. "Neprijatelj sigurno znade sve o tom svom gorju, i bit će da je ta cesta čuvana isto tako dobro ko i ova? Nije valjda kula prazna?"

"Ma ne, nije prazna!" šapne Golum. "Izgleda prazna, al nije. Ma kakvi! Tamo vam žive grozna stvorenja. Orci, da, sve je puno orka, al ima ih još i gorih, još gorih stvorenja što tamo žive. Cesta se penje u samoj sjeni bedema i prolazi kraj ulaza. Ništa ne može proć tom cestom a da oni ne znadu. Oni unutri sve znadu: oni nijemi čuvari."

"To nam dakle ti savjetuješ, jel'da?" reče Sam. "Da krenemo na još jedan dugi marš na zapad pa da se opet nađemo u istom škripcu il još gorem, kad dođemo tamo, ako ikad dođemo?"

"Ma ne, ni govora!" usprotivi se Golum. "Hobiti moraju shvatit, moraju razumit. On ne očekuje napad s te strane. Njegovo je oko svuda, al više pazi na neka

mjesta nego na neka druga. Ne može on vidit sve u isti mah, zasad bar još ne može. On vam je, vidite, osvojio svu zemlju zapadno od Sjenovita gorja do rijeke, i mostovi su u njegovim rukama. On misli da niko ne može doć do Mjesečeve kule a da ne zametne veliku bitku na mostovima, il da ne dođe s puno čamaca koje ipak ne može sakrit pa će on saznat za njih."

"Izgleda da ti puno znaš o tome šta On radi i misli" reče Sam. "Da nisi možda razgovaro s njim u zadnje vrijeme? Il si se samo družio s orcima?"

"Nije ovo fin hobit, nije pametan" odvrati Golum gledajući prijekim okom Sama i obraćajući se Frodu. "Sméagol je razgovaro s orcima, jes, dabome, prije nego što je sreo gazdu, a razgovaro je i sa mnogim ljudima: đe sve nije bio! I ovo šta sad on govori, govore mnogi. Ovđe je na sjeveru velika opasnost za Njega, a ne za nas. On će jednog dana izać na Crne dveri, za koji dan. Tuda jedino mogu nadoć velike vojske. A tamo daleko na zapadu On se ničesa ne boji, tamo su i nijemi čuvari."

"Tako je!" reče Sam, koji se nije dao smesti. "I sad nek mi lijepo odemo do njihovih vrata i pokucamo i pitamo jesmo li na dobrom putu za Mordor? Il su toliko mutavi da nam ne bi znali odgovorit? To nema smisla. Možemo isto tako i ovdje pitat i prištedit sebi dugo pješačenje."

"Nemoj se šalit!" prosikće Golum. "To nije smiješno. Ni govora! Ni zabavno. Nema smisla uopće ulazit u Mordor. Al ako gazda kaže *moram* il *idem*, onda mora nekako pokušat. Samo što ne smije ulazit u strašni grad, ma kakvi, ni govora! Tu će mu pomoć Sméagol, fini Sméagol, iako mu niko ne govori o čemu se zapravo radi. On je to otkrio. I znade."

"Što si to otkrio?" upita ga Frodo.

Golum se sav skutri i ponovo snizi glas do šapta.

"Jednu malu stazu što vodi u planine, a onda jedne stepenice, uske stepenice, o da, jako dugačke i uske. Pa još više stepenica. A onda" tu još više snizi glas "tunel, mračan tunel, i na kraju mala rasjeklina i staza visoko gore iznad glavnog prijevoja. Tim je putem Sméagol pobjego iz mraka. Al to je bilo prije više godina. Možda više i nema te staze; a možda i ima, možda i ima."

"Meni se to sve skupa ne dopada" odreže Sam. "Izgleda mi u najmanju ruku previše lako kad se tako priča. Ako je ta staza još tamo, onda i nju čuvaju. Zar je, Golume, nisu čuvali?"

Kad je to rekao, primijetio je, ili mu se prividjelo, da je u Golumovim očima zaiskrio neki zeleni sjaj. Golum nešto promumlja ali mu ne odgovori.

"Zar ne čuvaju tu stazu?" strogo će Frodo. "I jesi li ti zaista pobjegao iz mraka, Sméagole? Nisu li te ipak pustili da odeš, nekim poslom? Tako je bar govorio Aragorn, koji te je zatekao prije nekoliko godina kod Mrtvih baruština."

"To je laž!" prosikće Golum, a pri spomenu Aragorna oči mu se opako zakrijese. "Slago je on to o meni, jes, slago. Ja sam zbilja, jadan, pobjego, bez ičije pomoći. Zbilja su mi rekli nek tražim Zlato, i ja sam ga tražio i tražio, dabome da sam ga tražio. Al ne za onog Crnog. Zlato je bilo naše, bilo je moje, kad vam kažem. I zbilja sam pobjego."

Frodo je bio začudo nekako uvjeren da Golum bar ovaj put nije daleko od istine kao što bi se moglo očekivati od njega, da je doista našao neki put kojim je pobjegao iz Mordora, ili da barem vjeruje da je pobjegao zahvaljujući svojoj domišljatosti. Prvo i prvo, zapazio je da Golum govori *ja*, a obično mu se činilo da je to u tim rijetkim

trenucima, znak da su načas prevladali u njemu ostaci stare istine i iskrenosti. Ipak, ako je u ovom slučaju i mogao povjerovati Golumu, Frodo nije smetnuo s uma ni smicalice Neprijateljeve. Možda su zapravo Golumu dopustili i omogućili mu da "pobjegne" i da su za to znali u Crnoj kuli. Bilo kako mu drago, Golum im je očito mnogo toga prešutio.

"Još jedanput te pitam: zar nije taj tajni put pod paskom?"

Ali nakon spomena Aragornova imena Golum je postao mrzovoljan. Držao se uvrijeđeno kao lažljivac osumnjičen da je slagao baš onda kad je rekao istinu, ili bar dio istine. Nije odgovorio na pitanje.

"Zar nije pod paskom?" ponovi Frodo.

"Jes, jes, možda. Ni jedno mjesto u ovoj zemlji nije sigurno" zlovoljno će Golum. "Nema tu sigurnog mjesta. Al gazda mora pokušat il se vratit kući. Nema druge."

Nisu ga mogli navesti da išta više kaže. Nije znao, ili nije htio, reći kako se zove to pogibeljno mjesto, i taj visoki prijevoj.

Prijevoj se zvao Cirith Ungol i bio je na zlu glasu. Aragorn bi im možda znao reći to ime i što ono znači, a Gandalf bi ih upozorio na opasnost. Ali bili su sami, Aragorn je bio daleko a Gandalf je stajao među ruševinama Isengarda i nosio se sa Sarumanom, zadržan izdajom. Ali još dok je izgovarao posljednje riječi Sarumanu a *palantír* se upalio kad je tresnuo o stube Orthanca, neprestano je imao na umu Froda i Samwisea, misli su mu iz one velike udaljenosti tragale za njima, pune nade i samilosti.

Možda je Frodo to naslutio a da nije ni znao, kao onda na Amon Henu, premda je mislio da je Gandalf nestao, zauvijek nestao daleko u sjeni Morije. Dugo je sjedio na tlu šutke, pognute glave, upinjući se da se prisjeti svega što mu je Gandalf bio rekao. Ali za svoju sadašnju odluku nije se mogao sjetiti nikakva njegova savjeta. Doista su prerano ostali bez Gandalfova vodstva, prerano, dok su bili još daleko od Mračne zemlje. Gandalf im nije na kraju rekao kako će ući u nju. Možda nije ni znao. On se bio jednom odvažio ući u uporište Neprijatelja na sjeveru, u Dol Guldur. A je li ikad bio u Mordoru, na Ognjenoj gori i u Barad-dûru, otkako je Gospodar tame ponovo stekao moć? Frodo nije u to vjerovao. A eto, on je sad tu, mali polutan iz Shirea, običan hobit iz mirna kraja, i od njega se očekuje da nađe put onuda kuda nisu mogli proći velikani, ili se nisu usuđivali. Bijaše to zla kob. Ali on je tu obvezu sam preuzeo u svome salonu dalekog proljeća jedne druge godine, toliko dalekog da je to sada bilo nešto kao poglavlje u pripovijesti iz mladih dana svijeta, kad je drveće od srebra i zlata bilo još u cvatu. Našao se pred teškom odlukom. Kojim putem da krene? Ako ga oba puta vode u užas i smrt, zar onda uopće vrijedi birati?

Dan se otegao. Duboki muk zavladao je u maloj sivoj udubini u kojoj su ležali tako blizu granice zemlje straha: muk koji se mogao opipati baš kao da je debela koprena što ih razdvaja od cijelog svijeta oko njih. Nad njima je bila kupola blijeda neba isprugana prolaznim dimom, ali se činilo da je daleko, kao da je vide kroz debele naslage zraka teškog od sumornih misli.

Čak ni orao koji bi lebdio naspram sunca ne bi opazio hobite kako tu sjede, pod teretom zle kobi, nijemi, nepomični, zaogrnuti svojim tankim sivim plaštevima. Možda bi načas zastao u letu da promotri Goluma, sitnu priliku opruženu na tlu: možda to leži

kostur nekog izgladnjelog ljudskog djeteta, na kojem se još drži odrpana odjeća, a dugačke mu ruke i noge gotovo kao kost bijele i kao kosti tanke: bez mesa vrijednog kljucanja?

Frodo je položio glavu na koljena, a Sam se zavalio podavivši ruke pod glavu i zagledavši se iz kukuljice u pusto nebo. Već je dugo bilo pusto. Tad se Samu učini da vidi tamnu priliku nalik na pticu kako dolijeće u njegov vidokrug, a onda opet odlijeće dalje. Za njom su doletjele još dvije takve prilike, pa onda i četvrta. Iako su bile posve sitne, znao je na neki način da su goleme, s grdnim rasponom krila i da lete na velikoj visini. Pokrio je oči, sagnuo se i skutrio. Obuzeo ga je isti onakav tjeskobni strah kao i onda kad je ugledao Crne jahače, nemoćan užas koji ga je spopao od hujanja vjetrušine i sjene što je zastrla mjesec, iako se sad nije osjećao onako ugrožen i bespomoćan jer je prijetnja bila znatno dalje. Ipak, bila je to prijetnja. I Frodo ju je oćutio. Misli mu se poremetile. Uzvrpoljio se i uzdrhtao, ali nije digao pogleda. Golum se skupio kao pauk stjeran u kut. Krilate su prilike kružile nebom, kliznule hitro naniže i odletjele brže-bolje natrag u Mordor.

Sam duboko udahne zrak.

"Jahači su opet gore, u zraku" izusti promuklim šaptom. "Vidio sam ih. Mislite li da su i oni nas mogli vidit? Bili su jako visoko. Ako su bili isti ko i oni Crni jahači, onda ne mogu puno vidit po danu, jel'da?"

"Ne, možda ne mogu" potvrdi Frodo. "Ali su nas njihove zvijeri mogle vidjeti. A ta krilata stvorenja na kojima sad jašu vjerojatno imaju bolji vid od svih drugih. To su kao neki veliki strvinari. Traže nešto: bojim se da je Neprijatelj na oprezu. Prođe ih užas, ali su prekinuli šutnju i koju su bili utonuli. Neko su vrijeme bili odsječeni od svijeta, kao na kakvu nevidljivu otoku, a sad su opet bili nezaštićeni, opasnost se vratila. Ali Frodo se još nije obratio Golumu niti se odlučio. Oči mu bijahu zatvorene kao da sanja, ili viri u svoje srce i sjećanje. Napokon se promeškolji i ustane, činilo se da će nešto kazati i odlučiti. Ali umjesto toga reče:

"Pazite! Što je to?"

Iznova ih spopadne strah. Začuli su neko pjevanje i promuklo dovikivanje. Isprva se činilo da je to vrlo daleko, ali se približavalo: kretalo se prema njima. Svi u isti mah pomisle da su ih Crna krila otkrila i poslala naoružane vojnike da ih uhite: reklo bi se da nikakva brzina nije prevelika za te užasne sluge Sauronove. Skutrili su se osluškujući. Glasovi i zveckanje oružja i opreme bijahu već sasvim blizu. Frodo i Sam olabave svoje male mačeve u koricama. Pobjeći nisu imali kamo.

Golum polako ustane i otpuzi poput kukca do ruba udubine. Vrlo oprezno se pridizao, palac po palac, dok nije izvirio između dva slomljena vrha kamena. Neko je vrijeme ostao u tom položaju, ne dajući glasa od sebe. Uskoro su se glasovi počeli opet udaljavati, a onda su malo-pomalo zamrli. Daleko na bedemima Morannona oglasi se rog. Zatim se Golum tiho povuče i klizne u udubinu.

"Još neki ljudi idu u Mordor" tiho reče. "Crnomanjasti. Take još nismo vidili, ne, Sméagol ih nije vidio. Strašni su. Imaju crne oči, i dugačku crnu kosurinu, i zlatno prstenje na ušima; da, puno lijepog zlata. A neki su obraze namazali crvenilom, i imaju crvene plašteve; i barjaci su im crveni, i vrhovi kopalja; i imaju okrugle štitove, žute i crne, s velikim šiljcima. Nisu baš fini; izgleda da su jako okrutni i opaki ljudi. Skoro isto tako zli ko i orci, samo što su puno veći. Sméagol bi reko da su došli s juga, s onu

stranu kraja rijeke: tom cestom dolaze. Ošli su do Crnih dveri, al će možda još neki doć za njima. Sve više ljudi dolazi u Mordor. Jednog će dana svi narodi bit unutri."

"A je li bilo olifanata među njima?" upita ga Sam zaboravljajući na strah u svojoj žudnji za novostima o neviđenim mjestima.

"Ne, nije bilo olifanata. A šta su to olifanti?" priupita ga Golum.

Sam ustane, zabaci ruke na leđa (kao što je uvijek činio kad bi "kazivo pjesme") i započne:

Ko miš siv,
Velik ko div,
S nosom ko zmija,
I šuma se povija,
Tlo i nebo drhti skupa;
Kada nogom gordo stupam.
U ustima roga dva
Još na jugu živim ja.
I ušima znadem mahat
Ponekad me možeš jahat.
Godina si ne znam broj
Ne liježem na trbuh svoj,
Niti kad mi dođe kraj.
Olifant sam znaj,
Najveći od bića svih,
Silan, star i ne baš tih,
A kada me sretneš tek,
Pamtit ćeš me zauvijek.
Tko nikad me ne vidi
Misli da ne postoji;
Stari Olifant ko ja,
A nije laž, i to se zna!

"Eto" reče Sam kad je završio "to ti je pjesmica iz našeg Shirea. Možda je besmislena, a možda i nije. Al imamo mi, znaš, i svoje priče, i novosti s juga. U staro doba hobiti su odlazili na putovanja od vremena do vremena. Nisu se mnogi ni vratili, i nisu im baš sve vjerovali*: novosti iz Breeja*, štono riječ, a ne *pouzdano ko iz Shirea*. Al slušo sam ja i priče o Velikim ljudima tamo daleko dolje u Sunčanim zemljama. Crnje ih mi zovemo u našim pričama, a kažu da jašu na olifantima kad se bore. Natovare na olifante kuće i kule i sve, pa olifanti bacaju jedan na drugoga kamenje i drveće. Zato sam te ja, kad si reko:"Ljudi s juga, svi u crvenome i zlatnome", pito:"Ima l' i olifanata?" Jer da ih je bilo, ja bi ih bio pogledo, pa kud puklo da puklo! Sad više ne vjerujem da ću ikad vidit olifante. A možda takove životinje i ne postoje…" uzdahne.

"Ne, nema olifanata" opet će Golum. "Sméagol nije čuo za njih. I ne želi ih vidit. Ne želi ni da ih bude. Sméagol bi najrađe ošo odavle da se sakrije na neko

sigurnije mjesto. Sméagol bi najrađe da i gazda pođe š njim. Fini moj gazda, ne bi l' ti pošo sa Sméagolom?"

Frodo ustane. Uza sve svoje brige, nasmijao se slušajući Sama kako deklamira staru pjesmicu o *olifantu* što se kazuje uz ognjište, i tim se smijehom oslobodi neodlučnosti.

"Volio bih da imamo tisuću olifanata s Gandalfom na čelu, na bijelom olifantu" reče. "Onda bismo se možda uspjeli probiti u tu opaku zemlju. Ali nemamo, nego samo svoje umorne noge, ništa više. Pa dobro, Sméagole, možda će treća biti sreća? Idem s tobom."

"Dobri moj gazda, pametni moj gazda, fini moj gazda!" oduševljeno klikne Golum i potapše Froda po koljenima. "Dobri moj gazda! Onda se sad lijepo odmorite, fini moji hobiti, u sjeni ovoga kamenja, ispod samog kamenja! Odmarajte se i mirno lezite dok se ne izgubi žuto lice. Ondak ćemo ubrzo krenut. Morat ćemo bit tihi i hitri ko sjene!"

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

IV. poglavlje

O TRAVAMA I KUHANU ZECU

Ono nekoliko sati danjeg svjetla koliko im je još bilo ostalo, odmarali su se premještajući se u sjenu kako se sunce pomicalo dok se napokon sjena zapadnog ruba njihove udubine nije izdužila i malo-pomalo je ispunila tama. Tad su nešto malo pojeli i popili koji gutljaj. Golum nije ništa jeo, ali je rado prihvatio vodu.

"Uskoro ćemo opet doć do vode" reče oblizujući se. "Dobra voda teče u potocima do Velike rijeke, fina voda, u krajevima u koje idemo. Sméagol će možebit nabavit tamo i hrane!"

Dugačkim plosnatim rukama opipa svoj upali trbuh a oči mu se zakrijese blijedozelenim sjajem.

Bio je gust sumrak kad su najposlije krenuli uzveravši se na zapadni rub udubine i izgubivši se kao duhovi na neravnu zemljištu uz cestu. Mjesec je bio na tri noći do uštapa, ali je tek nešto prije ponoći izašao iza gorja, pa je noć u prvi mah bila vrlo mračna. Samo je jedno crveno svjetlo gorjelo visoko gore u Kulama zubi, inače nije bilo ni traga ni glasa od budne straže na Morannonu.

Činilo im se da ih to crveno oko milje i milje prati u njihovu bijegu, dok su posrtali kroz jalov, krševit kraj. nisu se usuđivali izaći na cestu koja im je bila slijeva, ali su išli uz nju koliko su god bliže mogli. Naposljetku, kad je noć već bila poodmakla a oni posustali, jer su samo jedanput predahnuli, oko se smanjilo do užarene točkice a onda je posve nestalo: bili su zamakli za mračni sjeverni krak nižega gorja krećući se na jug.

Sa čudnim olakšanjem u srcu, ponovo su otpočinuli, ali ne zadugo. Nisu išli dovoljno brzo za Golumove pojmove. Po njegovu računu, bilo je gotovo devedeset milja od Morannona do raskrižja ponad Osgiliatha, pa se on nadao da će tu udaljenost prevaliti za četiri dana. Stoga su ubrzo krenuli opet dalje i išli tako sve dok se na prostranoj sivoj osami nije polako počelo širiti praskozorje. Do tada su već bili prošli oko dvadeset pet milja. Hobiti nisu ni mogli dalje od umora, sve da su i htjeli.

Sve jače svjetlo otkrilo im je kraj koji više nije bio onako jalov i pust. Slijeva se još zloslutno dizalo gorje, ali su u blizini vidjeli južnu cestu kako se odvaja od crnoga podnožja bregova i skreće na zapad. Iza nje su bili obronci obrasli tamnim drvećem nalik na crne oblake, ali se posvuda oko njih sterala neravna pustopoljina obrasla vrijesom, žutilovkom i drijenom, i nekim drugim žbunjem koje nisu poznavali. Ovdje-ondje zapazili su skupine visokih borova. Unatoč umoru, srca su hobitima opet malko zaigrala: zrak bijaše svjež i mirisav podsjećajući ih na daleko pobrežje u Sjevernoj četvrtini. Godio im je taj predah, napredovanje kroz kraj koji je bio tek nekoliko godina pod vlašću Gospodara tame pa još nije bio dokraja propao. Ali nisu smetnuli s uma opasnost ni činjenicu da Crne dveri nisu daleko, iako su skrivene iza tih sumornih uzvisina. Tražili su unaokolo pogledima zaklon u koji bi se mogli skloniti od zlih očiju za danjeg svjetla.

Dan je mučno prolazio. Ležali su duboko u vrijesu i brojili spore sate u kojima se gotovo ništa nije mijenjalo, jer su svejednako bili u sjeni Ephel Dúatha i sunce nije dopiralo do njih. Frodo je spavao na mahove duboko i spokojno, bilo da je vjerovao Golumu ili bio preumoran da se brine zbog njega, ali Sam jedva da je mogao drijemati, čak i onda kad je Golum očito čvrsto spavao pišteći i trzajući se u svojim tajnim snovima. Možda je Sam bdio više od gladi nego iz nepovjerenja: sve je više žudio za dobrim domaćim objedom, "za nečim toplim iz lonca".

Čim je krajolik izblijedio u bezlično sivilo pred noći što je nailazila, krenuli su opet dalje. Uskoro ih je Golum odveo dolje, do južne ceste. Nakon toga su brže napredovali iako su bili u većoj opasnosti. Napeto su osluškivali ne bi li začuli ispred sebe na cesti konjski topot ili bat koraka, ili možda za sobom kako ih slijede. Ali noć je prolazila a da nisu začuli ni glasa od pješaka ni konjanika.

Cesta je bila izgrađena u davno minulo doba i negdje na tridesetak milja od Morannona bila je nedavno popravljena, ali što je išla dalje na jug, to ju je divljina sve više osvajala. Djelo ljudi iz starog doba još se moglo razabrati po njenoj ravnoj putanji i jednolikoj razini: ovdje-ondje probijala se kroz obronke bregova ili je preskakivala preko potoka u široku skladnu luku od trajne gradnje, ali su se na kraju izgubili svi tragovi klesarskih radova osim gdjekojeg slomljenog stupa što je virio iz grmlja sa strane, ili starih kamenih kocaka što su još izvirivale iz korova i mahovine. Vrijes, drveće i paprat širili su se nadolje i nadvijali nad rubove ceste ili rasli na samoj cesti. Napokon se cesta pretvorila u rijetko korišten seoski kolni put, ali nije krivudala: držala se i dalje svog pouzdanog smjera i vodila ih najkraćim putem.

Tako su zašli u sjeverne pogranične krajeve te zemlje koju su ljudi nekoć zvali Ithilien, ubave zemlje šumovitih obronaka i hitrih potoka. Noć je postala lijepa pod zvijezdama i okruglim mjesecom, a hobitima se činilo da zrak biva sve mirisniji kako idu dalje, a po Golumovu otpuhivanju i gunđanju reklo bi se da i on to primjećuje, ali da ne uživa u tome. Na prve znake dana opet su se zaustavili. Došli su bili do kraja dugog usjeka, dubokog i okomitih strana u sredini, kojim se cesta probijala kroz kamenito bilo. Popeli su se na zapadni nasip i pogledali oko sebe.

Zora je pucala na nebu pa su opazili da je gorje sad mnogo dalje, da se povlači na istok u dugom zavoju što se gubi u daljini. Kad su skrenuli na zapad, pred njima su se blagi obronci spuštali duboko dolje u mutnu izmaglicu. Posvuda oko njih bijahu šumarci smolastog drveća, jele, cedra, čempresa i drugih vrsta neznanih u Shireu, a među njima široki proplanci i obilje mirišljavih trava i grmlja. Dugo putovanje od Rivendella dovelo ih je daleko na jug od njihove zemlje, ali su tek u ovom zaštićenom predjelu hobiti osjetili promjenu podneblja. Ovdje je proljeće bilo već u punom jeku: perasti listovi izbijali su iz mahovine i plijesni, ariši bijahu zelenoprsti, sitno cvijeće pupalo je na rudini, ptice su pjevale. Nekadašnji perivoj Gondora, sada zapušten, očuvao je još razbarušenu ljupkost gorske vile.

Na jugu i zapadu pucao je pogled na tople niže doline Anduina, zaklonjene s istoka Ephel Dúathom, koje ipak nisu bile u sjeni te gore jer su sa sjevera bile zaštićene Emyn Muilom i otvorene južnim povjetarcima i vlažnim vjetrovima s dalekog mora. Tu su rasla mnoga velika stabla, odavno posađena, zapadajući bez njege u starost usred nereda nehajnih potomaka. Bilo je tu i šumaraka i čestara tamariska i smrdljika oštrog mirisa, maslina i lovora, bilo je borovnica i mirte, i majčine dušice što

je rasla u žbunovima ili je svojim drvenastim, puzavičastim stabljikama zaodijevala bogatom tapiserijom skriveno kamenje; kadulje raznih vrsta izbacile su plavo cvijeće, ili crveno, ili blijedozeleno; bijaše tu i mažurana i netom izniklih peršina i mnogo drugih trava čiji su oblici i mirisi bili nedostupni Samovu poznavanju vrtlarstva. Pećinice i stjenoviti zidovi bijahu već osuti bedrenicama i žednjacima. Jaglaci i anemone bijahu već budni u gušticima pitoma lješnjaka; čapljan i razni ljiljani klimali su poluotvorenim glavicama u travi: visokoj zelenoj travi pokraj jezeraca u kojima su zastajali hitri potoci u hladnim šupljinama na svom putu do Anduina.

Putnici su bili okrenuli leđa cesti i pošli nizbrdo. Dok su se probijali kroz grmlje i trave, oko njih su se širili slatki mirisi. Golum je kašljao i hvatala ga je muka. Hobiti su pak duboko disali, a Sam se odjednom nasmijao, ne nekoj šali nego onako, od laka srca. Išli su niz potok koji je hitro tekao. Uskoro ih je doveo do malog bistrog jezera u plitkom dolu: usred slomljenih ostataka nekadašnjeg kamenog bazena, kojem je izrezbareni rub bio gotovo posve obrastao mahovinom i trnovim ružama. Oko njega su u redovima rasle sabljice perunika, a na tamnoj, blago namreškanoj površini plutali su listovi lopoča. Ipak, jezero je bilo duboko i svježe i neprestano se blago prelijevalo preko kamenog ruba na suprotnom kraju.

Oprali su se i napili do mile volje na ušću potoka. Zatim su potražili skrovište i mjesto za odmor, jer je taj kraj, koliko god bio još lijep, ipak pripadao Neprijatelju. Nisu se previše udaljili od ceste, ali su čak i na tako malom prostoru zapazili ožiljke od starih ratova, i svježije rane koje su nanijeli orci i druga mrska služinčad Gospodara tame: nepokrivenu jamu punu nečisti i otpadaka, drveće posječeno iz obijesti i ostavljeno da uvene, sa zlim runama ili groznim znakom Oka grubo urezanima u koru.

Sam, koji se ustumarao podno ispusta jezera, mirišući i pipajući nepoznate biljke i drveće, zaboravio je načas na Mordor, ali ga odjednom nešto podsjeti na vječito prisutnu opasnost. Nabasao je na vatrom spaljen prsten, a usred njega ležala je hrpa pougljenjenih i slomljenih kostiju i lubanja. Divljina se brzo rasprostirala naokolo pa je već bijelim vrijesom, divljom ružom i pavitinom zastrla to mjesto užasne gozbe i pokolja, ali se vidjelo da tragovi nisu stari. Žurno se vrati do svojih suputnika. Ipak im ništa ne reče: najbolje je bilo ostaviti one kosti na miru, da ih Golum ne dira i ne ruje po njima.

"Hajdemo potražit neko mjesto gdje ćemo se opružit" reče. "Al ne tamo dolje! Ja bi radije malo više gore."

Poviše jezera naiđu na debeo i smeđ sloj lanjske paprati. Iza njega se čestar lovora penjao uz strmu padinu okrunjenu starim cedrovima. Tu su se nakanili odmoriti i provesti dan, koji je već navješćivao da će biti vedar i topao. Lijep dan za šetnju po šumarcima i proplancima Ithiliena, ali premda su orci možda zazirali od sunca, bilo je tu previše mjesta na kojima su se mogli sakriti i vrebati, a bilo je i drugih zlih očiju: Sauron je imao bezbroj slugu. Bilo kako mu drago, Golum se nije htio kretati pod žutim licem. Uskoro će ono zaviriti preko tamnih grebena Ephel Dúatha pa će Golum malaksati i skutriti se na svjetlu i vrućini.

Dok su pješačili, Sam je ozbiljno razmišljao o hrani. Sad kad ga je prošao očaj zbog neprohodnih Dveri, nije bio sklon, kao njegov gospodar da uopće ne misli na to kako će se prehraniti pošto obave svoj posao. Bilo kako mu drago, činilo mu se da će biti pametnije sačuvati vilenjačku popudbinu za još teža vremena koja ih očekuju.

Prošlo je već šest ili više dana kako je izračunao da im zalihe hrane dostaju za svega još tri tjedna.

"Ako u tom roku stignemo do Vatre, bit će puna šaka brade, s obzirom na sadašnju potrošnju!" pomisli. "A možda ćemo poželjet i da se vratimo. Možda!"

Osim toga, na kraju dugog noćnog pješačenja, pošto se napio vode i okupao, bio je još gladniji nego inače. Zapravo je čeznuo za večerom ili doručkom uz vatru u staroj kuhinji u Vrbopucovoj ulici. Nešto mu padne na pamet pa se okrene Golumu. Golum je upravo bio nakanio da se odšulja za svoj račun, te je bauljao kroz obližnju paprat.

"Hej! Golume!" dovikne mu Sam. "Kamo ćeš? U lov? Pa znaš šta, staro njuškalo, tebi se ne sviđa naša hrana, a ne bi ni ja imo ništa protiv male promjene. Kad već to tvoje novo geslo glasi: *"Uvijek spreman da pomognem"*, bi l' mogo nać štogod i za jednog gladnog hobita?"

"Da, možda i bi, da" odgovori Golum. "Sméagol će uvijek pomoć ako ga zamole… ako ga lijepo zamole."

"Tako je!" uzvikne Sam. "Lijepo te molim. A ako ti ni to nije dovoljno, onda te preklinjem."

Golum je nestao. Nije ga bilo neko vrijeme pa je Frodo pojeo dva-tri zalogaja lembasa, smjestio se udobno u smeđu paprat i zaspao. Sam ga je promatrao. Rano danje svjetlo tek se prikradalo u sjene drveća, ali je lijepo vidio lice svoga gospodara, pa i ruke što su mirno ležale na tlu uza nj. Iznenada se sjeti Froda kako je ležao u snu u Elrondovoj kući, nakon one teške rane. Zatim Sam, motreći gospodara, primijeti kako i njemu na mahove kanda gori nekakvo slabašno svjetlo, samo što je sad to svjetlo postalo još jasnije i jače. Frodu je lice bilo spokojno, na njemu nije više bilo tragova straha i brige, ali se doimalo staro, staro i lijepo, kao da su odjednom godine sazrijevanja otkrile mnoge tanane crte na licu koje su prije toga bile skrivene, iako se samo obličje nije promijenilo. Ipak, nije Sam Gamgee baš tako razmišljao. Zavrtio je glavom, kao da se uvjerio da su riječi beskorisne, pa promrmlja:

"Volim ga. On je takav i katkad to izbija iz njega na neki način. Al ja ga volim i bez toga."

Golum se tiho vrati i zaviri preko Samova ramena. Pogledavši Froda, sklopi oči i nečujno se odšulja dalje. Malo zatim Sam dođe za njim i zatekne ga kako nešto žvače i mrmlja za se. Na tlu su pokraj njega ležala dva mala zeca koje je pohlepno motrio.

"Sméagol uvijek pomaže" reče. "Doneso je zecove, fine zecove. Al gazda je zaspo, a možda bi i Sam tio spavat? Ne želi zecove sada? Sméagol bi tio pomoć, al ne može opet uvatit lovinu dok bi dlanom o dlan."

Međutim, Sam nije imao ništa protiv zečeva, pa mu je tako i rekao. Barem ne protiv kuhana zeca. Dakako da svi hobiti znaju kuhati, jer počinju učiti tu vještinu prije nego čitati i pisati (što neki od njih nikad i ne nauče). Ali Sam je bio dobar kuhar, čak i za hobitske pojmove, i često je kuhao na logorovanju, na njihovim putovanjima, kad god je bilo prilike. Pa i sad je još nadobudno nosio nešto od svog pribora u naprtnjači: malu posudu za trud i kresivo, dvije male plitke tave, od kojih bi manja stala u veću, a u njima bijaše drvena žlica, kratka dvokraka viljuška i nekoliko šipčica za meso na roštilju. Na dnu naprtnjače, u plosnatoj drvenoj kutijici, nosio je pravo blago na izmaku, malo soli. Ali bila mu je potrebna vatra, i štošta drugo uz nju. Porazmislio je

časak dok je vadio nož, čistio ga i brusio, a zatim se latio spravljanja zečeva. Nije kanio ni na nekoliko minuta ostaviti Froda da sam spava.

"E, Golume, imam još jedan poso za tebe" reče mu. "Idi napuni ove tave vodom pa mi ih donesi!"

"Sméagol će donest vode, oćem, oćem" reče Golum. "Al šta će hobitu sva ta voda? Napio se već i opro."

"Ništa se ti ne brini" odvrati Sam. "Ako ne možeš sam pogodit, uskoro ćeš vidjet. A što prije doneseš tu vodu, prije ćeš i vidjet. Samo pazi da mi ne oštetiš tave jer ću inače napravit od tebe sjeckano meso."

Dok je Golum izbivao, Sam je još jedanput pogledao Froda. Frodo je i dalje mirno spavao, ali se Sam ovaj put najviše iznenadio njegovoj mršavosti.

"Previše je oslabio i istegnuo se" promrsi. "Nije to dobro za hobita. Kad spravim te kunića, probudit ću ga."

Potom napravi hrpu od najsuše paprati pa se popne uz nasip i skupi snop pruća i slomljenih komada drva. Dobro mu je došla i jedna slomljena cedrova grana koju je metnuo na vrh. Podno nasipa, uz sam guštik paprati, izreže nešto busenja, iskopa plitku rupu i stavi u nju prikupljeni ogrjev. Kako je bio vičan baratanju kresivom i gubom, ubrzo je naložio vatricu. Plamen je bio gotovo bez dima, ali je širio oko sebe ugodan miris. Baš je bio sagnut nad vatrom zaklanjajući je i podjarujući krupnijim komadima drva kad se Golum vrati brižno noseći tave i gunđajući nešto za se.

Kad je odložio tave na zemlju, iznenada shvati što to Sam radi. Prosikće nešto tankim glasom. Reklo bi se da je uplašen i srdit u isti mah.

"Akh! Sss… ne!" uzvikne. "Ne! Šašavi hobiti, blesavi hobiti, blesavi! Ne smije se to radit!"

"Šta se to ne smije?" u čudu će Sam.

"Ne ssmije sse pravit te gadne crvene jezike!" prosikće Golum. "Vatra, vatra! Vatra je opasna, jes, opasna. Ona pali, ubija. I dovest će nam neprijatelje za vrat, oće, oće!"

"Ja mislim da neće" odvrati Sam. "Nije mi jasno zašto bi dovela ako ne nabacaš vlažnog pruća na nju pa počne tinjat. A ako dovede, nek joj bude! Ja ću svejedno riskirat. Spravit ću ove kuniće."

"Spravit ćeš zecove!" zdvojno će Golum. "Pokvarit ćeš ovo lijepo meso što vam ga je dao Sméagol, siroti gladni Sméagol! Zašto? Zašto, šašavi hobite? Zecovi su mladi, zecovi su mekani, zecovi su fini. Pojedite ih, pojedite!"

Posegne za bližim zecom što je već oguljen ležao uz vatru.

"No, no!" reče mu Sam. "Svakome svoje! Ti ne možeš jest naš kruh, a ja ne mogu jest prijesne kuniće. Ako mi već daš kunića, onda je, znaš, kunić moj i ja ga mogu spravit kako hoću. I spravit ću ga. Nemoj me sad tu gledat. Idi ulovi kojeg drugog i pojedi ga kako hoćeš… negdje za sebe, da te ja ne vidim. Onda ti nećeš vidjet vatru, a ja neću vidjet tebe, pa će obadvojici srce bit na mjestu. Ja ću pripazit da se vatra ne dimi, ako te to može utješit."

Golum se povuče gunđajući i zavuče se u paprat. Sam se prihvati svojih tava i reče sam sebi:

"Hobit uz kunića treba nešto trava i korijenja, napose krtole… a da o kruhu i ne govorimo. Čini mi se da ćemo trave pribavit. Golume!" tiho zovne. "Treća sreća. Treba mi još nekih trava." Golum izviri iz paprati, ali se nije držao ni uslužno ni

prijazno. "Bit će mi dosta dva-tri lovorova lista, malo majčine dušice i kadulje… prije nego zakuha voda" reče Sam.

"Jok!" odsiječe Golum. "Sméagol je uvrijeđen. Sméagol ne voli mirišljivo lišće. On ne jede travu ni korijenje, ne, Zlato moje, osim ako ne skapava od gladi il je teško bolestan, siroti Sméagol!"

"Sméagol će zbilja završit u vreloj vodi kad ovo ovdje zakuva ako ne napravi ono što mu je rečeno" zareži Sam. "Sam će mu zabit glavu u ovu vodu, jes, zlato moje! Moro bi mi potražit i repe i mrkve i krtole, kad bi bilo pravo doba godine. Kladio bi se da u ovom kraju divlje rastu svakojake dobre biljke. Ne znam što bi dao za pet-šest krtola."

"Sméagol ne ide nikud, o ne, Zlato moje, ne ide ovaj put" prosikće Golum. "Boji se, i jako je umoran, a ovaj hobit nije fin š njim, ni najmanje fin. Sméagol neće sad da ruje za korijenjem i mrkvinama i… krtolama. A što su to krtole, Zlato moje, a, što su to krtole?"

"Krum-pi-ri" odgovori mu Sam. "Čičina glavna poslastica, i rijetko dobar tovar za prazan trbuh. Al tu ih nećeš nać pa ih ne moraš ni tražit. Ipak, budi dobar dečko, Sméagole, i donesi mi te trave, pa ću onda malo više držat do tebe. Štaviše, ako okreneš novi list, i držiš ga tako okrenutog, jednog ću ti dana skuvat i krtole. Bome hoću: pržene ribe s krumpirićima na način S. Gamgeeja. To mi nećeš moć odbit."

"Oćem, oćem, kako da ne! Da mi pokvariš finu ribu prženjem! Daj mi rađe *sad odma* ribu, a one si svoje gadne krumpiriće sslobodno zadrži!"

"E, ti si zbilja beznadan slučaj!" odvrati Sam. "Idi radije spavat!"

Na kraju je morao sam potražiti što je želio, ali nije morao daleko ići niti ispustiti iz očiju mjesto na kojem je još ležao i spavao njegov gospodar. Neko je vrijeme sjedio razmišljajući i pazeći na vatru dok voda nije zakuhala. Bivalo je sve svjetlije i toplije; rosa se digla s trave i lišća. Uskoro su zečevi ležali razrezani i kuhali se u tavama zajedno s nabranim biljem. Kako je vrijeme prolazilo, Sam umalo da nije zaspao. Kuhao je zečeve gotovo sat vremena, bockao ih viljuškom s vremena na vrijeme i kušao sok.

Kad je zaključio da je sve gotovo, podigao je tave s vatre i prikrao se Frodu. Dok je Sam stajao nad njim, Frodo napol otvori oči i prene se iza sna: još jednog blagog, spokojnog i nepovratnog sna.

"Hej, Same!" reče mu. "Ne odmaraš se? Da se nije što dogodilo? Koje je doba dana?"

"Prošlo je oko dva sata od zore" odgovori mu Sam "bit će negdje blizu sedam i pol na satovima u Shireu. Al ništa se nije dogodilo. Doduše, nije baš sve onako da bi se moglo reć da je u redu: nemamo zaliha, nemamo luka, nemamo krtole. Ipak, imam malko kuhanog mesa za vas, gos'n Frodo. Dobro će vam činit. Morat ćete to pokusat iz svoga vrča, ili iz same tave, čim se malko ohladi. Nisam ponio sa sobom nikakve zdjele, ništa pošteno."

Frodo zijevne i protegne se.

"Trebalo je da se odmaraš, Same" reče mu. "U ovim je krajevima opasno ložiti vatru. Ali moram priznati da sam gladan. Hmm! Da li mi to čak odande miriše? Što si ti spravio?"

"Nešto što nam je Sméagol poklonio" odgovori Sam. "Par mladih kunića. Doduše, mislim da Golum već žali za njima. Ali uz njih nisam imo ništa drugo do nekih trava."

Sam i gospodar sjedili su usred guste paprati i jeli kuhane zečeve iz tava dijeleći staru viljušku i žlicu. Priuštili su sebi svaki po pola komada vilin-kruha. Bila je to prava gozba.

"Hej! Golume!" zovne Sam i zazviždi. "Hodi amo! Još se možeš predomislit. Ostalo je još malo ako hoćeš kušat kuhanog kunića." Nije bilo odgovora. "Hja, valjda je otišo da sam ulovi štogod. Pojest ćemo ovo sami."

"A onda moraš i ti malo odspavat" reče Frodo.

"Al pazite, gos'n Frodo, da ne zadrijemate dok ja budem knjavo. Nisam ja baš siguran u njega. Ima još puno Smrdljivca u njemu – onog lošeg Goluma, ako razumijete što hoću da kažem – i to sve više i više. Samo što mislim da bi on sad najprije htio mene zadavit. Mi se baš ne slažemo najbolje, njemu Sam nikako nije po volji. Ma nije, nije, Zlato moje, nipošto."

Pošto su se najeli, Sam ode do potoka oprati posuđe i pribor. Kad je ustao da se vrati, baci pogled na obronak. U taj čas opazi kako sunce izranja iz pare, ili izmaglice, ili tamne sjene, ili što god to bilo, što je neprestano ležalo na istoku, i kako upire zlatnim zrakama u drveće i proplanke oko njega. Zatim primijeti tanku zavojnicu modrosiva dima, što se lijepo vidjela na suncu, kako se diže iz guštare nad njima. Zgrozi se kad shvati da se taj dim diže s njegove vatrice koju je zaboravio ugasiti.

"To ne valja! Nisam mislio da će se to tako vidjet!" promrsi i pohita natrag. Iznenada zastane i osluhne. Je li čuo neki zvižduk, ili mu se to samo pričinilo? Ako je bio zvižduk, onda nije dopro s one strane gdje je Frodo. Evo ga opet, s druge strane! Sam potrči što je brže mogao uzbrdo.

Ustanovi da je mali ugarak koji je na jednom kraju dogorijevao upalio paprat nedaleko od vatre, pa je paprat planula a obližnje busenje počelo tinjati. Brže-bolje zgasi sve što je ostalo od vatre, raspe pepeo i pokrije rupu busenjem. Zatim se opet odšulja do Froda.

"Jeste l' vi čuli neki zvižduk, i nešto što se oglasilo kao odgovor?" upita ga. "Prije dvije-tri minute? Nadam se da je to bila samo ptica, ali nije baš tako zvučalo: pomislio sam da to netko možda oponaša ptičji zov. A, na žalost, ono malo vatre još se pušilo. E, ako sam ja navuko kakvo zlo na nas, nikad neću moć to oprostit sebi. A možda više neću imat ni prilike!"

"Pst!" šapne Frodo. "Čini mi se da sam čuo neke glasove."

Oba hobita pritegnu svoje naprtnjače i uprte ih, spremni za bijeg, pa se odšuljaju dublje u paprat. Tu su se skutrili osluškujući.

Nedvojbeno su čuli nečije glasove, tihe i pritajene, ali blizu i sve bliže. Tad odjednom netko u blizini progovori jasno i glasno:

"Evo, odavle se dizao dim! Mora da je tu negdje. Sigurno u paprati. Ulovit ćemo ga ko zeca u zamku. Onda ćemo tek vidjeti kakva je to zvjerka."

"Naravno, i što sve zna!" reče drugi glas.

Odjednom četiri čovjeka nadođu krupnim koracima kroz paprat s raznih strana. Kako više nisu mogli pobjeći niti se sakriti, Frodo i Sam skoče na noge, naslone se leđima jedan na drugoga i isuču svoje male mačeve.

Ako su oni bili zapanjeni onim što su vidjeli, lovci su bili još zapanjeniji. Oko hobita su stajala četiri visoka čovjeka. Dvojica su od njih držala u rukama koplja širokih sjajnih vrhova. Ostala su dvojica imala velike lukove, visoke gotovo koliko i oni, i velike tobolce pune dugačkih strijela zelenih zaperaka. Svi su nosili mačeve o boku i bili odjeveni u zeleno i smeđe ruho različitih zaperaka. Svi su nosili mačeve o boku i bili odjeveni u zeleno i smeđe ruho različitih preljeva, kao da se žele kretati nevidljivi po proplancima Ithiliena. Na rukama su nosili zelene posuvraćene rukavice, a na glavama zelene kukuljice i krinke, pa su im se vidjele samo oči, vrlo oštre i sjajne. Frodo se odjednom sjeti Boromira jer su ovi ljudi bili slični njemu po stasu i držanju, pa i po govoru.

"Nismo našli što smo tražili" reče jedan od njih. "Ali što smo našli?"

"Ovo nisu orci" ustvrdi drugi popuštajući stisak na dršku mača za koji se bio mašio kad je spazio odbljesak žalca u Frodovoj ruci.

"Da nisu vilenjaci?" oglasi se treći sumnjičavo.

"Ne, nisu vilenjaci" odsiječe četvrti, najviši među njima, i reklo bi se njihov vođa. "Vilenjaci ne prolaze dan-danas kroz Ithilien. I vilenjaci su vrlo naočiti, ili bar tako kažu."

"Hoćete valjda reć da mi nismo?" otpovrne Sam. "Hvala vam lijepa! A kad prestanete raspravljat o nama, hoćete li nam možda kazat tko ste *vi*, i zašto ne ostavite dva umorna putnika na miru?"

Visoki zeleni čovjek grubo se nasmije.

"Ja sam Faramir, zapovjednik iz Gondora" reče. "A u ovom kraju nema više putnika, nego samo slugu Crne kule, ili Bijele."

"Mi nismo ni jedni ni drugi" odvrati Frodo. "A putnici jesmo, što god o nama mislio zapovjednik Faramir."

"Onda nam brže recite tko ste i što ste, i kakvim ste poslom tu" reče mu Faramir. "Mi imamo obaviti važan zadatak, a ovo nije ni mjesto ni vrijeme za gonetanje ni pregovaranje. Hajde! Recite nam gdje je onaj treći iz vašeg društva?2

"Treći?"

"Da, onaj momak što se šulja, koga smo vidjeli kako je zabio nos tamo u ono jezero. Ne izgleda baš dobro. Neka vrsta nakota orkâ, rekao bih, ili jedan od njihovih pomagača. Samo što nam je izmakao kao pravi lisac."

"Ne znam ja gdje je on" odgovori Frodo. "On nam je tek slučajan suputnik kojeg smo sreli na putu, i ja ne odgovaram za njega. Ipak, ako naiđete na njega, poštedite ga! Dovedite ga ili pošaljite nama. To vam je tek bijedna skitnica, ali ga ja od nekog vremena imam na brizi. Što se nas samih tiče, mi smo hobiti iz Shirea, što leži daleko na sjeveru i zapadu, iza mnogo rijeka. Ja sam Frodo, sin Drogov, a ovo je ovdje Samwise, sin Hamfastov, vrijedan hobit u mojoj službi. Prevalili smo dug put dovde… iz Rivendella, ili Imladrisa, kako ga neki zovu." Tu se Faramir trgne i počne ga pomnije slušati. "S nama je bilo još sedam suputnika: jednog smo izgubili u Moriji, a drugi su ostali u Parth Galenu više Raurosa: dvojica od moga roda. Bili su s nama i jedan patuljak, i jedan vilenjak i dva čovjeka. Jedan se od njih zove Aragorn, a drugi Boromir, koji je navodno iz Minas Tiritha, grada na jugu."

"Boromir!" uskliknu sva četvorica.

"Boromir, sin gospodara Denethora?" priupita ga Faramir, kojem se u očima pojavi čudan, strog izraz. "S njim ste došli? To je zbilja novost, ako je istina. Znajte, mali stranci, da je Boromir, sin Denethorov, glavni zapovjednik Bijele tvrđe i naš vrhovni zapovjednik, koji nam silno nedostaje. Pa tko ste onda vi, i što ste imali s njim? Brže odgovarajte jer se sunce naglo penje!"

"Znate li možda za one zagonetne riječi koje je Boromir donio u Rivendell?" priupita ga Frodo.

Trag slomljenog mača prati:
U Imladrisu ćeš ga naći.

"Za te riječi stvarno znamo" u čudu će Faramir. "A to što i vi za njih znate potvrđuje da govorite istinu."

"Spomenuti Aragorn nosi taj mač koji je nekad bio slomljen" reče Frodo. "A mi smo vam oni polutani koji se spominju u toj pjesmi."

"To mi je jasno" zamišljeno će Faramir. "Ili mi se bar čini jasno. A što je Isildurova Kletva?"

"To je tajna" odgovori Frodo. "Ali tajna koja će jamačno na vrijeme biti razjašnjena."

"Moramo ipak nešto više saznati o tome" reče Faramir "i moramo znati kako ste došli ovako daleko u sjeni onog prijeko…" pokaže rukom na jednu stranu ali ne izusti imena. "Ali o tom potom. Najprije moramo nešto obaviti. Vi ste ovdje u opasnosti, i ne biste danas više daleko stigli ni poljem ni cestom. Ovdje će do kraja dana doći do teških okršaja. Što znači da biste poginuli ili pobjegli natrag do Anduina. Ja ću ostaviti dvojicu da vas čuvaju, za vaše dobro i za moje. Pametan čovjek ne vjeruje slučajnom susretu na putu u ovom kraju. Ako se vratim, porazgovarat ću još s vama."

"Zbogom!" pozdravi ga Frodo i duboko se pokloni. "Mislite vi što vam drago, ali ja sam prijatelj svih neprijatelja našeg Jedinog Neprijatelja. Najradije bismo pošli s vama kad bismo mi polutani mogli biti od kakve koristi takvim kršnim i snažnim ljudima kao što ste vi, i kad bi to meni dopuštala moja zadaća. Neka vam, svjetlost obasjava mačeve!"

"Polutani su uglađen svijet, ma kakvi inače bili" reče Faramir. "Zbogom!"

Hobiti ponovo sjednu, ali ne reknu ništa jedan drugome o svojim mislima i dvojbama. U blizini, u šarenoj sjeni tamnog lovorova drveća, ostala su dva čovjeka na straži. Kako je danja vrućina sve više rasla, skidali su s vremena na vrijeme krinke da ih rashlade, pa je Frodo zapazio da su to pristali ljudi, bijele puti, tamne kose, sivih očiju, turobnih i ponositih lica. Tiho su razgovarali među sobom, isprva na zajedničkom jeziku, samo na starinski način, a onda su prešli na svoj materinski jezik. Slušajući ih, Frodo, na svoje veliko čudo, pojmi da govore vilin-jezikom, ili nekim vrlo sličnim jezikom, pa ih pogleda u čudu jer je shvatio da su to zapravo dúnedaini s juga, ljudi iz loze velikaša Zapadnih strana.

Nakon nekog vremena, kad zapodjene razgovor s njima, odgovarali su mu polako i oprezno. Rekli su mu da se zovu Mablung i Damrod, da su vojnici iz Gondora i graničari u Ithilienu, jer vuku porijeklo od naroda koji je nekad davno obitavao u

Ithilienu, prije nego što ga je neprijatelj pregazio. Među takvim je ljudima gospodar Denethor birao svoje izvidnike koji tajom prelaze preko Anduina (nisu htjeli reći kako ni gdje) i napadaju orke i druge neprijatelje što tumaraju između Ephel Dúatha i rijeke.

"Odavde do istočne obale Anduina ima nešto manje od trideset milja" reče Mablung "pa malokad zalazimo ovako daleko. Ali ovaj put smo dobili jedan novi zadatak: da dočekamo u zasjedi ljude iz Harada, prokleti bili!"

"E da, prokleti bili ti južnjaci!" priklopi Damrod. "Vele da su Gondor i kraljevstva Harada na dalekom jugu nekoć davno bili u savezu, iako nikad nisu bili prijatelji. U staro su doba naše međe bile daleko na jugu s onu stranu ušća Anduina, pa je Umbar, njihova najbliža pokrajina, priznavala našu vlast. Ali to je bilo nekoć davno. Mnogo je ljudskih vjekova prošlo otkako je netko od nas prošao tim putem. Nedavno smo doznali da je Neprijatelj bio kod njih, i da su oni prešli na Njegovu stranu, ili Mu se vratili – oduvijek su bili spremni pokoriti se Njegovoj volji – kao i mnogi drugi na istoku. Ja ne dvojim da su Gondoru odbrojeni dani i da su bedemi Minas Tiritha osuđeni na propast, tako je silna Njegova snaga i zloba."

"Ipak, nećemo sjediti skrštenih ruku i pustiti Ga da radi što hoće" ustvrdi Mablung. "Ti prokleti južnjaci dolaze sad starim cestama da pojačaju vojsku Crne kule. Da, onim istim cestama koje su nastale zahvaljujući vještini ljudi iz Gondora. I doznali smo da nastupaju sve bezobzirnije misleći da je moć njihova novog gospodara tolika da će ih zaštiti sama sjena Njegovih brda. Zato smo mi došli da ih naučimo pameti. Prije nekoliko dana doznali smo da velika njihova sila nastupa na sjever. Računamo da će danas negdje pred podne jedna njihova pukovnija proći ovuda u blizini… ovom cestom gore gdje prolazi kroz usjek. Cesta može proći, ali oni neće! Neće dok nam je Faramir zapovjednik. On nas vodi u svim pogibeljnim pothvatima. Ali njegov je život začaran, ili ga usud čuva za neku drugu svrhu."

Razgovor je zamro u napetoj tišini. Sve je bilo mirno i na oprezu. Skutren uz sam rub guštika, Sam izviri. Svojim oštrim hobitskim očima opazi još mnogo ljudi u okolici. Vidio ih je kako se prikradaju uz obronke, pojedinačno ili jedan za drugim, držeći se neprestano sjene šumarka ili guštare, ili puzeći kroz travu i guštik, jedva vidljivi u svom zelenom i smeđem ruhu. Svi su nosili kukuljice i krabulje, i dugačke posuvraćene rukavice na rukama, i bili naoružani kao Faramir i njegovi pratioci. Uskoro su svi prošli i nestali. Sunce se penjalo dok se nije primaknulo jugu. Sjene se smanjile.

"Da mi je znat gdje je sad onaj vražji Golum?" pomisli Sam zavlačeći se dublje u hlad. "Sva je prilika da će ga nabit na ražanj ko orka, il da će ga ispržit žuto lice. Al valjda se zna i sam čuvat!"

Sam legne uz Froda i zadrijema.

Probudi se misleći da je čuo zvuke rogova. Sjedne. Bilo je točno podne. Čuvari su stajali budni i napeti u hladu. Odjednom rogovi zabruje glasnije i nedvojbeno negdje gore, na vrhu obronka. Samu se učini da čuje pokliče i divlju dreku, ali prilično slabu, kao da dopire iz spilje u daljini. Zatim se odjednom u blizini razlegne bojna galama, iznad sama njihova skrovišta. Lijepo je čuo kako odzvanjaju udarci čelika o čelik, mača o kacigu, tupi udarci oštrice o štit; ljudi su vrištali i urlikali, a snažan jasan glas izvikivao je: *Gondor! Gondor!*

"Reklo bi se da stotinu kovača u isti mah udaraju čekićima" reče Sam Frodu. "Ne bi baš volio da nam se još više približe."

Ali larma se i dalje približavala.

"Evo ih!" uzvikne Damrod. "Gledajte! Neki su se južnjaci izvukli iz klopke pa sad bježe s ceste. Eno ih! Naši ih progone, na čelu sa zapovjednikom."

Željan da vidi štogod više, Sam se pridruži čuvarima. Čak se malo i popne na jedno od krupnijih lovorovih stabala. Letimice spazi tamnopute ljude u crvenome kako nedaleko od njih trče niz obronak, a za njima jure ratnici u zelenome sjekući ih usput mačevima. Zrak bijaše pun strelica. Tad iznenada iznad samog ruba nasipa što ih je zaklanjao, padne jedan čovjek lomeći pred sobom tanko drveće, i umalo što se ne strovali na njih. Smirio se u paprati na korak-dva od njih, ležeći ničice, zeleni zaperci na strijeli stršili mu iz šije ispod zlatne ogrlice. Skrletne mu halje bile odrpane, oklop od brončanih pločica što su nasjedale jedna na drugu bijahu mu rastrgane i isječene, crni perčini upleteni zlatom natopljeni krvlju. Smeđa ruka svejednako je grčevito stezala držak slomljena mača.

Sam je prvi put vidio ljude u boju s ljudima i taj mu se prizor nije baš svidio. Bilo mu je drago što nije vidio lice ginjenika. Pitao se kako li se zove i odakle je porijeklom, i je li doista bio opaka srca, ili kakve su ga laži ili prijetnje nagnale da se zaputi na taj dugi marš od kuće, i ne bi li možda bio radije ostao kod kuće na miru – sve mu je to učas prominulo glavom. Baš kad je Mablung zakoračio prema mrtvacu, iznova se razlegne buka, silna vika i urlikanje. Usred toga Sam začuje prodorno vrištanje ili trubljenje, a onda grdno gruhanje i treskanje, baš kao da su se golemi ovnovi za probijanje vratnica stropoštali na zemlju.

"Pazi! Pazi!" dovikne Damrod svome drugu. "Neka ga Valari maknu u stranu! Mûmak! Mûmak!"

Na svoje veliko čudo i užas, i trajno zadovoljstvo, Sam opazi kako se neka grdna neman probila između drveća i survala niz obronak. Učini mu se da je velika kao kuća, pa i mnogo veća od kuće, pravo pokretno brdo u sivome. Možda je u hobitovim očima porastao od straha i čuda, ali je mûmak iz Harada bio doista prava grdosija, kakvih više nema u Međuzemlju; njegovi srodnici koji su još preživjeli do našeg doba samo donekle podsjećaju na njegov stas i velebnost. Krenuo je dalje, pravo na promatrače, a onda je u posljednji čas skrenuo i promašio ih za svega dva-tri koraka, zatresavši im tlo pod nogama: noge mu debele kao stabla, golema ušesa nalik na raskriljena jedra, dugačka surla podignuta uvis poput goleme zmije što se sprema na skok, a sitne mu, crvene oči raspomamljene. Naviše povijene kljove nalik na rogove bijahu mu obavijene zlatnim vrpcama i poprskane krvlju. Oprema od skrleta i zlata vijorila se oko njega u dronjcima. Na njegovim leđima što su se nadimala, ležali su ostaci nečega nalik na ratnu kulu, smrskanog pri mahnitom prolasku kroz šumu, a visoko na njegovoj šiji još se očajnički držala sitna prilika – tijelo moćna ratnika, diva među Crnjama.

Grdna je zvijer i dalje tutnjala srljajući u slijepu bijesu kroz jezero i čestar. Strijele se lomile i odbijale nemoćno od trostruke kože na njegovim bokovima. Pred njim su bježali ljudi s obje strane, ali je mnoge od njih sustigao i zgazio. Uskoro je nestao s vidika trubeći i trupkajući i dalje u daljini. Sam nije nikad saznao što se s njim dogodilo: je li umaknuo i lunjao još neko vrijeme po divljini dok nije uginuo daleko od

svoga zavičaja, ili je pao u klopku, u neku duboku jamu. Ili je možda mahnitao dalje dok se nije bacio u Veliku rijeku koja ga je zatim progutala?

Sam duboko uzdahne.

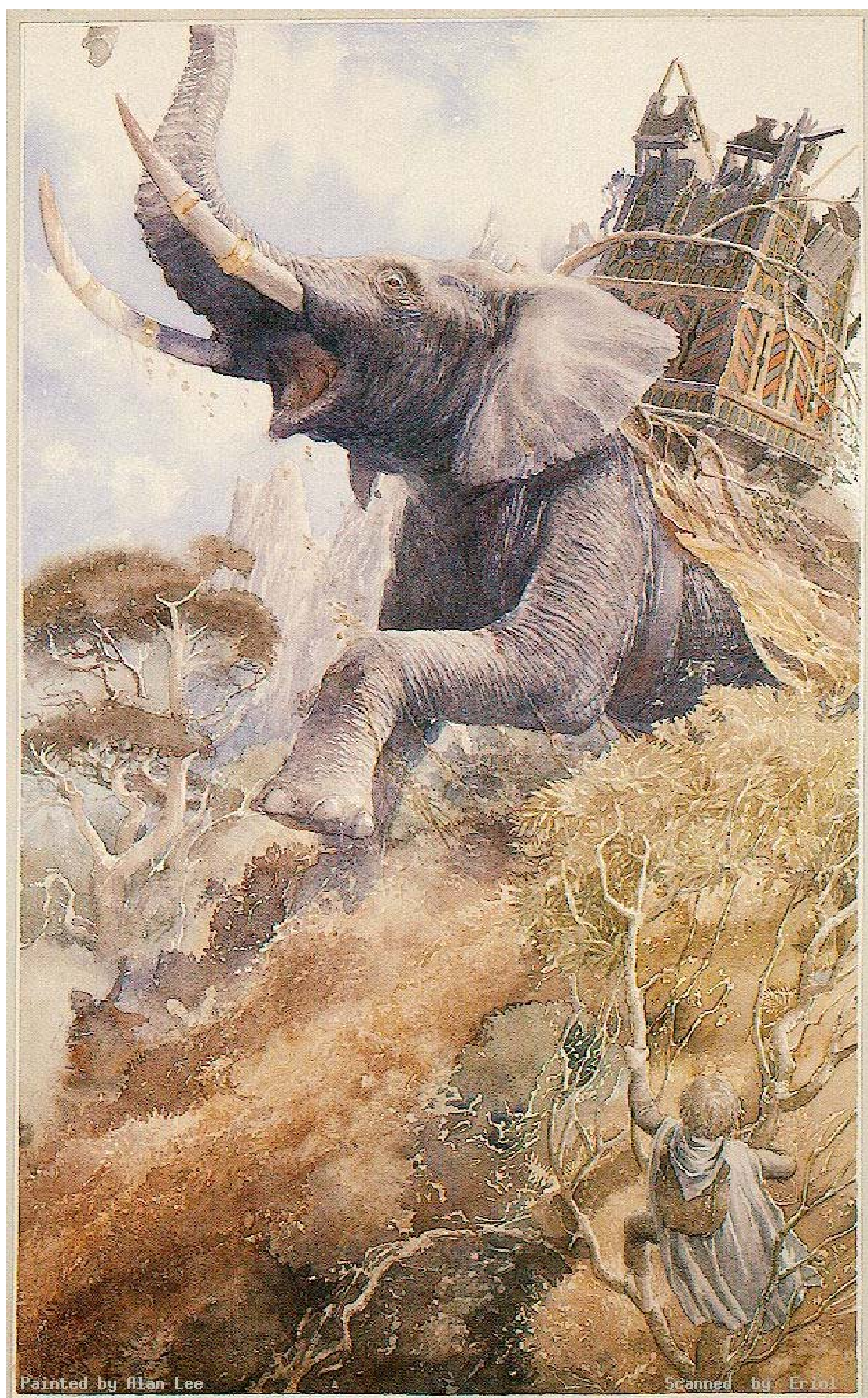
"Bio je to olifant!" reče. "Ipak dakle ima tih olifanata, i ja sam vidio jednog od njih. Šta ti je život! Samo što mi nitko kod kuće neće vjerovat. E pa, ako je s ovim sad gotovo, sad ću malo odspavat."

"Spavaj dok možeš" reče mu Mablung. "Ali zapovjednik će se vratiti ako nije ranjen; a kad se on vrati, krenut ćemo ubrzo dalje. Čim Neprijatelj primi vijest o ovom našem pothvatu, a to će biti uskoro, poslat će potjeru za nama."

"Otiđite vi samo tiho kad budete morali!" reče mu Sam. "Ne morate me budit. Ja sam svu prošlu noć propješačio."

Mablung se nasmije.

"Majstore Samwise, ne vjerujem da će vas naš zapovjednik ostaviti ovdje" reče mu. "No, vidjet ćemo."

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

V. poglavlje

PROZOR NA ZAPAD

Samu se činilo da je drijemao jedva nekoliko minuta kad se probudi i vidje da je već kasno popodne i da se Faramir vratio. Doveo je bio sa sobom mnogo ljudi. Zapravo su svi oni koji su preživjeli bili okupljeni na obližnjem obronku, njih dvije-tri stotine na broju. Sjedili su u široku polukrugu na tlu a Faramir u sredini dok je Frodo stajao pred njim. Sve je to, začudo, podsjećalo na suđenje zarobljeniku.

Sam se iskrao iz paprati, ali se nitko nije obazirao na nj pa je sjeo uz sam kraj redova ljudi odakle je mogao vidjeti i čuti sve što se zbiva. Pozorno je gledao i slušao, spreman da pritekne u pomoć gospodaru ako zatreba. Sad je vidio Faramiru lice jer je Faramir skinuo masku: lice mu se doimalo strogo i zapovjednički, a ispitljiv pogled odavao je oštar um. U sivim očima kojima je netremice zurio u Froda ogledala se sumnja.

Sam ubrzo shvati da zapovjednik nije zadovoljan Frodovim kazivanjem o sebi iz više razloga: prvo, kakvu je ulogu imao u družini koja je krenula iz Rivendella, drugo, zašto je napustio Boromira i treće, kamo se bio zaputio. Posebice se višeput vraćao na Isildurovu Kletvu. Očito mu je bilo jasno da Frodo skriva pred njim nešto neobično važno.

"Upravo kad se polutan pojavio, morala se probuditi Isildurova Kletva, ili bar tako treba shvatiti te riječi" ustvrdio je. "Ako ste dakle vi taj polutan, onda ste zacijelo upravo vi donijeli tu stvar, ma kakva ona bila, na vijećanje o kojem je riječ i na kojem ju je Boromir vidio. Poričete li to?"

Frodo ništa ne odgovori.

"Tako, dakle!" reče Faramir. "Upravo zato želim čuti od vas nešto više o tome, jer što god se Boromira tiče, tiče se i mene. Isildur je poginuo od strijele orka, tako se bar priča u drevnim pričama. Ali takvih strijela ima sva sila, i kad bi vidio jednu od njih, Boromir iz Gondora ne bi to shvatio kao znak zle kobi. Jeste li vi možda tu stvar čuvali? Kažete da je sakrivena, ali nije li sakrivena zato što ste je htjeli sakriti?"

"Ne, nisam je ja htio sakriti" odgovori Frodo. "Ona ne pripada meni. Ne pripada nijednom smrtniku, ni velikom ni malom; a ako bi već tko mogao polagati pravo na nju, onda bi to bio Aragorn, sin Arathornov, koga sam već spomenuo, vođa koji je vodio našu družinu od Morije do Raurosa."

"Zašto on, a ne Boromir, kraljević grada koji su utemeljili sinovi Elendilovi?"

"Zato što Aragorn potječe u izravnoj liniji po ocu od samog Isildura, sina Elendilova. I što nosi mač koji je nekad bio Elendilov."

Zgranut žamor prostruji svekolikim krugom ljudi. Neki od njih uzviknu:

"Mač Elendilov! Mač Elendilov dolazi u Minas Tirith! To je velika stvar!"

Ali Faramiru je lice ostalo nepomično.

"Možda" reče. "Ali tako veliko pravo valjat će i dokazati, i valjat će podastrijeti nepobitne dokaze ako Aragorn ikad dođe u Minas Tirith. Ali još nije bio došao, niti itko od vaše družine, kad sam ja prije šest dana krenuo na put."

"Boromir je njemu priznao to pravo" reče Frodo. "Zapravo, da je Boromir ovdje, on bi vam sâm odgovorio na sva ta pitanja. A kako je prije nekoliko dana bio na

Raurosu i namjeravao se vratiti ravno u vaš grad, možda ćete uskoro, kad se vratite kući, dobiti od njega sve odgovore. On, kao i svi ostali, zna za moju ulogu u našoj družini zato što mi ju je odredio sam Elrond u Imladrisu pred cijelim vijećem. Po tom sam poslu i došao u ovaj kraj, ali nije na meni da ga otkrivam ikome izvan naše družine. Ipak, oni koji tvrde da su protiv Neprijatelja ne bi me smjeli ometati u izvršavanju moje zadaće."

Ma kako se osjećao, Frodo se držao ponosito dok je to govorio, i Samu je to bilo po volji, ali Faramir nikako nije bio zadovoljan.

"Tako, dakle!" reče. "Želite reći neka gledam svoja posla, i neka se vratim kući, a vas neka pustim na miru! Boromir će kazati sve kad se vrati. Kad se vrati, kažete! Jeste li vi doista Boromirov prijatelj?"

Frodo se živo prisjeti kako ga je Boromir iznenada napao pa se načas pokoleba. Gledajući ga, Faramirov se pogled stvrdne.

"Boromir je bio hrabar član naše družine" napokon će Frodo. "Da, ja sam mu prijatelj, mogu reći."

Faramir se gorko osmjehne.

"Onda biste se ražalostili kad biste čuli da je Boromir mrtav?"

"Kako se ne bih ražalostio!" reče Frodo. A onda, uhvativši Faramirov pogled, promuca: "Mrtav? Hoćete reći da je Boromir mrtav, i da ste vi to znali? Htjeli ste me namamiti u klopku, igrali ste se sa mnom? Ili ste mi sad slagali i namjestili stupicu?"

"Ja ne bih čak ni jednom orku na taj način namještao stupicu" reče Faramir.

"Pa kako je onda on izgubio glavu, i kako ste vi to saznali? A rekli ste da nitko od naše družine nije bio stigao u vaš grad prije nego što ste otišli od kuće?"

"Što se tiče načina na koji je izgubio glavu, nadao sam se da će mi to kazati njegov prijatelj i suputnik."

"Ali kad smo se mi rastali s njim, bio je još živ i zdrav. I koliko ja znam, još je živ. Doduše, mnoge opasnosti vrebaju na ovom svijetu."

"Mnoge, zaista" reče Faramir "a izdaja nije najmanja od njih."

Sam je bivao sve nestrpljiviji i sve se više srdio slušajući taj razgovor. Ove posljednje riječi nije ipak mogao podnijeti, pa je upao nasred kruga i prišao svom gospodaru.

"Molim vas za oproštenje, gos'n Frodo" reče "al ovo je prevršilo svaku mjeru. On nema pravo tako razgovarat s vama, nakon svega onoga što ste doživjeli, za njegovo dobro i za dobro svih tih Velikih ljudi. Slušajte, zapovjedniče!" On se ustoboči pred Faramira, s takvim izrazom na licu kao da se obraća kakvom mladom hobitu koji je bio "bezobrazan", ispitujući ga što je radio u njegovu voćnjaku. Razlegao se žamor, ali su se pojavili i osmijesi na licima nazočnih: nikad još nisu vidjeli kako im zapovjednik sjedi na zemlji oči u oči s jednim mladim hobitom koji stoji pred njim raskrečenih nogu i nakostriješen od gnjeva. "Slušajte!" ponovi. "Kud vi to smjerate? Hajde da prijeđemo na stvar prije nego što se svi orci iz Mordora obruše na nas! Ako mislite da je moj gospodar ubio tog Boromira i onda pobjego, zbilja nemate ni zrnca soli u glavi; ipak, recite to onda pa da svršimo s tim! I onda nam još recite što kanite poduzet u vezi s tim. Al žalosno je što ljudi koji pričaju da se bore protiv Neprijatelja neće da ostave druge da se bore na svoj način. Neprijatelj bi zbilja bio sretan kad bi vas sad vidio. Mislio bi da je steko novog prijatelja, dašta!"

"Samo malo strpljenja!" reče mu Faramir, ali bez ljutnje u glasu. "Ne govori prije svoga gospodara, koji je ipak pametniji od tebe! I nitko ne treba mene poučavati u kakvoj smo opasnosti. Ipak sam odvojio malo vremena da prosudim o ovoj stvari kako treba. Da sam nagao kao što si ti, možda bih vas obojicu već pogubio. Jer ja sam dobio naredbu da pobijem sve one koje zateknem u ovom kraju a da nemaju odobrenja gospodara Gondora. Samo što ja ne ubijam ni čovjeka ni zvijer bez potrebe, i ne uživam u tome ni kad moram. Kao što i ne govorim uludo. Stoga se smiri! Sjedi do svog gospodara i šuti!"

Sam se, sav crven u licu, svali na zemlju. Faramir se ponovo obrati Frodu:

"Pitali ste me otkud znam da je sin Denethorov mrtav? Vijesti o smrti imaju svakojaka krila. Kako se ono kaže, *noć često donosi novosti najbližoj rodbini*. Boromir je bio moj rođeni brat."

Sjenka boli preleti mu preko lica.

"Sjećate li se možda nečeg posebnog što je Boromir nosio sa sobom?"

Frodo porazmisli časak pribojavajući se opet neke zamke, i pitajući se kakav će na kraju biti ishod ove raspre. Jedva je bio spasio Prsten od Boromirova nabusitog nasrtaja, pa nije znao kako će se provesti sad među tolikim ljudima, ratobornim i snažnim. Ipak je u dubini duše slutio da je Faramir, iako vanjštinom vrlo sličan bratu, nesebičniji, stroži i mudriji u isti mah. Napokon izusti:

"Sjećam se da je nosio sa sobom rog."

"Dobro se sjećate, reklo bi se da ste ga doista vidjeli" reče Faramir. "Onda ćete možda moći predočiti sebi taj veliki rog divljeg tûra s istoka, optočen srebrom i ispisan starodrevnim pismenima. Taj su rog nosili najstariji sinovi naše obitelji za mnogih naraštaja; i kaže se: ako se u nevolji puhne u nj bilo gdje u granicama Gondora, kakve su nekad bile, njegov će se zov svugdje čuti.

Pet dana prije nego što sam se ja otputio na ovaj pothvat, dakle danas ima tome jedanaest dana, otprilike u ovo doba začuo sam zov toga roga: učinilo mi se da dopire sa sjevera, ali nejasno, kao da je tek odjek u mojoj glavi. Otac i ja smo pomislili da to ne sluti na dobro, jer nikakvih vijesti o Boromiru nismo primili otkako je bio otišao od kuće, i nijedan ga stražar na našim granicama nije vidio da je prošao. Treće noći nakon toga dogodilo se nešto još čudnije.

Sjedio sam te noći na obali Anduina, u sivom mraku pod mladim, blijedim mjesecom i promatrao onaj vječiti tok, dok je trska turobno šumila. Tako mi uvijek promatramo obalu rijeke blizu Osgiliatha, koju naši neprijatelji djelomice drže u svojim rukama i kreću odande u pljačku po našim krajevima. Ali te je noći sav svijet spavao, negdje oko ponoći. Tad sam spazio, ili mi se prividjelo, kako čamac plovi rijekom, sa sivim odbljescima, mali čamac neobične građe, s visokim pramcem, a da nije bilo nikoga u njemu da vesla ili krmani.

Prepao sam se jer se oko njega širilo blijedo svjetlo, ali sam ustao i zagazio u vodu zato što me nešto vuklo prema njemu. Onda se čamac okrenuo prema meni i smanjio brzinu i polako prošao pokraj mene, ali ga se nisam usudio dirnuti. Duboko je gazio, kao da je teško natovaren, a dok je prolazio mimo mene, učinilo mi se da je gotovo pun bistre vode koja je isijavala ono svjetlo, a u toj vodi je ležao usnuli ratnik.

Na koljenu mu ležao slomljen mač. Opazio sam na njemu više rana. Bio je to moj brat Boromir, mrtav. Prepoznao sam mu ratnu opremu, mač, njegovo drago lice. Samo mu je nešto nedostajalo: rog. Samo nešto nisam na njemu prepoznao: lijep pojas

oko struka, koji kao da je bio spleten od zlatna lišća. Uzviknuo sam: "Boromire! Gdje ti je rog? Kamo ćeš? O Boromire!" Ali on je otišao. Čamac se opet dohvatio matice i nestao ljeskajući se u tami. Bilo je to baš kao san, a opet nije bio san jer se nisam nakon toga probudio. I nimalo ne sumnjam da je mrtav i da je otplovio rijekom do mora."

"Jao!" usklikne Frodo. "To je zaista bio Boromir kakvog sam poznavao. Jer taj mu je zlatni pojas podarila u Lotlórienu gospa Galadriel. Ona nas je sve odjenula ovako kako nas vidite, u vilenjačko sivilo. I ova je kopča tako izrađena."

On dotakne zeleni i srebrni list kojim mu bijaše zakopčan plašt pod grlom. Faramir ga malo bolje pogleda.

"Prelijep je" reče. "Da, to je slična izrada. Znači da ste prošli kroz zemlju Lórien? Nekad se davno zvala Laurelindórenan, ali je ljudi već odavno ne poznaju" tiho nadoda promatrajući Froda iznova u čudu. "Sad već pomalo razumijem mnogo toga što mi je bilo čudno kod vas. Ne biste li mi rekli još nešto više? Jer, gorka je pomisao da je Boromir poginuo nadomak zavičaju."

"Ne bih vam znao reći više od onoga što sam vam rekao" odgovori mu Frodo. "Doduše, vaše mi kazivanje djeluje zloslutno. Ja mislim da je to ipak bilo samo priviđenje i ništa više, neka sjena zle kobi koja se zbila ili će se zbiti. Osim ako nije zapravo opet neka podvala Neprijatelja. Tako sam i ja vidio lica lijepih ratnika iz davnine kako snivaju u vodama Mrtvih baruština, ili mi se bar tako činilo zbog njegovih opakih čarolija."

"Ne, nije to bilo ništa slično" reče Faramir. "Jer Njegove čini ispunjavaju srca gađenjem, a meni je srce bilo ispunjeno jadom i samilošću."

"Pa ipak, kako se tako nešto moglo uopće dogoditi?" priupita ga Frodo. "Jer čamac se nije mogao prenijeti od Tol Brandira preko krševitih brda, a Boromir se htio vratiti kući preko Entwasha i rohanskih pašnjaka. Osim toga, kako je čun mogao prebroditi zapjenušani veliki vodopad a da ne potone u uskipjelim virovima, onako pun vode?"

"Ne znam" odgovori Faramir. "Ali otkud je onda doplovio taj čamac?"

"Iz Lóriena" reče Frodo. "Mi smo u tri takva čamca veslali niz Anduin do vodopada. I sve su te čamce izradili vilenjaci."

"Prošli ste kroz Skrivenu zemlju" reče Faramir "ali čini se da niste pravo shvatili njezinu moć. Ako ljudi imaju posla s Gospodaricom magije koja prebiva u Zlatnoj šumi, onda mogu još svašta očekivati. Jer za svakoga je smrtnika pogibeljno izaći iz svijeta ovoga sunca, i malo ih se, kažu od davnine, vratilo odande nepromijenjeno. *Boromire, Boromire!*" uzvikne. *"Što ti je rekla Gospa što ne umire? Što je vidjela? Što ti se tada probudilo u srcu? Zašto si uopće odlazio u Laurelindórenan, zašto se nisi vratio svojim putem, zašto nisi dojahao kući izjutra na konjima rohanskim?"*

Zatim se opet okrene Frodu i iznova progovori mirnim glasom:

"Rekao bih da biste mi vi, Frodo, sine Drogov, mogli odgovoriti na sva ova pitanja. Ali možda ne ovdje ni sada. Samo da ne biste mislili da je ono bilo tek moje priviđenje, reći ću vam još nešto. Rog nam se Boromirov uistinu vratio, ne samo u priviđenju. Rog se vratio, ali prepolovljen, reklo bi se sjekirom ili mačem. Polovice su doplutale svaka za se do obale: jednu su našli u trski u kojoj su ležali gondorski stražari, na sjeveru ispod ušća Entwasha, a drugu je našao netko kako se kovitla u vodi

za vrijeme plime. Čudni slučajevi, ali kažu da ubojstvo kad-tad mora izbiti na površinu.

I tako sad rog najstarijeg sina leži prepolovljen u krilu Denethorovu, koji sjedi na svojoj visokoj stolici i očekuje novosti. A vi mi ne znate ništa reći o tome, kako je taj rog raskoljen?"

"Ne, ja nisam ni znao za to" odgovori Frodo. "Ali onoga dana kad ste vi čuli njegov zov, ako ste dobro računali, mi smo se upravo rastali s njim i ja sam sa svojim slugom napustio našu družinu. A sad sam se zgrozio slušajući vaše kazivanje. Jer ako se Boromir tada našao u opasnosti i poginuo, bojim se da su izginuli i ostali moji suputnici. A sve su to bili moji srodnici i prijatelji.

Ne biste li se radije oslobodili te svoje sumnje na mene i pustili me da odem svojim putem? Umoran sam, i žalostan, i bojim se. Ali imam nešto obaviti, ili bar to pokušati, prije nego što i ja poginem. Ako smo nas dvojica polutana jedini ostali od naše družine, onda se moramo još više požuriti.

Vratite se, Faramire, smjeli zapovjedniče gondorski, i branite svoj grad dok još možete, a mene pustite da odem kamo me vodi moj usud."

"Za mene nema utjehe u ovom našem razgovoru" reče Faramir "ali vi ste zacijelo izvukli iz njega više razloga za strah nego što treba. Tko je onda opremio Boromira za pogreb, osim ako nisu došli sami vilenjaci iz Lóriena? Sigurno nisu ni orci ni sluge Onoga koga nećemo imenovati? Rekao bih da su još neki članovi vaše družine na životu.

Ali što god se dogodilo u Sjevernoj marki, u vas, Frodo, više ne sumnjam. Ako su me teška vremena naučila suditi o ljudskim riječima i licima, onda mogu valjda suditi i o polutanima! Doduše" tu se Faramir osmjehne "nešto mi je čudno kod vas, Frodo, možda nešto vilenjački. Ali riječi koje smo izmijenili imaju veću težinu nego što sam u prvi mah mislio. Sad bi trebalo da vas odvedem u Minas Tirith da odgovorite na pitanja Denethorova, a ako odaberem taj put i ako se pokaže lošim za moj grad, izgubit ću pravo na život. Stoga neću na brzinu odlučivati što mi je činiti. A opet, moramo smjesta krenuti dalje."

Skoči na noge i izda nekoliko zapovijedi. Začas se ljudi koji su sjedili oko njega podijele na manje skupine, koje se raziđu svaka na svoju stranu i brzo iščeznu u sjeni stijenja i drveća. Ostali su samo Mablung i Damrod.

"A vi ćete, Frodo i Samwise, poći sa mnom i mojim stražarima" opet će Faramir. "Ne možete produžiti dalje cestom na jug, ako ste to namjeravali. Ta cesta neće biti sigurna više dana, a nakon ovog okršaja pazit će na nju još više nego do sada. Mislim da ionako ne biste danas mogli mnogo dalje jer ste umorni. A i mi smo. Sad ćemo otići u jedno naše tajno skrovište, nešto manje od deset milja odavde. Orci i uhode Neprijatelja nisu ga još otkrili, a kad bi ga i otkrili, mogli bismo ga dugo braniti čak i protiv nadmoćne sile. Ondje ćemo ležati i odmarati se neko vrijeme, i vi s nama. Ujutro ću odlučiti što je najbolje za mene, i za vas."

Frodu nije preostalo ništa drugo nego da se pokori tom zahtjevu ili zapovijedi. Bilo kako mu drago, činilo se da je to najpametnije što trenutno može učiniti zato što je nakon prepada ljudi iz Gondora postalo još opasnije putovati po Ithilienu.

Odmah su se dali na put: Mablung i Damrod na čelu, a Faramir s Frodom i Samom za njima. Obišavši s druge strane jezero u kojem su se hobiti bili okupali,

prešli su preko potoka, uspeli se uz dug nasip i zašli u zeleno osjenčane šumske predjele što su se sterali sve naniže i na zapad. Dok su hodali što su hobiti brže mogli, razgovarali su prigušenim glasovima.

"Prekinuo sam onaj naš razgovor" reče Faramir "ne samo zato što nam se žurilo nego i zato što smo načeli teme o kojima je bolje ne raspravljati otvoreno pred mnogim ljudima. Upravo sam se stoga radije pozabavio slučajem moga brata i ostavio na miru *Isildurovu Kletvu.* Ipak, Frodo, vi niste bili potpuno otvoreni sa mnom."

"Nisam vam ništa slagao, a od istine sam rekao koliko sam smio" odvrati Frodo.

"Nimalo vam ne zamjeram" reče Faramir. "Vješto ste govorili u teškom položaju, i čini mi se, mudro. Ali ja sam više saznao ili naslutio od onoga što ste mi rekli. S Boromirom niste bili u prijateljskim odnosima, ili se niste rastali kao prijatelji. Sve bih rekao da se on vama, pa i gosparu Samwiseu, nečim zamjerio. Iako sam ga ja silno volio, pa bih rado i osvetio njegovu smrt, dobro sam ga poznavao. *Isildurova Kletva*… usudio bih se reći da je *Isildurova Kletva* stajala između vas i bila jabuka razdora u vašoj družini. Očito je posrijedi nekakva velika baština, a tako nešto ne donosi mir saveznicima, bar koliko znamo iz drevnih priča. Jesam li dobro pogodio?"

"Prilično" odgovori mu Frodo "ali ne sasvim. U našoj družini nije bilo razdora iako je bilo dvojbe: dvojbe na koju stranu da krenemo od Emyn Muila. Ali, kako bilo da bilo, drevne nas priče također uče o opasnosti od brzopletih riječi kad se radi o takvim stvarima kao što je… baština."

"E, onda je ipak onako kao što sam mislio: samo ste s Boromirom imali neprilika. On je želio da taj predmet donesete u Minas Tirith. Na žalost, naopaka je sudbina htjela da začepi usta vama koji ste ga posljednji vidjeli, pa ne mogu saznati ono što bih najviše volio znati: što mu je bilo u srcu i na umu u zadnjim satima života? Bilo da je griješio ili nije, siguran sam u jedno: umro je valjano i ostvario nešto dobro. Lice mu je bilo još ljepše nego za života.

Ali, Frodo, ja sam vas u prvi mah saletio zbog *Isildurove Kletve*. Oprostite mi! To nije bilo pametno od mene u taj čas i na takvu mjestu. Nisam imao vremena porazmisliti. Vodili smo tešku bitku pa sam bio još sav zaokupljen njome. Ali i dok sam razgovarao s vama, bio sam blizu istine i navlaš sam se udaljio od nje. Jer, morate znati da se još štošta od drevnih predaja čuva među vladarima našega grada što izvan njega nije uopće poznato. Mi u našem domu nismo od Elendilove loze iako u našim žilama teče krv Númenora. Jer mi računamo da vučemo lozu od Mardila, dobrog dvorskog peharnika koji je vladao umjesto kralja kad je kralj otišao u rat. Taj je kralj bio Earnur, posljednji od loze Anáriona, i nije imao djece niti se ikad vratio iz rata. Stoga dvorski peharnici otada vladaju našim gradom, iako je to bilo još prije više pokoljenja.

Sjećam se još kad je Boromir bio dječak kako smo zajedno učili povijest našeg grada i kako je njemu uvijek bilo krivo što mu otac nije kralj. "Koliko je stotina godina potrebno da dvorski peharnik postane kralj ako se kralj ne vrati?" pitao je. "Možda tek koju godinu u drugim zemljama u kojima se toliko ne drži do kraljevskog dostojanstva", odgovorio mu je naš otac. "Ali u Gondoru nije dostatno ni deset tisuća godina." Jao, siroti Boromir! Ne govori li vam i to nešto o njemu?"

"Govori" potvrdi Frodo. "Pa ipak je Aragornu uvijek iskazivao poštovanje."

"O tom ne sumnjam" otpovrne Faramir. "Ako je bio uvjeren u Aragornovo pravo, kako kažete, onda ga je svakako duboko poštovao. Ali još nije bilo došlo do stani-pani. Još nisu bili stigli do Minas Tiritha niti postali suparnici u našim ratovima.

Ali sad sam zastranio. Mi u domu Denethorovu dobro poznajemo drevne predaje, a povrh toga, u našim se riznicama čuvaju mnoge stvari: knjige i zapisi na požutjelim pergamentima, pa i na kamenu, i na zlatnim i srebrnim listovima, ispisani različitim pismenima. Neke od njih nitko više ne zna pročitati, a ostali se malokad pokazuju. Ja ih znam donekle čitati jer sam to učio. Upravo su ti zapisi doveli k nama Sivog hodočasnika. Prvi put sam ga vidio dok sam bio dijete, a odonda je bio još dva-tri puta kod nas."

"Sivi hodočasnik?" ponovi Frodo. "A kako se zove?"

"Mi smo ga po vilenjački zvali Mithrandir" odgovori Faramir "i on nije imao ništa protiv toga. *"Ja imam razna imena u raznim zemljama",* govorio je. *"Mithrandir među vilenjacima; Tharkûn za patuljke. Olórin bijah u mladosti na zaboravljenom zapadu, na jugu Incanus, na sjeveru Gandalf; ka istoku ja ne hodim."*

"Gandalf!" uzvikne Frodo. "Odmah sam ja pomislio da je to on. Gandalf Sivi, najdraži od svih savjetnika! Vođa naše družine. Izgubili smo ga u Moriji."

"Nema više Mithrandira?" usklikne Faramir. "Čini mi se da je doista zla sudba pratila vašu družinu. Stvarno je teško povjerovati da je tako mudar čovjek, i moćan – jer on je svakakva čuda počinio među nama – mogao izgubiti glavu i da je toliko znanja moglo nestati s ovog svijeta. Jeste li sigurni u to, da vas možda nije samo napustio i otišao kamo je htio?"

"Siguran sam, na žalost" potvrdi Frodo. "Vidio sam ga kako je pao u ponor."

"Očito se iza toga krije neka velika i strašna priča, koju ćete mi možda večeras ispričati" reče Faramir. "Sve bih rekao da je Mithrandir bio nešto više od učenjaka, da je bio velik pokretač pothvata izvedenih u ovo naše doba. Da je bio među nama da ga pitamo za savjet o onim zakučastim riječima iz našeg sna, mogao nam ih je protumačiti pa ne bismo morali slati izaslanika. Ipak, možda i ne bi bilo tako, valjda je bilo suđeno da Boromir krene na put. Mithrandir nam nije nikad govorio o onome što će biti niti nam je otkrivao svoje nakane. Ne znam kako je dobio odobrenje od Denethora da razgleda tajne naše riznice, ali i ja sam naučio nešto od njega kad nas je htio poučavati (to je malokad bivalo). Uvijek je istraživao i ispitivao nas, nadasve o Velikoj bitki što se vodila na Dagorladu u doba nastanka Gondora, kad je svrgnut Onaj kojeg radije ne spominjemo po imenu. I rado je slušao priče o Isilduru, iako mu o njemu nismo imali bogzna što kazati, jer u nas se nije nikad ništa pouzdano znalo o njegovu kraju." Tu Faramir snizi glas do šapta. "Ali evo što sam ja saznao, ili naslutio, a što sam dosad ljubomorno čuvao u sebi: da je Isildur uzeo nešto iz ruke Onoga kome radije ne spominjemo ime prije nego što je otišao iz Gondora da se nikad više ne vrati među smrtnike. Mislim da se tu kriju odgovori na Mithrandirova pitanja. Ali čini mi se da to zanima samo one koji tragaju za drevnim znanjem. Čak ni onda kad smo među sobom raspravljali o onim zagonetnim riječima, ja nisam mislio da je *Isildurova Kletva* ta stvar. Jer Isildura su dočekali orci u zasjedi i ubili ga strijelama, prema onoj jedinoj legendi koju znamo, a ni Mithrandir nam nikad ništa više nije rekao.

Još ne mogu pogoditi koja je to zapravo stvar, ali mora da je neka moćna i opasna baština. Možebit neko grozno oružje koje je izmislio Gospodar tame. Ako je to nešto što posjedniku daje prednost u boju, nije mi teško povjerovati da je Boromir,

onako ponosit i neustrašiv, a počesto i nagao, uvijek željan pobjede Minas Tiritha (i svoje slave u toj pobjedi), poželio takvu stvar i da ga je ona privlačila. Šteta što je uopće otišao na taj put! Naš otac i vijeće htjeli su odabrati mene, ali se on sam ponudio da to obavi, kao stariji i smioniji brat (što je doista bio) i nije se dao odvratiti od toga.

Ali nemojte se više bojati za mene! Ja ne bih uzeo tu stvar čak ni kad bi ležala kraj puta. Ne bih je uzeo čak ni da Minas Tirith leži u ruševinama i da ga ja jedini mogu spasiti na taj način, oružjem Gospodara tame, za njegovo dobro i moju slavu. Ne, ja ne želim takve pobjede, Frodo, sine Drogov!"

"To nije željelo ni Vijeće" reče Frodo. "Pa ni ja. Ja ne bih htio imati posla s takvim stvarima."

"Što se mene tiče" opet će Faramir "ja bih htio opet vidjeti Bijelo drvo u cvatu u dvorima kraljeva, i da se vrati srebrna kruna, i da Minas Tirith živi u miru: da bude opet kao nekad Minas Anor, pun svjetla, visok i lijep, lijep kao kraljica među drugim kraljicama; da ne bude gospodarica mnogih robova, ne, čak ni dobra gospodarica dragovoljnih robova. Rata mora biti dok god branimo svoje glave od napadača koji bi nas htio sve proždrijeti, ali ja ne volim sjajan mač zbog njegove oštrine ni strijelu zbog njezine brzine ni ratnika zbog njegove slave. Ja volim samo ono što oni brane: grad ljudi od Númenora, htio bih da ga vole zbog njegovih sjećanja, njegove starine, njegove ljepote i njegove današnje mudrosti. Da ga se ne boje, osim kao što se ljudi možda boje dostojanstvena čovjeka, starog i mudrog.

Stoga se nemojte mene bojati! Ja ne tražim od vas da mi nešto više kažete. Ne tražim čak ni da mi sad kažete jesam li bliže istini. Ali ako ćete mi vjerovati, možda vas mogu posavjetovati u vašem sadašnjem pothvatu, ma kakav on bio… da, možda vam mogu čak i pomoći."

Frodo mu ništa ne odgovori. Umalo da nije podlegao želji za potporom i savjetom, da kaže ovom ozbiljnom mladom čovjeku, čije su mu se riječi činile tako mudre i plemenite, sve što mu je na srcu. Ipak ga je nešto zadržavalo. Srce mu je bilo teško od jada i žalosti: ako su on i Sam ostali jedini, kao što se činilo vjerojatnim, od sve one devetorice pješaka, onda on jedini još čuva tajnu njihove zadaće. Bolje je nezasluženo nepovjerenje nego brzoplete riječi! Isto mu je tako bilo na pameti sjećanje na Boromira, na onu strašnu promjenu koju je u njemu izazvala primamljivost Prstena, dok je gledao Faramira i slušao njegove riječi: nisu bili slični jedan drugome ali su opet bili i vrlo bliski.

Neko su vrijeme išli šutke prolazeći kao sive i zelene sjene pod starim stablima, posve nečujno; iznad njih su mnoge ptice pjevale i sunce je odsijevalo na uglačanom krovu tamnih krošanja u vječno zelenim šumama Ithiliena.

Sam nije sudjelovao u razgovoru iako ga je slušao; istodobno je svojim dobrim hobitskim sluhom pratio sve tihe šumske glasove oko sebe. Nešto je usput zapazio, a to je da u svom tom razgovoru nijedanput nisu spomenuli Goluma. Bilo mu je to drago, iako je slutio da bi bilo pretjerano nadati se da nikad više neće čuti za nj. Uskoro je isto tako primijetio da ne hodaju kroz šumu sami nego da se u blizini kreću i mnogi drugi ljudi: ne samo Damrod i Mablung koji su hitro promicali kroz svjetlo i sjene drveća pred njima, nego i drugi s obje strane što su hitali svojim tajnim putem prema nekom određenom mjestu.

Jednom, kad se iznenada osvrnuo za sobom, kao da mu je neki ubod u kožu odao da ga netko motri odostraga, učinilo mu se da je letimice spazio neku sitnu tamnu priliku kako se sakrila za jedno deblo. Zaustio je da nešto kaže, ali se svlada. "Nisam siguran," reče u sebi, "a i zašto bi ih podsjećo na tog starog lupeža ako ga baš žele zaboravit? Da ga bar ja mogu zaboravit!"

Tako su išli dalje sve dok se šuma nije prorijedila a tlo se počelo strmije spuštati. Potom su opet skrenuli na stranu, nadesno, i ubrzo stigli do rječice u uskom ždrijelu: bijaše to onaj isti potok što je curkao daleko gore iz onog okruglog jezera i što je sad prerastao u hitru bujicu preskačući preko mnogobrojnog kamenja u duboko usječenom koritu natkriljenom crnikom i tamnim šimširom. Gledajući na zapad, vidjeli su ispod sebe na magličastom svjetlu nizinu i prostrane livade, a u daljini, pod suncem što se klonilo zapadu, ljeskale su se široke vode Anduina.

"Sad ću, na žalost, biti neuljudan s vama" reče Faramir. "Nadam se da to nećete zamjeriti čovjeku koji je do sada davao prednost udvornosti pred naredbama što ih je primio, pa vas nije dao ni ubiti ni svezati. Ali postoji naredba da nijedan stranac, pa čak nijedan čovjek iz Rohana koji se bori s nama rame uz rame, ne smije vidjeti stazu kojom ćemo sada poći. Moramo vam vezati oči."

"Izvolite samo!" reče mu Frodo. "Čak i vilenjaci rade isto tako kad treba, pa su nam vezali oči kad smo prešli granice ubavog Lothlóriena. Patuljak Gimli nije to dobro primio, ali hobiti se nisu bunili."

"Ja vas sad ne vodim na tako lijepo mjesto" reče Faramir. "Ali drago mi je što ovo prihvaćate drage volje i bez upotrebe sile."

Odmah tiho dozove Mablunga i Damroda da se iz sjene drveća vrate do njih.

"Vežite našim gostima oči" reče im Faramir. "Čvrsto ali ne tako da ih boli. Ruke im nemojte vezati. Oni će nam obećati da neće ni pokušati da gledaju. Ja bih im vjerovao da će i sami zatvoriti oči, ali kad bi se spotaknuli, i nehotice bi trepnuli. Vodite ih za ruku, da ne posrću."

Stražari svežu zelenim rupcima hobitima oči i navuku im kukuljice gotovo do usta, pa ih brže-bolje uhvate za ruke i povedu dalje. Frodo i Sam mogli su samo u mraku nagađati kako izgleda ta posljednja milja njihova puta. Nakon nekog vremena osjetili su kako silaze strmom stazom, koja je uskoro postala toliko uska da su išli jedan za drugim dodirujući kamene zidove s obje strane; stražari su im usmjeravali korake držeći ih rukama čvrsto¸odostraga za ramena. Od vremena do vremena naišli bi na neko teže mjesto pa bi ih načas podigli uvis i ponovo spustili na zemlju. Zdesna je neprestano dopirao žubor vode tekućice, sve bliže i sve glasnije. Napokon su se zaustavili. Mablung i Damrod brzo su ih nekoliko puta okrenuli oko njihove osi tako da više nisu znali koja je koja strana svijeta. Još su se malo više popeli: bilo je hladno a žubor potoka je oslabio. Onda su ih podigli u zrak i ponijeli niz mnogo stuba i skrenuli za ugao. Odjednom su opet čuli šum vode, ali sad glasniji, kako naglo teče i prska. Učinilo im se da je voda sa svih strana oko njih, i osjetili su na rukama i obrazima sitnu kišicu. Napokon su ih opet spustili na zemlju. Načas su ostali stajati tako, pomalo u strahu, vezanih očiju, ne znajući gdje su, a nitko ni da bi riječi rekao.

Tad začuju tik iza sebe Faramirov glas.

"Odvežite im oči!" zapovjedi. Skinuli su im rupce s očiju i podigli kukuljice, pa su zirnuli i zažmirkali.

Stajali su na mokru podu od uglačana kamena, na pragu, tako reći, grubo isklesanih vrata u stijeni, što su se, tamna, iza njih otvorila. Ispred njih je lebdjela tanka koprena od vode, toliko blizu da ju je Frodo mogao dotaknuti ispruženom rukom. Bila je okrenuta zapadu. U nju su udarale vodoravne zrake sunca na zalasku, a rumeno svjetlo prelamalo se u mnogo treperavih trakova što su neprestance mijenjali boju. Bilo im je kao da stoje kraj prozora neke vilin-kule zastrtog nanizanim srebrnim i zlatnim draguljima, i rubinima, safirima i ametistima, a svi gore vječnim plamenom.

"Sva je sreća što smo stigli u pravi čas da nagradimo vaše strpljenje" reče Faramir. "Ovo je Prozor sunčeva zalaska, Henneth Annûn, najljepši od svih slapova u Ithilienu, zemlji mnogih izvora. Vrlo ga je malo stranaca vidjelo. Samo što iza njega nema primjerena kraljevskog dvora. A sad uđite i pogledajte!"

Upravo dok je on govorio, sunce je zašlo i žar se ugasio u vodi što je padala. Okrenuli su se i prošli ispod niskog, prijetećeg luka. Učas se nađu u odaji usječenoj u stijenu, prostranoj i gruboj, s neravnim i kosim stropom. Nekoliko je baklji gorjelo i bacalo mutno svjetlo na ljeskave zidove. Mnogo je ljudi već bilo tu, ali su još pristizali, po dvojica-trojica, kroz tamna uska vrata na jednoj strani. Kad su im se oči navikle na tamu, hobiti su vidjeli da je spilja veća nego što su mislili i da je puna silnih zaliha oružja i živeža.

"Eto, to je naše utočište" reče Faramir. "Nije bogzna kako udobno, ali ovdje možete provesti noć na miru. Barem je suho i ima hrane, iako nema vatre. Nekad je voda tekla kroz ovu spilju i istjecala kroz luk, ali su joj stari majstori promijenili tok gore u klancu tako da sad pada s dvostruko veće visine preko stijenja. Nakon toga su zatvorili sve ulaze u ovu pećinu da voda ne može prodirati unutra niti bilo što drugo, samo su jedan ulaz ostavili. Danas postoje ovdje tek dva izlaza: onaj prolaz kroz koji ste vi ušli vezanih očiju, i kroz onaj zastor na Prozoru u dubok bazen pun kamenja oštrih poput noževa. A sad se malo odmorite dok se ne pripremi večera."

Hobite su odveli u kut i ponudili im da legnu na niske ležajeve ako žele. Dotle su ljudi poslovali po spilji, tiho, staloženo i hitro. Podigli su lagane stolne ploče naslonjene uza zidove, postavili ih na nogare i prostrli. Pribor za jelo bijaše uglavnom običan i neukrašen, ali dobro i lijepo izrađen: okrugli tanjuri, zdjele i posude od pocakljene smeđe gline ili tokarene šimširovine, glatke i čiste. Ovdje-ondje bijaše gdjekoji pehar ili kupa od ulaštene bronce, a srebrni bokal postavljen je na zapovjednikovo mjesto u sredini srednjeg stola.

Faramir je obilazio ljude i ispitivao potiho svakoga od njih kako je koji ulazio. Jedni su se bili vratili iz potjere za južnjacima, a drugi su bili ostali u izvidnici pokraj ceste i došli posljednji. Za sve se južnjake znalo kako su završili, osim velikog mûmaka: nitko nije imao pojma što je na kraju bilo s njim. Nisu zapaženi nikakvi pokreti neprijatelja, nije otkriven čak ni jedan ork uhoda.

"Anborne, nisi ništa čuo ni vidio?" priupita Faramir posljednjeg pridošlicu.

"Ma nisam, gospodine" odgovori Anborn. "Barem nijednog orka. Ali sam vidio, ili mi se bar prividjelo, nešto pomalo čudno. Bilo je već poprilično mračno, kad se sve čini veće nego što jest, pa je možda bila tek vjeverica!" Na te riječi Sam naćuli uši. "Ali ako je bila vjeverica, onda je bila crna i nije imala repa. Bilo je to nešto kao sjena na zemlji što je šibnulo za jedno deblo kad sam se ja približio, a onda se popelo na stablo brzo kao vjeverica. Kako vi ne želite da ubijamo zvjerke bez razloga, a učinilo

mi se da je to tako nešto, nisam ni pokušao gađati. Uostalom, bilo je previše mračno da bi se moglo dobro gađati, i to je stvorenje u tren oka nestalo u tamnoj krošnji. Ipak sam još ostao tamo neko vrijeme jer mi se to učinilo čudnim, a onda sam pohitao dalje. Kad sam se okrenuo, učinilo mi se da sam čuo kako je visoko gore ta zvjerčica prosiktala nešto za mnom. Možda je ipak bila neka krupna vjeverica? Možda su, u sjeni Onoga kome se ime ne spominje, neke zvjerke dolutale iz Mrkodola ovamo u naše šume? Kažu da tamo ima crnih vjeverica."

"Može biti" otpovrne Faramir. "Ali, ako je tako, onda je to loš znak. Ne treba nam u Ithilienu izbjeglica iz Mrkodola. "Samu se učini da je on zirnuo na hobite kad je to rekao, ali Sam ne reče ni riječi. Neko su vrijeme on i Frodo ležali i motrili svjetlo baklji i ljude kako se motaju amo-tamo razgovarajući prigušenim glasovima. Tad iznenada Frodo zaspi.

Sam se borio u sebi i vagao sve mogućnosti. "Možda je taj čovjek u redu," pomisli, "a možda i nije? Iza lijepih riječi može se krit i pokvareno srce." Zijevne. "Mogo bi spavat tjedan dana, i zbilja bi mi dobro došlo. I što mogu učinit ako ostanem budan, sam samcat, a oko mene sve sami Veliki ljudi? Ništa, Sam Gamgee, al svejedno moraš ostat budan." I nekako je uspio ostati. Nestalo je svjetla pred vratima u spilju, a siva koprena slapa postala je mutna i izgubila se u sjeni što se zgušnjavala. Voda je i dalje šumila ne mijenjajući zvuk, bilo jutro, večer ili noć. Mrmonjila je i šaputala u snu. Sam zarije zglobove prstiju u oči.

Upali se još više baklji. Načeli su bačvu vina. Otvorili su i bačve sa živežom. Ljudi su donosili vodu sa slapa. Neki su od njih prali ruke u lavorima. Faramiru su donijeli široku bakrenu pliticu i bijeli ručnik da opere ruke.

"Probudite naše goste" reče "i odnesite im vode. Vrijeme je za večeru."

Frodo sjedne, zijevne i protegne se. Sam nije bio navikao da ga dvore, pa je pogledao pomalo iznenađeno visoka čovjeka koji se naklonio pred njim držeći u ruci lavor s vodom.

"Stavite to samo na pod, majstore, molim vas!" reče mu. "Bit će lakše i meni i vama."

Zatim, na veliko čudo i uveseljenje ljudi, zabije glavu u hladnu vodu i poprska se po vratu i ušima.

"Zar je u vašoj zemlji običaj da se umivate prije večere?" upita ga čovjek koji je dvorio hobite.

"Nije, nego prije doručka" odgovori Sam. "Al ako si pospan, onda ti je malo hladne vode za vrat kao kiša na uvelu salatu. Eto, tako, sad mogu ostat budan toliko da čalabrcnem."

Zatim su ih odveli da sjednu za stol do Faramira: na bačve pokrivene krznima, za njih nešto više od klupa na kojima su sjedili ljudi. Prije jela, Faramir i njegovi ljudi okrenuli su se načas bez riječi na zapad. Faramir je dao znak Frodu i Samu da i oni tako učine.

"Mi uvijek ovako radimo" reče on kad su posjedali. "Pogledamo prema Númenoru nestalome, i dalje prema Vilin-domu vječnome, i prema onome što je još dalje od Vilin-doma i što će dovijeka biti. Nemate li vi kakav sličan običaj prije jela?"

"Nemamo" odgovori Frodo osjećajući se nekako čudno zaostao i neodgojen. "Ali kad smo u gostima, klanjamo se domaćinu, a kad se najedemo, ustajemo i zahvaljujemo mu."

"I mi tako radimo" priklopi Faramir.

Nakon toliko duga putovanja i logorovanja i dana provedenih na osami i u divljini, hobitima se činilo da je ta večera prava gozba: piti blijedožuto vino, hladno i mirisavo, i jesti kruh s maslacem i usoljeno meso, i suho voće, i dobar crveni sir, služeći se čistim rukama i noževima, iz tanjura. Ni Frodo ni Sam nisu odbili ništa što im je ponuđeno, ni drugo, pa ni treće posluženje. Vino im je kolalo po venama i umornim udovima, osjećali su se ugodno i laka srca kao što se nisu osjećali otkako su otputovali iz Lóriena.

Nakon večere Faramir ih odvede do udubine u dnu spilje, djelomice zastrtu zavjesama, kamo su za njima donijeli stolac i dvije stoličice. U niši je gorjela mala glinena svjetiljka.

"Možda ćete uskoro poželjeti da spavate" reče on "pogotovo naš dobri Samwise, koji nije htio sklopiti oka prije večere… bilo da se pribojavao da će otupiti oštricu silne gladi, ili se možda bojao mene, ne znam. Ali nije dobro prerano zaspati poslije večere, pa još nakon duljeg posta. Hajde da malo popričamo! Vjerojatno ste svašta doživjeli na putovanju od Rivendella. A možda biste i vi rado saznali nešto o nama i o kraju u kojem ste sada? Pričajte mi o mom bratu Boromiru, i o starom Mithrandiru, i o lijepom narodu u Lothlórienu."

Frodo nije više bio pospan, štoviše, bio je željan razgovora. Pa ipak, premda se opustio uz jelo i vino, bio je i dalje na oprezu. Sam je bio razdragan i pjevušio je nešto za se, a kad je Frodo progovorio, u početku je samo slušao i tek na mahove klicao u znak povlađivanja.

Frodo je ispripovjedio mnogo zgoda, ali je neprestano odvraćao razgovor od pothvata družine i od Prstena proširujući radije kazivanje isticanjem junačke uloge Boromirove u svim njihovim pustolovinama, s vucima u divljini, u snijegu podno Caradhrasa i u rudnicima Morije, gdje je Gandalf zaglavio. Faramira se najsnažnije dojmilo kazivanje o borbi na mostu.

"Boromiru je zacijelo bilo krivo što ste bježali od orkâ" reče "pa i od onog groznog čudovišta, balroga… iako se posljednji povukao."

"On je bio posljednji" potvrdi Frodo "ali Aragorn nas je morao dalje voditi. On je jedini poslije Gandalfove pogibije znao put. Ali da nisu morali voditi brigu o nama mališima, ne vjerujem ni da bi on i Boromir bježali."

"Možda bi bilo bolje da je Boromir poginuo tamo s Mithrandirom" reče Faramir "i da nije pošao dalje u susret sudbi koja ga je čekala podno vodopada Raurosa."

"Može biti. Nego, pripovijedajte mi sada o svojim doživljajima" reče Frodo skrećući iznova razgovor na drugu stranu. "Jer, htio bih više doznati o Minas Ithilu, i o Osgiliathu, i o dugovječnom Minas Tirithu. Ima li kakve nade za taj grad u ovom dugom ratu?"

"Kakve nade?" ponovi Faramir. "Poodavno smo izgubili svaku nadu. Možda će je iznova probuditi mač Elendilov ako se doista vrati, ali ja ne vjerujem da će učiniti nešto više nego odgoditi taj nemili dan, osim ako ne pristigne kakva neočekivana

pomoć, od vilenjaka ili ljudi. Jer Neprijatelj se pojačava, a mi slabimo. Mi smo narod koji propada, jesen bez proljeća.

Númenorski narod bio se naselio nadaleko i naširoko uz obale i u primorju Velikih zemalja, ali je ponajvećma zapao u zlo i ludosti. Mnoge je od njih primamila tmina i crna magija, jedni su se posve odali ljenčarenju i lakom životu, a drugi su bili toliko slabi da su ih divljaci pokorili.

Ne kažem ja da su se u Gondoru ikad bavili zlim vještinama, ili da su ikad poštovali Onoga kome se ime ne spominje. Stara mudrost i ljepota prenesene sa zapada zadugo su ostale pohranjene u kraljevstvu sinova Elendila Lijepog, i još ih tamo ima. Pa ipak, upravo je Gondor donio propast sam sebi zapadajući malo-pomalo u staračku slaboumnost i vjerujući da Neprijatelj spava, a on nije bio uništen nego samo prognan.

Smrt je neprestano bila prisutna jer su Númenorejci i dalje, kao u starom kraljevstvu, zbog čega su ga i izgubili, žudjeli za beskrajnim nepromjenljivim životom. Kraljevi su podizali grobnice blistavije od kuća živih, i draža su im bila imena iz rodoslovlja nego imena rođenih sinova. Velikaši bez djece sjedili su u starinskim dvoranama i premišljali o grboslovlju. U tajnim odajama smežurani ljudi spravljali su snažne eliksire, ili su na visokim, hladnim kulama zadavali pitanja zvijezdama. A posljednji kralj od Anárionove loze nije imao nasljednika.

Ali dvorski meštri bili su mudriji i bolje sreće. Mudriji zato što su osvježavali snagu našega naroda žilavim svijetom iz primorja i odvažnim gorštacima iz Ered Nimraisa. I sklopili su primirje s ponositim narodima na sjeveru, koji su nas prije često napadali, ljudi silne srčanosti ali naši daleki srodnici, za razliku od divljih istočnjaka ili okrutnih haradrima.

I tako se slučilo za vladavine dvorskog meštra Ciriona Dvanaestog (moj je otac dvadeset i šesti) da su nam oni pritekli u pomoć i da su na velikom polju Celebrantskom uništili naše neprijatelje koji su nam bili osvojili sjeverne pokrajine. To su Rohirrimi, kako ih mi zovemo, Gospodari konjâ, i mi smo im ustupili polja Calenardhona, koji se otada zove Rohan, jer ta je pokrajina oduvijek bila rijetko naseljena. I oni su postali naši saveznici i ostali nam vjerni pomažući nam u nevolji i braneći naša sjeverna granična područja i Rohanska vrata.

Od naših predaja i običaja naučili su što su htjeli, a njihovi velikaši govore u nuždi naš jezik, ali se uglavnom drže navada svojih predaka i svojih uspomena, i među sobom govore svoj sjevernjački jezik. I mi ih volimo: muškarci su im visoki a žene lijepe, i jedni i drugi su odvažni, zlaćane kose, sjajnih očiju i vrlo snažni. Podsjećaju nas na mladost ljudi, kakvi su bili u drevno doba. Naši učenjaci zapravo tvrde da su oni od davnine srodni s nama, da potječu od ista tri doma ljudi koji su u početku bili Númenorejci: ne možda od Hadora Zlatokosog, prijatelja vilenjaka, nego od onih njegovih sinova i ljudi koji nisu na zapad došli preko mora i koji se nisu odazvali na poziv.

Jer mi tako dijelimo ljude u našoj predaji, zovemo ih Plemeniti, ili Ljudi sa zapada, to su nekadašnji Númenorejci, i Srednji narodi, Ljudi sumraka, kao što su Rohirrimi i njihovi srodnici koji još prebivaju daleko na sjeveru, i divljaci, Ljudi tmine.

Ipak, premda su Rohirrimi po mnogo čemu postali slični nama, poprimivši naše vještine i blagost, i mi smo isto tako postali slični njima pa jedva da još možemo

polagati pravo da se zovemo Plemeniti. Mi smo također postali Srednji ljudi, Ljudi sumraka, samo što pamtimo i druge stvari. Jer mi sad, kao i Rohirrimi, volimo rat i hrabrost kao vrijednosti za sebe, i kao zabavu i kao svrhu, i premda još držimo da ratnik treba posjedovati i neke druge vještine i znanje osim vičnosti oružju i ubijanju, ipak držimo do ratnika više nego do ljudi drugih zanimanja. Takve su potrebe našega doba. Takav je bio i moj brat Boromir: pravi junak, i zato je u Gondoru uživao najveći ugled. I doista je bio neobično odvažan: ni jedan nasljednik Minas Tiritha nije odavno bio toliko ustrajan u radu, toliko smion u boju, niti je umio tako snažno puhati u rog."

Faramir uzdahne i pošuti časak.

"Vi u svim svojim pričama ne kazujete puno o vilenjacima, gospodine" reče Sam, pošto je iznenada skupio hrabrost. Primijetio je da Faramir smjerno govori o vilenjacima, čime je još više nego svojom udvornošću, jelom i vinom zadobio Samovo poštovanje i raspršio sve njegove sumnje.

"To je istina, majstore Samwise" reče Faramir "ja vam nisam baš neki stručnjak za vilenjake. Ali tu ste dodirnuli još nešto u čemu smo se mi izmijenili, srozavši se od Númenora do Međuzemlja. Jer, kao što možda znate kad ste putovali s Mithrandirom i razgovarali s Elrondom, Edaini, preci Númenorejaca, borili su se rame uz rame s vilenjacima u prvim ratovima pa su za nagradu dobili kraljevstvo usred mora, nadomak Vilin-domu. Ali u Međuzemlju ljudi i vilenjaci su se otuđili u doba tmine zbog vještine Neprijatelja i postupnih vremenskih mijena za kojih su i jedan i drugi soj išli dalje razdvojenim putovima. Ljudi se sad boje vilenjaka i ne vjeruju im, iako vrlo malo znaju o njima. A mi se u Gondoru razvijamo kao i drugi ljudi, kao ljudi u Rohanu, jer čak i oni koji su dušmani Gospodara tame zaziru od vilenjaka i u strahu govore o Zlatnoj šumi.

Pa ipak, ima među nama još nekih koji se druže s vilenjacima kad uzmognu, a ovda-onda ode gdjekoji od naših potajno u Lórien i malokad se vrati. Ja ne odlazim. Jer ja mislim da je sad pogibeljno za smrtnika da na svoju ruku teži za starijim narodom. Ipak vam zavidim što ste razgovarali s Bijelom gospom."

"Gospodarica Lóriena! Galadriel!" usklikne Sam. "Da je samo vidite, gospodine, da je samo vidite! Ja sam običan hobit, gospodine, i kod kuće sam vam vrtlar, razumijete, i nisam vam baš vičan pjesništvu, sastavljanju pjesama: možda spjevam koji put kakvu šaljivu pjesmicu, znate, al to vam nisu prave pjesme, pa vam ne bih znao reć šta zapravo mislim. To bi se moralo otpjevat. To bi mogo Strider, odnosno Aragorn, il stari gos'n Bilbo, tako netko. A volio bi kad bi mogo spjevat pjesmu o njoj. Kako je ona lijepa, gospodine! Krasna! Katkad ko kakvo veliko drvo u cvatu, katkad ko bijela zelenkada, tako nekako sitna i tanka. Tvrda kano dijamant, mekana kano mjesečina. Topla kano sunce, hladna kano mraz na zvijezdama. Gorda i daleka kano snježna planina, i vesela ko kakav curetak s tratinčicama u kosi u proljeće. Al sve su ovo koještarije, daleko od onog pravog."

"Onda mora da je uistinu divna" reče Faramir. "Pogubno lijepa."

"Ne znam baš je l' *pogubna*" reče Sam. "ja bi prije reko da ljudi nose sa sobom pogibelj u Lórien, pa je tamo nalaze zato što su je ponijeli sa sobom. Možda bi se ipak moglo reć da je pogibeljna jerbo je sama po sebi tako jaka. Vi, vi bi se mogli skrhat o nju na komadiće, ko lađa o hrid, il se utopit ko hobit u rijeci. A ni hrid ni rijeka ne bi vam bili krivi. A Boro…" On umukne usred riječi i pocrveni.

"Da? *A Boromir*, htio si reći?" upadne mu Faramir u riječ. "Što si htio reći? Da je i on ponio pogibelj sa sobom?"

"Jest, gospodine, s oproštenjem, i brat vam je bio zbilja fin čovjek, ako smijem primijetit. A vi ste stalno bili na dobrom tragu. E, ja sam vam promatro Boromira i slušo ga, od Rivendella pa cijelim putem – pazeć na svoga gospodara, razumijete, i ne misleć ništa loše Boromiru – sve bi reko da je on u Lórienu prvi put jasno uvidio ono što sam ja već prije pojmio: šta on zapravo želi. Od prvog časa kad ga je vidio, poželio je Prsten Neprijateljev!"

"Same!" zgrozi se Frodo, koji je načas bio utonuo duboko u svoje misli i prenuo se iz njih iznenada ali prekasno.

"Sakloni me!" uzvikne Sam i problijedi, a onda se sav zajapuri. "Opet sam ga uprsko! *Kad god otvoriš svoja velika usta ti u njih gurneš nogu,* tako mi je govorio moj Čiča, i imo je pravo. Jao, jao! Pazite sad vamo, gospodine!" Prikupivši svu svoju hrabrost, okrene se Faramiru i pogleda ga u oči. "Nemojte sad iskoristit moga gospodara zato što mu je sluga obična budala. Vi ste sve ovo vrijeme tako lijepo divanili sa mnom, pričali mi o vilenjacima i svemu, tako da ja više nisam pazio šta govorim. Al, kako mi ono kažemo, *djela govore, a ne riječi*. Sad imate priliku da pokažete koliko vrijedite."

"I meni se tako čini" reče Faramir polako i vrlo tiho, smješkajući se nekako čudno. "To je dakle odgonetka svih onih zagonetaka! Prsten Vladar za koji se vjerovalo da je nestao s ovoga svijeta. A Boromir ga je pokušao uzeti silom? I vi ste pobjegli? I bježali ste cijelim putem… do mene! I sad vas ja ovdje u divljini držim u svojim rukama: dvojicu polutana, i imam svu vojsku oko sebe, i tu je taj Prsten nad Prstenovima. Zbilja sretan slučaj! Prilika da Faramir, zapovjednik gondorski, pokaže koliko vrijedi! Ha!"

Ustao je, onako visok i strog, sijevajući sivim očima. Frodo i Sam poskakali su sa svojih stoličica i stali jedan do drugoga naslonjeni leđima uza zid i mašajući se nespretno za mačeve. Nastane tajac. Svi su ljudi u spilji umuknuli i zagledali se u njih u čudu. Ali Faramir iznova sjedne na stolac i tiho se nasmije, a onda se odjednom opet uozbilji.

"Jao si ga Boromiru! Bila je to prevelika kušnja za njega!" reče. "Kako ste mi samo produbili jad, vas dvojica neznanih putnika iz daleke zemlje, što nosite sa sobom tu veliku opasnost za ljude! Ipak vi ljude slabije poznajete nego polutane. Mi uvijek govorimo istinu, mi ljudi iz Gondora. Malokad se hvalimo, a onda izvršimo ono što smo rekli, ili izgubimo glavu pri tom pokušaju. *Ne bih je uzeo ni kad bih je našao kraj puta*, rekao sam vam. A čak i da sam takav čovjek da želim tu stvar, iako mi nije bilo jasno o kojoj je stvari riječ kad sam to rekao, svejedno bih se držao tih riječi kao zavjeta i one bi mi vezale ruke.

Ali ja nisam takav čovjek. Ili sam možda toliko mudar pa znam da ima nekih opasnosti kojih se čovjek mora kloniti. Sjedite s mirom! I smirite se, Samwise! Ako mislite da ste pogriješili, onda radije vjerujte da je tako bilo suđeno. Srce vaše nije

samo vjerno nego i oštroumno, i bolje je vidjelo od vaših očiju. Jer, koliko god to bilo začudno, dobro je što ste to meni rekli. Možda će to čak i pomoći vašem voljenom gospodaru. To će se još okrenuti njemu na dobro, koliko je u mojoj moći. Stoga se smirite! Samo nemojte više tu stvar ni spominjati naglas. Jedanput je bilo uvrh glave."

Hobiti se vrate na svoja mjesta i mirno sjednu. Ljudi se opet prihvate pića i razgovora, zaključivši da se njihov zapovjednik nešto malo našalio na račun svojih malih gostiju, i da je šala dokončana.

"E pa, sad se, Frodo, konačno razumijemo" reče Faramir. "Ako ste tu stvar preuzeli na sebe, nevoljko, na zahtjev drugih, onda vas zbilja žalim i cijenim. I čudim vam se što je držite sakrivenu uza se a da se ne služite njome! Vi ste doista za mene nov narod i nov svijet. Jesu li svi vaši takvi? Bit će da je ta vaša zemlja carstvo mira i zadovoljstva, i da su vrtlari u njoj na velikoj cijeni."

"Nije tamo baš sve najbolje" odvrati Frodo "ali vrtlari se svakako cijene."

"Ipak, vjerojatno se i kod vas narod umori, čak i u svojim vrtovima, kao i sve pod kapom nebeskom. A vi ste sad daleko od kuće i umorni od puta. Dosta će biti za večeras. Spavajte obojica… na miru, ako uzmognete. Ne bojte se! Ja ne želim ono vidjeti ni dodirnuti, niti znati išta više nego što znam (što je sasvim dovoljno), da ne bih slučajno zapao u kušnju i lošije prošao na tom ispitu od Froda, sina Drogova. Pođite sad na počinak… samo mi još prije toga recite, ako vam je po volji, kamo ste se zaputili, i što kanite? Jer ja moram na sve paziti, i čekati, i misliti. A vrijeme prolazi. Ujutro mora svaki od nas brže krenuti na put koji mu je određen."

Frodo je osjećao kako divšće pošto ga je prošao prvi strah. Silan se umor spusti na nj kao oblak. Nije se više mogao pretvarati ni opirati.

"Tražio sam put do Mordora" progovori slabašnim glasom. "Krenuo sam u Gorgoroth. Moram pronaći Ognjenu goru i baciti tu stvar u bezdan Usuda. Tako mi je Gandalf rekao. Ali ne vjerujem da ću ikad stići tamo."

Faramir ga je motrio časak ozbiljno i začuđeno. Tad ga iznenada uhvati u naručje jer se zanio, pa ga nježno podigne, odnese do kreveta i položi na nj te ga dobro pokrije. Učas je Frodo utonuo u dubok san.

Do njega je bio prostrt drugi krevet za njegova slugu. Sam je oklijevao časak, a onda se duboko pokloni i reče:

"Laku noć, zapovjedniče, gospodaru! Dobro ste iskoristili priliku, gospodine."

"Jesam li?" priupita ga Faramir.

"Jeste, gospodine, i pokazali ste koliko vrijedite: najviše što može bit."

Faramir se osmjehne.

"Kočoperan je sluga taj majstor Samwise. Ali ne: pohvala hvale vrijednih najveća je nagrada. Ipak, tu se nema što hvaliti. Nisam bio u napasti niti sam želio učiniti drukčije nego što sam učinio."

"E pa, sad, gospodine" reče Sam "rekli ste da u mog gospodara ima nečeg vilenjačkog, to ste dobro i točno zapazili. A ja vam mogu tek toliko kazat da i vi imate, gospodine, nešto što me podsjeća na, na… ovaj, Gandalfa, na čarobnjake."

"Može biti" otpovrne Faramir. "Možda ste izdaleka naslutili nešto od Númenora. Laka vam noć!"

VI. poglavlje

ZABRANJENO JEZERO

Kad se Frodo probudio, zatekao je Faramira nagnutog nad sobom. Na tren ga spopadnu stare strepnje, pa se uspravi i povuče.

"Nemate se čega bojati" reče mu Faramir.

"Zar je već jutro?" priupita ga Frodo zijevajući.

"Nije još. Ali noć je na izmaku i uštap zalazi. Hoćete li ga pogledati? Osim toga, ima nešto o čemu bih vas htio zamoliti za savjet. Žao mi je što sam vas probudio, ali ne biste li pošli sa mnom?"

"Vrlo rado" odgovori Frodo ustajući i drhtureći dok je ostavljao topli pokrivač i krzna za sobom. Bilo je hladno u spilji bez vatre. U tišini je odjekivao šum vode. Zaogrne se plaštem i pođe za Faramirom.

Probudivši se iznenada, iz nekog urođenog osjećaja opreza, Sam najprije ugleda gospodarov prazni krevet pa skoči na noge. Tad spazi dvije tamne prilike, Froda i jednog čovjeka, kako se ocrtavaju naspram luka, kroz koji je dopiralo bljedunjavo svjetlo. Pohita za njima, pokraj nizova ljudi što su spavali na ponjavama duž zida. Kad je izlazio iz spilje, primijeti da se zastor pretvorio u zasljepljujuću koprenu od svile, biserja i srebra – ledenica što su se topile na mjesečini! Ali nije zastao da se tome divi, nego je skrenuo i pošao za gospodarom kroz uski prolaz u zidu spilje.

Najprije su prošli kroz crni hodnik, pa se popeli uz mnogobrojne mokre stube i došli do malog ravnog odmorišta usječenog u stijenu i obasjanog blijedim nebom što se caklilo visoko gore kroz dugačko i duboko okno. Odatle su dalje vodila dva stubišta: jedno ravno dalje, kako se činilo, do visoke obale potoka, a drugo nalijevo. Pošli su uz ovo potonje. Vijugalo je penjući se poput stuba u tornju.

Naposljetku su izašli iz tog kamenitog mraka i pogledali oko sebe. Stajali su na širokoj ravnoj stijeni bez ograde i rukohvata. Njima zdesna, na istoku, bujica se obrušavala prskajući preko više terasa, a onda se slijevala niz strmo korito i punila gladak, usječen kanal tamnom snagom vode poprskane pjenom, uvijala se i jurila gotovo do njihovih nogu, pa se rušila preko ruba što je zjapio s lijeve strane. Tu je stajao čovjek, blizu samog ruba, nijem, i zurio dolje.

Frodo se okrene da promotri gipke zmije vode kako se uvijaju i rone. Tad podigne pogled i zagleda se u daljinu. Svijet bijaše tih i hladan, kao da je zora na pomolu. Daleko na zapadu uštap je zalazio, okrugao i bijel. Dolje u velikoj dolini treperila je blijeda izmaglica: širok zaljev srebrne pare ispod kojeg su se valjale svježe noćne vode Anduina. S druge strane se nazirala mrkla tama, u kojoj su ovdje-ondje svjetlucali, hladni, oštri, daleki i bijeli kao zubi duhova, vrhunci Ered Nimraisa, Bijeloga gorja u Kraljevstvu Gondora, okrunjeni vječnim snijegom.

Frodo je neko vrijeme stajao na toj visokoj stijeni ježeći se i pitajući se da li igdje u tom prostranstvu noćnog krajolika hode ili spavaju njegovi stari suputnici, ili možda leže mrtvi obavijeni maglom? Zašto su ga doveli ovamo iz zaborava sna?

I Sam je bio željan odgovora na to pitanje i nije se mogao svladati da ne promrsi, samo da ga gospodar čuje, kao što je vjerovao.

"Ovo je svakako lijep pogled, gos'n Frodo, al hladi srca, a da i ne govorimo o kostima! Šta se tu događa?"

Faramir ga je čuo i odgovorio mu:

"Mjesec zalazi nad Gondorom. Lijepi Ithil odlazi iz Međuzemlja i baca pogled na bijele uvojke staroga Mindolluina. Ovo vrijedi dva-tri drhtaja. Ali nisam vas zato ovamo doveo – doduše, tebe, Samwise, nisam ni doveo, ti samo plaćaš kaznu za svoju budnost. Ali to će ti već nadoknaditi koji gutljaj vina. Nego, pogledajte ovamo!"

Primakne se nijemom stražaru na tamnom rubu, a za njim i Frodo. Sam je ostao na mjestu. Već se ionako osjećao dovoljno nesiguran na ovoj visokoj i mokroj platformi. Faramir i Frodo pogledaju dolje. Duboko ispod sebe ugledali su bijelu vodu kako se izlijeva u zapjenjenu pliticu, a zatim se kovitla, onako tamna, po dubokom jajolikom bazenu u stijeni, dok ne otkrije ponovo svoj put kroz uska vrata i ne oteče, pjeneći se i žuboreći, u mirnija i ravnija područja. Mjesečina je i dalje ukoso padala do podnožja slapa i blistala na namreškanoj vodi u bazenu. Uskoro Frodo opazi sitno tamno stvorenje na bližoj obali, ali još dok ga je gledao, zaronilo je i nestalo ispod samog vrenja i klobučanja slapa sijekući crnu vodu čisto kao strijela ili oštrobridni kamen.

Faramir se obrati čovjeku do sebe:

"Što misliš, Anborne, što je to? Vjeverica ili vodomar? Ima li u noćnim jezercima Mrkodola crnih vodomara?"

"Ma šta bilo, ptica nije" odgovori Anborn. "Ima četiri uda i roni kao čovjek. I to poprilično vješto. Što li smjera? Gleda li kako da se provuče iza Zastora do našeg skrovišta? Čini mi se da smo napokon otkriveni. Ja imam ovdje svoj luk, a postavio sam i nekoliko drugih strijelaca, gotovo isto tako dobrih kao i ja, na drugu obalu. Čekamo samo na vašu zapovijed, zapovjedniče, da gađamo."

"Hoćemo li gađati?" zapita Faramir pošto se naglo okrene Frodu.

Frodo mu ne odgovori odmah. Napokon izusti:

"Nemojte! Nemojte! Molim vas, nemojte!"

Da se usudio, Sam bi odgovorio brže i glasnije:

"Gađajte!" Nije ništa vidio, ali je po njihovim riječima ispravno zaključio o komu je riječ.

"Onda vi znate kakvo je to stvorenje?" priupita Faramir Froda. "Hajde, sad kad ste ga vidjeli, recite mi zašto da ga poštedimo? U svim našim dosadašnjim razgovorima niste ni jednom riječju spomenuli tog svog žgoljavog suputnika, pa sam ga i ja ostavio na miru. Mogao sam čekati da ga ulove i dovedu mi ga. Poslao sam za njim svoje najbolje lovce, ali im je umaknuo, i nisu ga vidjeli sve do sada, osim što ga je ovaj ovdje Anborn spazio načas jučer u sumrak. Ali sad je učinio teži prijestup od hvatanja u zamku kunića na pobrežju: drznuo se doći do Henneth Annûna i izgubio je pravo na život. Čudim se tom stvoru: kreće se samo krišom i vrlo lukavo, a došao je da se kupa u jezercetu ispod samog našeg prozora! Pa zar on misli da ljudi spavaju svu noć bez straže? Zašto je to učinio?"

"Mislim da postoje dva odgovora na vaše pitanje" reče Frodo. "Prvo i prvo, on ne poznaje dobro ljude i, ma koliko inače bio lukav, vaše je skrovište tako dobro skriveno da možda i ne zna da se ovdje kriju ljudi. Drugo, mislim da ga ovamo privlači neka neodoljiva želja, jača od njegova opreza."

"Kažete da ga nešto privlači ovamo?" priupita ga Faramir tihim glasom. "Pa zar on može znati, zna li on možda za vaš teret?"

"Zapravo zna. I on ga je sam nosio mnogo godina."

"*On* ga je nosio?" ponovi Faramir dašćući od čuda. "Ta se vaša stvar sve više zapleće u nove zagonetke. Znači da je on prati?"

"Možda. Njemu je to nešto dragocjeno. Ali nisam mislio na to."

"Pa šta onda tu traži taj stvor?"

"Ribe" odgovori Frodo. "Gledajte!"

Zagledaju se u tamni bazen. Na drugom kraju izroni crna glavica, u dubokoj sjeni stijenja. Bljesne časovit srebrn odsjaj oko kojeg se voda sitno namreška. Stvorenje otpliva do obale, a onda se ta žabolika prilika čudesno okretno izvuče iz vode i popne se na obalu. Zatim sjedne i počne glodati nešto sitno i srebrno što se svjetlucalo okrećući se: posljednje mjesečeve zrake padale su za kameni zid na kraju bazena.

Faramir se tiho nasmije.

"Ribe!" reče. "To nije tako opasna glad. A možda i jest: riba iz bazena Henneth Annûna mogla bi ga stajati svega što posjeduje."

"Evo, naciljao sam ga" reče Anborn. "Da odapnem strijelu, zapovjedniče? Svaki nezvani dolazak na ovo mjesto kažnjava se po našem zakonu smrću."

"Čekaj malo, Anborne!" reče mu Faramir. "Ovo je malo teži slučaj nego što se čini. Što mi imate sad reći, Frodo? Zašto da mu poštedimo život?"

"To vam je stvorenje kukavno i gladno" odgovori mu Frodo "i ne zna u kakvoj je opasnosti. I Gandalf, vaš Mithrandir, rekao bi vam da ga ne ubijate iz tog razloga, a i iz nekih drugih. Zabranio je vilenjacima da ga ubiju. Ne znam točno zašto, a o onome što naslućujem ne mogu ovdje vani otvoreno govoriti. Ali taj je stvor vezan na neki način s mojom zadaćom. On nam je bio vodič dok nas niste vi našli i zarobili."

"Vodič!" uzvikne Faramir. "To mi sve skupa postaje sve čudnije. Ja bih štošta učinio vama za volju, Frodo, ali ovo ipak ne mogu odobriti: da pustim tog previjanog putnika da ode odavde kamo god želi, da vam se poslije pridruži ako ga bude volja, ili da ga ulove orci pa da im pod prijetnjom muka prizna sve što zna. Moramo ga ubiti ili zarobiti. Ubiti ako ga ne uhvatimo vrlo brzo. Ali kako možemo uloviti to sklisko raznoliko stvorenje izuzev pernatom strijelom?"

"Dopustite mi da tiho siđem do njega" reče mu Frodo. "Možete držati lukove napete i ustrijeliti bar mene ako ne uspijem u svom naumu. Ja vam neću pobjeći."

"Idite onda, samo brzo!" reče mu Faramir. "Ako ostane živ, treba da vam vjerno služi do kraja svojih nesretnih dana. Odvedi, Anborne, Froda dolje na obalu, samo tiho! Taj stvor ima dobar nos i oko. Daj mi amo svoj luk!"

Anborn progunđa nešto i povede Froda niza zavojite stube do odmorišta, a onda uz druge stube, dok napokon ne dođu do uskog otvora zaklonjenog gustim grmljem. Provukavši se tiho kroz grmlje, Frodo se nađe na vrhu južne obale iznad bazena. Bazen je sad bio u mraku, a slap bijaše blijed i siv odražavajući samo posljednje ostatke mjesečine na zapadu. Nije vidio Goluma. Pođe još malo dalje a za njim, tiho, i Anborn.

"Idite samo dalje!" dahne ovaj Frodu na uho. "Pazite na desnu stranu! Ako padnete u bazen, nitko vas neće moći spasiti osim tog vašeg prijatelja ribolovca. I nemojte zaboraviti da su u blizini strijelci, iako ih možda nećete vidjeti."

Frodo se odšulja dalje pipkajući rukama oko sebe kao Golum i pridržavajući se da ne padne. Stijenje je bilo uglavnom ravno i glatko ali i sklisko. Zastane osluškujući. Isprva nije čuo ništa do neprekidne huke slapa za sobom. Ali ubrzo začuje nedaleko od sebe siktavo mrmorenje.

"Riba, sslatka riba. Nema više Bijelog lica, Zlato moje, konačno, da. Sad možemo na miru jest ribu. Jer Zlato smo izgubili, da, izgubili. Oni gadni hobiti, zločesti hobiti! Ošli su i ostavili nas same, *golum*; i Zlato je ošlo. Siroti Sméagol osto je sam samcat. Nema Zlata mog. Zločesti ljudi, oni će ga uzet, ukrast moje Zlato. Lopovi! Mi ih mrzimo. Ribe, sslatke ribe. To nass krijepi. Od njih nam oči sjaju, prsti čvrsnu, da. Zadavi ih, Zlato moje. Podavi ih sve, da, ako nam se ukaže prilika. Sslatka riba. Sslatka riba!"

Tako je on vrskao gotovo neprekidno kao i slap što je hučao, prekidajući se na mahove tek slabašnim slinjenjem i grgljanjem. Frodo se naježio slušajući ga, obuzet samilošću i gađenjem. Poželio je da sve to prestane već jednom, i da više nikad ne čuje taj glas. Anborn nije stajao daleko iza njega. Mogao bi se odšuljati do njega i zamoliti ga da lovci odapnu strijele. Vjerojatno bi se mogli još više približiti Golumu dok se on neoprezno gosti. Dostajala bi samo jedna strijela da zauvijek oslobodi Froda toga kukavnog glasa. Ali ne, Golum sad ima pravo na poštedu. Sluga ima pravo na poštedu od svoga gospodara radi svoje službe, pa bila to i služba iz straha. Bili bi zaglavili u Mrtvim baruštinama da nije bilo Goluma. Frodo je isto tako na neki način pouzdano znao da Gandalf ne bi nikad poželio takvo što.

"Sméagole!" zazove ga tiho.

"Riba, sslatka riba" opet će onaj glas.

"Sméagole!" zovne ga malko glasnije. Onaj glas umukne. "Sméagole, gazda je došao po tebe. Gazda ti je ovdje. Hodi, Sméagole!" Nije bilo odgovora izuzev tihog siktanja, kao od naglog udisaja. "Hodi, Sméagole!" opet će Frodo. "U opasnosti smo. Ljudi će te ubiti ako te ovdje nađu. Dođi brže do mene ako ti je život mio. Dođi do svoga gazde!"

"Neću!" odgovori mu onaj glas. "Gazda nije dobar. Ostavi sirotog Sméagola i ode s novopečenim prijateljima. Nek gazda malo pričeka! Sméagol se još nije najeo."

"Nemamo vremena" reče mu Frodo. "Ponesi ribu sa sobom. Hodi!"

"Neću. Moram najprvo pojest ribu."

"Sméagole!" očajnički će Frodo. "Tvoje će se Zlato naljutiti. Reći ću tvom Zlatu: učini da proguta kost pa da se uguši. Da više nikad ne okusi ribu. Hodi, Zlato te čeka!"

Uslijedilo je oštro siktanje. Ubrzo Golum dobaulja iz tame kao odlutali pas koga je gospodar dozvao k sebi. Jednu je ribu, dopola pojedenu, držao u gubici a drugu u ruci. Došao je do samog Froda, samo što mu nije dodirnuo nos, pa ga je onjušio. Blijede mu se oči krijesile. Tad izvadi ribu iz gubice i uspravi se.

"Fini gazda!" prošapće. "Fini hobit, vratio se po sirotog Sméagola. Dobri Sméagol došo. A sad ajdemo, brže ajdemo, de! Preko drveća dok Lica ne svijetle. Da, ajdemo brže!"

"Da, ubrzo ćemo krenuti" reče mu Frodo. "Ali nećemo odmah. Poći ću s tobom, kao što sam ti obećao. Ponovo ti obećavam. Samo ne odmah. Još nisi na sigurnome. Ja ću te spasiti, ali moraš mi vjerovati."

"Mi moramo vjerovat gazdi?" sumnjičavo će Golum. "Zašto? Zašto ne idemo odma? A đe je onaj drugi, onaj prijeki i grubi hobit? Đe je on?"

"Tamo visoko gore" odgovori mu Frodo pokazujući na slap. "Ja ne idem bez njega. Moramo se vratiti po njega." Srce mu klone. Ovo je bilo previše slično obmanjivanju. Nije se zapravo bojao da će Faramir dopustiti da ubiju Goluma, ali će ga vjerojatno dati zarobiti i vezati, pa će se ovo što Frodo sad radi tom jadnom podmuklom stvoru učiniti izdajom. Vjerojatno ga nikad poslije neće moći uvjeriti niti mu objasniti da mu je Frodo spasio život na jedini način na koji je mogao. Što bi drugo mogao da održi riječ, koliko god može, i prema jednoj i prema drugoj strani? "Hodi!" ponovi. "Inače će se Zlato tvoje naljutiti. Sad ćemo se vratiti gore uz potok. Hajde, hajde, pođi ispred mene!"

Golum se odšulja malo dalje uz sam rub stijene sumnjičavo njuškajući oko sebe. Ubrzo ustane i pridigne glavu.

"Tu ima nešto!" reče. "Al to nije hobit." Iznenada se okrene. U izbuljenim očima zatreperilo mu zeleno svjetlo. "Gazzda, gazzda!" prosikće. "Zločest! Podmukao! Dvoličan!"

Pljune, ispruži dugačke ruke i pucne bijelim prstima.

U isti mah izroni za njim Anbornova velika crna spodoba i baci se na nj. Krupna snažna šaka zgrabi ga za šiju i pribije uz tlo. On se munjevito okrene, onako mokar i sluzav kakav je bio, migoljeći se poput jegulje, grizući i grebući napadača kao mačka. Ali iz sjene iskoče još dvojica.

"Smiri se!" reče mu jedan od njih. "Ili ćemo te iglama izbosti da ćeš izgledati kao jež. Smiri se!"

Golum klone, zacvili i zacmizdri. Nisu ga baš nježno svezali.

"Polako, polako!" reče im Frodo. "Nije on jak kao vi. Pazite da ga ne ozlijedite. Umirit će se on već samo ako ga ne ozlijedite. Sméagole! Neće te oni ozlijediti. Idem ja s tobom, ništa ti neće biti, ne boj se! Osim ako i mene ne ubiju. Vjeruj svom gazdi!"

Golum se okrene i pljune na nj. Ljudi ga podignu sa zemlje, navuku mu kukuljicu na oči i ponesu ga.

Idući za njima, Frodo se jadno osjećao. Prošli su kroz otvor zaklonjen grmljem i vratili se niza stube i kroz hodnike u spilju. Dvije-tri baklje bijahu upaljene. Ljudi su se bili uskomešali. Među njima je bio i Sam. Bacio je čudan pogled na mlitavi svežanj koji su ljudi nosili.

"Uvatili ste ga?" priupita Froda.

"Da. Naime ne, nisam ga ja uhvatio. Došao je do mene zato što mi je, na žalost, povjerovao. Ja nisam htio da ga ovako svežu. Nadam se da će sve dobro proći, ali mi je ovo sve skupa mrsko."

"I meni" priklopi Sam. "I nikad neće ništa biti kako treba, gdje god je ta šaka jada."

Dođe čovjek, mahne rukom hobitima i povede ih do udubine u dnu spilje. Tu je sjedio Faramir na svojoj stolici, a iznad njegove glave u niši ponovo je gorjela svjetiljka. Dade im znak da sjednu na stoličice do njega.

"Donesite gostima vino" reče. "I dovedite mi zarobljenika!"

Donesu vino, a onda dođe Anborn noseći Goluma u naručju. Skinuvši mu kukuljicu s glave, postavi ga na noge pridržavajući ga odostraga rukama. Golum je žmirkao skrivajući pakost u očima teškim, blijedim kapcima. Doimao se odista jadno,

onako mokar i pokisao, smrdeći po ribi (još je jednu držao grčevito u ruci). Rijetki uvojci visili su mu kao bujna travurina preko koščata čela, iz nosa mu curile bale.

"Pustite nas! Pustite nas!" reče im. "Bole nas ruke od užeta, da, bole nas, bole, a nismo ništa napravili."

"Ništa?" ponovi Faramir motreći bijednog stvora oštrim pogledom, ali bez ikakva izraza na licu, bez srdžbe, sažaljenja ili čuđenja. "Ništa? Nisi ti nikad ništa učinio da te svežu ili nekako još gore kazne? Srećom, nije na meni da o tome sudim. Ali noćas si došao na mjesto gdje se svaki dolazak kažnjava smrću. Ribe u tom bazenu skupo se plaćaju."

Golum ispusti ribu iz ruke.

"Neću ja ribu" reče.

"Nije to cijena ribe" odvrati Faramir. "Sam dolazak ovamo i pogled na bazen povlači za sobom smrtnu kaznu. Ja sam te dosad poštedio na molbu Frodovu, koji kaže da ti on bar duguje neku zahvalnost. Ali morat ćeš i mene zadovoljiti. Kako se zoveš? Otkud si došao? I kamo ideš? Po kakvom poslu?"

"Zalutali smo, zalutali" odgovori Golum. "Nema imena, nema posla, nema Zlata, nema ničesa. Sasma prazni. Samo gladni; da, gladni. Dvije-tri ribice, gadne koščate ribice za jednog jadnika, i sad kažu smrt. Kako su mudri, kako pravedni, zbiljam pravedni!"

"Nismo baš mudri" reče mu Faramir. "Ali pravedni jesmo, možda, bar onoliko koliko nam omogućuje naša skromna mudrost. Odvežite ga, Frodo!"

Faramir izvuče iza pojasa nožić za rezanje noktiju i pruži ga Frodu. Golum je pogrešno shvatio tu kretnju pa zaskviči i padne na pod.

"Ne boj se, Sméagole!" reče mu Frodo. "Moraš mi vjerovati. Ja te neću ostaviti na cjedilu. Odgovaraj iskreno na sva pitanja ako možeš. To ti neće ništa naškoditi nego samo pomoći."

Prereže mu užeta na zapešćima i gležnjevima i osovi ga na noge.

"Hodi amo!" reče mu Faramir. "Pogledaj me u oči! Znaš li kako se zove ovo mjesto? Jesi li bio kad ovdje?"

Golum polako podigne pogled i nevoljko zaviri Faramiru u oči. U Golumovim očima nije više bilo sjaja. Gledale su načas, sumorne i blijede, u bistre i nepokolebljive oči čovjeka iz Gondora. Zavlada tajac. Golum obori glavu i skutri se toliko da na kraju čučne na pod dršćući.

"Ne znademo mi ništa niti oćemo da znademo" procvili. "Nikad bili ovđe i nikad više ne došli."

"U tvojoj su glavi zaključana vrata i zatvoreni prozori, a iza njih se kriju mračne odaje" reče Faramir. "Ali vjerujem ti da si ovaj put rekao istinu. Sva sreća za tebe! U što ćeš se zakleti da se nikad nećeš vratiti ovamo, i da nikad nećeš nikog dovesti ovamo, ni riječju ni znakom?"

"Gazda znade" odgovori Golum i zirne na Froda. "Da, on znade. Mi ćemo se gazdi zaklet ako nas on spasi. Zaklinjemo se u njega, da:" Dopuzi do Frodovih nogu. "Spasi nas, fini gazda!" procvili. "Sméagol se kune u svoje Zlato, od sveg srca. Nikad više neće vamo doć, nikad neće ni pisnut, nikad, nikad! Neće, Zlato moje, neće!"

"Jeste li zadovoljni tom zakletvom?" upita Faramir Froda.

"Jesam" odgovori Frodo. "U najmanju ruku, morate prihvatiti tu njegovu zakletvu ili postupiti prema svojim zakonima. Ali ja sam mu obećao da mu se ništa neće dogoditi ako pođe sa mnom. A ne bih htio pogaziti riječ."

Faramir je časkom još sjedio zamišljen.

"Dobro" izusti napokon. "Predajem te tvom gospodaru, Frodu, sinu Drogovu. Neka se on izjasni što će učiniti s tobom."

"Ali, gospodaru Faramire" reče Frodo klanjajući se "vi se još niste izjasnili što kanite učiniti s narečenim Frodom, a dok se o tome ne izjasnite, on ne može praviti nikakve planove ni za sebe ni za svoje suputnike. Vi ste svoju odluku bili odgodili do današnjeg jutra, a jutro samo što nije svanulo."

"Dobro, onda ću obznaniti svoju presudu" reče Faramir. "Što se tiče vas, Frodo, koliko je u mojoj moći pod višom vlašću, proglašavam vas slobodnim u kraljevstvu Gondor do njegovih najdaljih drevnim međa, samo što ni vi niti itko drugi tko putuje s vama ne smije nepozvan više doći na ovo mjesto. Ova presuda vrijedi godinu i jedan dan, a onda gubi valjanost, osim ako prije isteka tog roka ne dođete u Minas Tirith i predstavite se gospodaru i dvorskom meštru toga grada. Tad ću ja njega zamoliti da blagoslovi ovo što sam ja učinio i proglasi to doživotno valjanim. A dotle, koga god vi uzmete pod svoje okrilje, bit će i pod mojim okriljem i štitom Gondora. Jeste li sad zadovoljni?"

Frodo mu se duboko pokloni i reče:

"Potpuno sam zadovoljan, i stojim vam na službu ako moja služba može biti od ikakve koristi tako visokoj i časnoj ličnosti."

"Može biti od velike koristi" reče Faramir. "Uzimate li vi sad ovo stvorenje, ovoga Sméagola, pod svoje okrilje?"

"Da, uzimam Sméagola pod svoje okrilje" potvrdi Frodo. Sam glasno uzdahne, i to ne iz udvornosti koju je on duboko poštivao kao i svaki hobit. Zapravo bi u Shireu ovakva prigoda zahtijevala još mnogo više riječi i klanjanja.

"E, onda znaj da ti prijeti smrt" reče Faramir Golumu "ali dok si god s Frodom, siguran si, što se nas tiče. Ipak, ako te itko u Gondoru zatekne kako lutaš bez njega, kazna će biti izvršena. A ako mu ne budeš dobro služio, neka te smrt snađe što prije, u Gondoru ili izvan njega! A sad mi odgovaraj: kamo bi htio krenuti? On kaže da si mu ti bio vodič. Kamo si ga vodio?"

Golum je šutio.

"To ne smije za mene ostati tajna" reče Faramir. "Odgovaraj mi ili ću opozvati svoju odluku!"

Golum je i dalje šutio.

"Ja ću odgovoriti umjesto njega" reče Frodo. "On me je doveo do Crnih dveri, kao što sam tražio od njega, ali nismo mogli proći kroz njih."

"Nema otvorenih vrata koja vode u zemlju Onoga kome se ime ne spominje" ustvrdi Faramir.

"Kad smo to vidjeli, skrenuli smo na drugu stranu i udarili Južnom cestom" nastavi Frodo. "Jer on nam je rekao da postoji, ili da možda još postoji, neka staza nedaleko od Minas Ithila."

"Minas Morgul" reče Faramir.

"Ne znam točno" opet će Frodo "ali mislim da se ta staza penje u planine na sjevernoj strani doline u kojoj se nalazi stari grad. Penje se do jednog visokog klanca pa onda silazi do… do one druge strane."

"Znate li kako se zove taj visoki prijevoj?" upita ga Faramir.

"Ne znam" odgovori Frodo.

"Zove se Cirith Ungol."

Golum oštro prosikće i probrglja nešto za se.

"Zar se možda ne zove tako?" priupita ga Faramir.

"Ne zove!" odbrusi mu Golum, a onda zaskviči kao da ga je što ubolo. "Da, da, čuli smo i mi za to ime. Al šta će nam i ime? Gazda veli da mora unutra. Pa onda moramo nać neki put. A nema drugog puta, jok."

"Nema drugog puta?" ponovi Faramir. "Kako ti znaš da nema? I tko je uopće istražio sve granice tog mračnog kraljevstva?" Zamišljeno se zagleda u Goluma, a onda proslijedi: "Odvedi, Anborne, ovo stvorenje. Blago postupaj s njim, ali dobro pazi na njega! A ti, Sméagole, da se nisi više usudio roniti ispod slapa! Stijene tamo imaju takve zube da ćeš izgubiti glavu prije vremena. A sad odlazi i uzmi si tu svoju ribu!"

Anborn izađe a Golum pokorno pođe za njim. Na ulazu u udubinu navuku opet zastor.

"Frodo, ja mislim da ne postupate mudro" reče mu Faramir. "Mislim da ne biste smjeli ići dalje s tim stvorom. Opak je."

"Ne, nije opak skroz-naskroz" odvrati Frodo.

"Nije možda skroz-naskroz" opet će Faramir "ali ga pakost izjeda kao živa rana, i zlo u njemu raste. Neće vas dovesti ni do čega dobrog. Ako se želite rastati s njim, ja ću mu dati pratnju i vodiča da ga odvedu do bilo kojeg mjesta na granici Gondora do kojeg želi otići."

"On to ne bi prihvatio" ustvrdi Frodo. "Išao bi i dalje za mnom kao što je i dosad činio. A ja sam mu višeput obećao da ću ga uzeti pod svoje okrilje i da ću ići onuda kuda me on vodi. Nećete valjda tražiti od mene da pogazim riječ?"

"Neću" odgovori Faramir. "Ali srce bi mi to htjelo. Jer čini mi se da je manje zlo savjetovati nekome da pogazi riječ nego da je sam pogaziš, pogotovo kad vidiš da ti je prijatelj vezan riječju na svoju štetu a da nije toga ni svjestan. Ali dobro… ako on želi ići s vama, onda ga morate trpjeti. Ali mislim da niste dužni ići preko Cirith Ungola o kojem vam je rekao manje nego što zna. To sam mu bar jasno pročitao na licu. Nemojte ići preko Cirith Ungola!"

"A kuda da onda idem?" reče mu Frodo. "Da se vratim do Crnih dveri i predam tamošnjoj straži? Što vi znate o tom mjestu da ga smatrate tako strašnim?"

"Ništa pouzdano" prizna Faramir. "Mi iz Gondora ne idemo više na istok od ceste, a nitko od nas mlađih nije nikad ni išao tamo, niti je itko od nas ikad stupio nogom na Sjenovito gorje. O njemu znamo samo po starim pričama i glasinama iz minulih dana. Ali neki mračni užas vlada na prijevojima iznad Minas Morgula. Kad god se spomene Cirith Ungol, starci i dobri znalci legendi problijede i ušute.

Dolina Minas Morgula potpala je odavno pod zlo, i postala strah i trepet još dok je prognani Neprijatelj bio daleko, i dok je veći dio Ithiliena bio u našim rukama. Taj je grad, kao što znate, nekad bio snažno uporište, ponosito i lijepo, Minas Ithil, pobratim našega grada. Ali zauzeli su ga divljaci kojima je Neprijatelj u svojoj

prvobitnoj moći zavladao, i koji su se nakon njegova pada potucali bez gospodara, bez kuće i kućišta. Kažu da su njihovi gospodari bili ljudi iz Númenora koji su se skroz-naskroz pokvarili. Njima je Neprijatelj poklonio moćne prstenove i proždro ih, pa su tako postali žive sablasti, užasne i opake. Nakon njegova odlaska oni su osvojili Minas Ithil i nastanili se u njemu, i upropastili i njega i svu dolinu oko njega: izgledao je pust, iako nije bio pust, jer se u njegove porušene zidine uselio bezobličan strah. U njemu je bilo Devet velikaša, koji su opet ojačali nakon povratka svoga gospodara, što su oni potajno pripremali i podupirali. Onda je Devet jahača izašlo na vratnice jeze i užasa a mi im nismo mogli odoljeti. Ne približavajte se njihovoj utvrdi jer će vas otkriti. To vam je mjesto budne pakosti, puno očiju bez kapaka. Nemojte ići na tu stranu!"

"A na koju biste nas vi stranu uputili?" upita ga Frodo. "Kažete da nas ne možete sami odvesti do gorja ni preko njega. A ja moram preko toga gorja jer sam se obvezao pred Vijećem da ću naći taj put ili propasti tragajući za njim. A ako se vratim i odustanem na kraju od svoga teškog puta, kamo ću se onda skloniti, kod vilenjaka ili ljudi? Zar biste htjeli da pođem u Gondor s tom stvari, stvari za kojom je vaš brat pomahnitao od žudnje? Kako bi ona djelovala na Minas Tirith? Pa da imamo dva grada Minas Morgula koji će se ceriti jedan drugome preko mrtve zemlje pune truleži?"

"To ne bih volio" reče mu Faramir.

"Pa što biste onda htjeli da učinim?"

"Ne znam ni sam. Samo ne bih htio da odete u smrt ili na muke. I ne vjerujem da bi Mithrandir odabrao taj put."

"Ali otkako njega više nema, ja moram ići onim stazama koje sam mogu naći. A nemam vremena dugo ih tražiti" otpovrne Frodo.

"To je zbilja težak usud i beznadan pothvat" reče Faramir. "Ali upamtite bar moju opomenu: čuvajte se tog vodiča, Sméagola! Vidim po njemu da je već ubijao." Uzdahne. "E pa, eto, sreli smo se i sad se rastajemo, Frodo, sine Drogov. Vama ne trebaju samilosne riječi: ja se ne nadam da ću vas ikad više vidjeti pod ovim suncem. Ali sad ćete otići s mojim blagoslovom za vas i za sve vaše. Odmorite se još malo dok vam ne sprave jelo.

Rado bih čuo kako se taj gmizavac Sméagol dočepao stvari o kojoj je riječ. I kako ju je izgubio, ali neću vam sad više dodijavati. Ako se ikad, suprotno svim očekivanjima, vratite u krajeve živih smrtnika pa kad budemo prepričavali svoje doživljaje sjedeći na suncu pokraj nekog bedema i smijući se svojim starim jadima, onda ćete mi i to ispripovjediti. A do tada, ili do nekog drugog časa koji ne mogu vidjeti čak ni svevideći kamenovi Númenora, ostajte zbogom!"

Ustane i duboko se pokloni Frodu, pa odgrne zastor i ode u spilju.

VII. poglavlje

PUT DO KRIŽANJA

Frodo i Sam vratili su se u krevet i ležali neko vrijeme bez riječi odmarajući se dok su se ljudi oko njih motali i započinjao radni dan. Nakon nekog vremena donijeli su im vode, a zatim ih odveli do stola prostrtog za trojicu. Faramir je doručkovao s njima. Iako nije uopće bio spavao nakon jučerašnjeg boja, nije izgledao umoran.

Nakon doručka sva trojica ustanu.

"Neka vas na putu ne mori glad!" reče im Faramir. "Ostalo vam je premalo živeža, pa sam zapovjedio da vam u naprtnjače stave nešto malo hrane prikladne za put. Vode vam neće nedostajati dok ste u Ithilienu, ali nemojte piti ni iz jednog potoka što teče iz Imlad Morgula, Doline žive smrti. I još vam nešto moram reći. Svi su se moji izvidnici i uhode vratili, čak i oni koji su se bili prišuljali nadomak Morannonu. Svi su zapazili nešto čudno. Cijeli je kraj opustio. Na cestama nema ni žive duše, nigdje se ne čuje bat koraka ni zvuk roga ili tetive luka. U Bezimenoj zemlji vlada muk, sve kao da se nešto iščekuje. Ne znam na šta to sluti. Ali brzo se bliži vrijeme neke velike odluke. Dolazi oluja. Hitajte dok još možete! Idemo, ako ste spremni. Uskoro će sunce izaći iz sjene."

Hobitima su donijeli njihove naprtnjače (malo teže nego što su bile) i dva čvrsta štapa od ulaštena drva potkovana željezom, s izrezbarenim glavama kroz koje bijahu provučeni pleteni kožni remeni.

"Nemam prikladnih darova da vam dadnem na rastanku" reče Faramir. "Ipak, uzmite ove štapove. Oni mogu dobro doći svakome tko hoda ili se penje kroz divljinu. Njima se služe ljudi na Bijelom gorju. Doduše, ovi su podsječeni spram vaše visine i iznova potkovani. Izrađeni su od plemenita drveta *lebethrona* omiljenog među drvodjeljama u Gondoru, a posjeduju čarobnu moć da sami nalaze put tamo i natrag. Neka samo ne izgube tu moć u Sjeni u koju odlazite!"

Hobiti mu se duboko poklone.

"Milostivi domaćine" obrati mu se Frodo "poluvilenjak Elrond reče mi da ću na putu nailaziti na prijateljstvo, potajno i neočekivano. Sigurno je da nisam očekivao prijateljstvo kakvo ste mi vi iskazali. Ovo na što sam naišao pretvara mi nesreću u veliku sreću."

Napokon su se spremili da krenu. Goluma su doveli iz nekog zakutka ili skrovišta, činilo se da je zadovoljniji nego što je bio, iako se neprestano držao Froda i zazirao od Faramirova pogleda.

"Vašem vodiču moramo vezati oči" reče Faramir. "Vas i vašeg slugu Samwisea oslobađamo te obveze, ako želite."

Golum je skvičao, otimao se i hvatao za Froda kad su mu htjeli vezati oči, pa Frodo reče:

"Vežite nam oči svoj trojici, a najprije meni, neka vidi da nam nećete ništa nažao učiniti."

Tako su i uradili i poveli ih iz spilje Henneth Annûn. Kad su izašli iz hodnika i popeli se uza stube, oćutjeli su oko sebe prohladan jutarnji zrak, svjež i umilan. Svejednako vezanih očiju, hodali su neko vrijeme uzbrdo, a onda malo-pomalo nizbrdo. Napokon Faramir zapovjedi da im odvežu oči.

Stajali su opet ispod krošnje drveća. Nisu više čuli huku slapa jer ih je sad dugačka, prema jugu okrenuta kosa razdvajala od dubodoline kojom je tekao potok. Na zapadu su vidjeli svjetlo kroz drveće, kao da su odjednom došli do kraja svijeta, do ruba s kojeg se vidi samo nebo.

"Ovdje nam se putovi razilaze" reče Faramir. "Ja vam savjetujem da ne idete još na istok, nego ravno jer ćete tako još milje i milje biti zaklonjeni šumom. Zapadno je od vas kosa gdje se zemljište spušta do velikih dolina, ponegdje strmo i naglo a ponegdje niz dugačke obronke. Držite se te kose i okrajka šume. Mislim da ćete se isprva kretati po danjem svjetlu. Sav kraj sniva u lažnom miru i zlo se trenutačno povuklo. Putujte sretno dok god možete!"

Tad zagrli hobite po običaju svoga naroda, sagnuvši se i stavivši im ruke na ramena i poljubivši ih u čelo.

"Neka vas prati dobra volja svih ljudi!" poželi im.

Oni mu se poklone do zemlje, a on se okrene i pođe a da se ne osvrne za sobom, te pristupi dvojici stražara koji su stajali malo dalje. Hobiti se zadive gledajući kako su brzo ti ljudi u zelenome krenuli dalje i u tren oka izgubili se s vidika. Šuma u kojoj je Faramir do maloprije stajao doimala se pusto i turobno, kao da je nepovratno prošao lijep san.

Frodo uzdahne i okrene se na jug. Baš kao da želi pokazati kako ne drži ništa do takvih udvornosti, Golum je čeprkao nešto po zemlji crnici podno nekog drveta.

"Već je opet gladan?" pomisli Sam. "Eto ga na!"

"Jesu li konačno ošli?" priupita ih Golum. "Gadni, zločesssti ljudi! Sméagola još boli vrat od njih, jes, boli! Idemo!"

"Da, idemo" potvrdi Frodo. "Ali radije šuti ako ne možeš govoriti ljepše o onima koji su ti iskazali milost!"

"Fini moj gazda!" reče Golum. "Sméagol se samo šali. Uvijek on prašta, prašta, da, da, čak i gazdine male podvale. O da, fini gazda, fini Sméagol!"

Frodo i Sam su šutjeli. Uprtivši naprtnjače i dohvativši štapove, zašli su u šumu Ithiliena.

Dva puta su se toga dana zaustavili i pojeli nešto od hrane koju im je Faramir dao na put: suhog voća i usoljenog mesa, dovoljno za više dana, i kruha toliko da ga imaju dok je još svjež. Golum nije ništa okusio.

Sunce je odskočilo i prošlo iznad njih a da ga nisu ni vidjeli, i počelo zalaziti, pa je svjetlo što se vidjelo kroz drveće na zapadu postalo zlatne boje. Neprestano su hodili po svježoj zelenoj hladovini a posvuda je oko njih bila tišina. Reklo bi se da su sve ptice nekamo odletjele, ili da su zanijemjele.

Rano se spustila tama na nijemu šumu, pa su se prije noći zaustavili, umorni, jer su bili prevalili dvadesetak milja od Henneth Annûna. Frodo je legao i prespavao tu noć na debelu sloju lišća pod starim stablom. Sam, koji je ležao uza nj, bio je nemirniji: višeput se budio, ali od Goluma nije bilo ni traga ni glasa, odšuljao se bio

nekud čim su legli. Nije im poslije rekao je li spavao u kakvoj obližnjoj rupi ili je svu noć tumarao okolo, ali se vratio u praskozorje i probudio suputnike.

"Diž' se, da, diž' se!" reče im. "Pred nama je još dug put, na jug i na istok. Hobitima se valja požurit."

Taj je dan prošao otprilike kao i prethodni, samo što se tišina doimala još dublje. Zrak je otežao i pod drvećem je bilo pomalo zagušljivo. Reklo bi se da će biti grmljavine. Golum je često zastajao i njuškao oko sebe, a onda bi promrsio nešto za se podbadajući ih da požure.

Dok se treći dio dnevnog marša vukao i popodne prolazilo, šuma se otvorila a drveće postalo veće i raštrkanije. Velebne crnike grdnog obujma dizale su se, tamne i svečane, na prostranim proplancima, a ovdje-ondje među njima drevni jasenovi i gorostasni hrastovi na kojima su upravo propupali smeđe-zeleni pupovi. Oko njih su se sterale duge zelene tratine prošarane rosopasom i anemonama, bijelim i modrim, sklupčanim za san, a bilo je i poljana gusto naseljenih lišćem šumskih hijacinta: njihovi su glatki zvončići već virili iz zemlje crnice. Nigdje nije bilo nijednog živog stvora, ni zvjerke ni ptice, ali je Goluma na ovim čistinama spopao strah pa su hodali oprezno i hitro prelazili iz jedne dugačke sjene u drugu.

Kad su došli do kraja šume, svjetlo se već bilo naglo gasilo. Tu su sjeli pod stari kvrgavi hrast koji je svoje vijugave zmijaste žile pustio niz strmi obronak što se runio pod njim. Pred njima je ležala duboka, mutna udolina. Na suprotnoj strani ponovo su se okupljale šume, modre i sive u sumornu večer, i stupale dalje na jug. Zdesna se, daleko na zapadu, žarilo gorje u Gondoru, pod nebom poprskanim ognjem. Slijeva se sterao mrak: visoki bedemi Mordora, a iz tog je mraka nadolazila dugačka dolina spuštajući se naglo, u sve širem koritu, prema Anduinu. Na njezinu dnu tekao je hitar potok. Frodo je čuo kako mu kamenit glas dopire kroz tišinu. Uza nj je, na suprotnoj strani, krivudala cesta nalik na blijedu vrpcu, u prohladnu sivu izmaglicu koju nije doticao ni tračak sunca. Frodu se učini da ondje, u daljini, nazire visoke mutne vršike i nazubljene tornjiće na starim kulama, izgubljenim i mračnim, što kanda plove sjenovitim morem.

Okrenuvši se Golumu, upita ga:

"Znaš li gdje smo sada?"

"Znam, gazda. Opasna mjesta. To je cesta, gazda, koja vodi od Mjesečeve kule do porušenog grada na obalama rijeke. Porušeni grad, da, jako gadno mjesto, puno neprijatelja. Nije trebalo slušat ljude. Hobiti su se sad jako udaljili od staze. Moraju krenut na istok, tamo daleko gore." Mahne mršavom rukom prema mračnom gorju. "Ne možemo ić ovom cestom. Ma kakvi! Ovuda nailaze opaki ljudi, odozdola iz kule."

Frodo baci pogled niz cestu. Bilo kako mu drago, ništa se na njoj nije micalo. Činilo se da vodi, osamljena i napuštena, do pustih razvalina u izmaglici. Ali u zraku se osjećalo nekakvo zlo, kao da onuda stvarno prolaze gore-dolje neka nevidljiva bića. Frodo se naježi kad ponovo pogleda one daleke tornjiće kako se gube u tami, a šum vode učini mu se hladnim i okrutnim: glas Morgulduina, zagađenog potoka što teče iz Doline sablasti.

"Što ćemo sad?" priupita. "Napješačili smo se. Hoćemo li potražiti kakvo mjesto u šumi gdje ćemo moći ležati sakriveni?"

"U mraku se ne treba sakrivat" reče Golum. "Po danu se hobiti moraju sakrivat, da, po danu."

"Ma hajde bježi!" reče mu Sam. "Moramo se valjda malo odmorit, pa makar ustali usred noći da krenemo dalje. Bit će i onda još satima mrak, dovoljno vremena da nas još dugo vodiš ako znaš put."

Golum nevoljko pristane na taj prijedlog i vrati se u šumu. Probijao se neko vrijeme na istok uz sam krivudav okrajak šume. Nije htio ležati na zemlji tako blizu opakoj cesti, pa su se nakon kraće raspre svi popeli na rašlje velike crnike, čije su guste grane tvorile dobar zaklon i prilično udobno sklonište. Pala je noć pa je pod tim baldahinom bio mrak kao u rogu. Frodo i Sam popili su malo vode i pojeli nešto kruha i suha voća, a Golum se umah sklupčao i zaspao. Hobiti nisu ni oka sklopili.

Negdje iza ponoći probudi se Golum: iznenada mu opaze blijede oči kako se krijese u mraku. Osluškivao je i njuškao oko sebe, kao što je obično činio kad bi htio utvrditi koje je doba noći.

"Jesmo se odmorili? Jesmo dobro spavali?" upita ih. "Ajdemo!"

"Nismo se ni odmorili ni dobro spavali" promrndža Sam. "Al idemo ako se baš mora."

Golum se odmah spusti s granja na sve četiri, a hobiti nešto polakše za njim.

Čim su se našli na zemlji, krenuli su dalje, s Golumom na čelu, na istok, uz mračni obronak. Malo su što vidjeli jer je bilo gluho doba noći pa bi obično primijetili deblo tek kad bi nabasali na nj. Zemlja je bila neravnija i teže su hodali, ali Goluma to kanda nije smetalo. Vodio ih je kroz čestare i trnovito grmlje, gdjekad oko ruba duboke rasjeline ili mračne jaruge, gdjekad u crne zavale zakriljene žbunjem, ili ih je vodio iz njih, ali kad god bi se malo spustili, uvijek bi idući obronak bio još nešto duži i strmiji. Neprestano su se malo-pomalo penjali. Na prvom zastanku osvrnuli su se za sobom i mutno razabrali krošnje šume iz koje su bili izašli kako se stere poput goleme tamne sjene, kao mrkli mrak pod tamnim pustim nebom. S istoka se polako nadvijala velika crnina i proždirala slabašne, rasplinute zvijezde. Poslije je mjesec koji je zapadao umaknuo oblaku što ga je progonio, ali je bio sav okružen nezdravim žutim kolobarom.

Napokon se Golum okrene hobitima i reče:

"Skoro će dan. Hobitima se valja požurit. Ovđe nije sigurno ostat na otvorenom. Požurite!"

On ubrza korak a oni umorno pođu dalje za njim. Uskoro su se počeli penjati uz veliko bilo, ponajviše obraslo gustim raslinjem borovice i planike i niskim žilavim dračem, iako je gdjegdje bilo i čistina, ožiljaka nedavnih požara. Kad su se već približavali vrhu, bivalo je sve više grmlja borovice, vrlo starog i visokog, mršavog i tankonogog pri dnu a gustog na vrhu, gdje je već izbijalo žuto cvijeće što je svjetlomrcalo u mraku i širilo oko sebe slabašan i slatkast miris. Toliko su visoki bili bodljikavi guštici da su hobiti hodali uspravni ispod njih prolazeći kroz duge suhe prolaze po sagu od debele, bockave zemlje crnice.

Na drugoj strani tog širokog bila napokon su se zaustavili i zavukli se pod zamršen splet trnja. Iskrivljene grane, povijene do zemlje, bijahu premrežene gustim prepletom starog bijelog vrijesa. Duboko unutra bila je šuplja prostorija od suhog granja i kupina natkrivena prvim lišćem i proljetnim izdancima. Tu su neko vrijeme ležali, još preumorni da bi mogli jesti. Vireći kroz rupe u skrovištu promatrali su kako se polako rađa dan.

Ali nije granuo dan nego samo nekakav beživotan, smeđ polumrak. Na istoku su vidjeli mutnocrven sjaj pod oblakom što se spuštao: nije to bilo jutarnje rumenilo. Preko razbacanog kraja između njih i istoka mrštio se na njih Ephel Dúath, crn i bezobličan dolje, gdje je ležala debela noć i nikako nije prolazila, a gore nazubljenih vrhova i bridova što su se ocrtavali tvrdo i prijeteći naspram ognjena sjaja. Daleko, njima zdesna, stršio je velik krak gorja, taman i crn sred sjena, izbačen na zapad.

"Na koju ćemo stranu odavde?" zapita Frodo. "Je li to ulaz u… u Morgulsku dolinu, tamo daleko, iza one crne mase?"

"Zar moramo već sad mislit na to?" reče Sam. "Nećemo valjda danas više dalje, ako je ovo uopće dan?"

"Možda i nije, možda i nije" otpovrne Golum. "Al moramo brže dalje do Križanja. Da, do Križanja. To je onaj put tamo prijeko, jes, gazda."

Zamro je rumeni žar iznad Mordora. Sumrak se zgusnuo kad su se silna isparenja digla na istoku i zaplovila nekud iznad njih. Sam je nešto malo pojeo i legao, ali je Golum bio nemiran. Iako nije htio okusiti ništa od njihove hrane, popio je malo vode i zavukao se pod grmlje njuškajući oko sebe i gunđajući. Tad odjednom nestane.

"Valjda je ošo u lov" reče Sam i zijevne. Na njemu je bio red da prvi spava, pa je uskoro zaspao kao zaklan. Sanjao je da se vratio u vrt u Vrećastom vijencu i da nešto traži, ali je na leđima nosio tešku naprtnjaču pa se sav zgrbio. Činilo mu se da je sve nekako zapušteno i puno korova, trnje i paprat osvajali su gredice pokraj donje živice.

"Vidim ja da ću imat pune ruke posla, samo što sam strašno umoran" neprestance je govorio sam sebi. Odjednom se sjeti što traži. "Lulu!" uzvikne i probudi se.

"Mamlaze!" reče sam sebi otvarajući oči i pitajući se zašto spava dolje, ispod živice. "Pa lula ti je sve vrijeme u naprtnjači!"

Tad napokon shvati, prvo, da mu je lula možda u naprtnjači ali da nema duhana, i drugo, da je na stotine milja daleko od Vrećastog vijenca. Sjedne. Učini mu se da je gotovo mrak. Zašto ga je gospodar pustio spavati preko reda, sve do večeri?

"Zar vi niste ni oka sklopili, gos'n Frodo?" upita ga. "Koje je doba dana? Čini mi se da je prilično kasno!"

"Ne, nije" odgovori mu Frodo. "Samo što dan postaje sve mračniji, umjesto svjetliji: sve je veći mrak. Još nije ni podne prošlo, koliko znam, spavao si svega oko tri sata."

"Da mi je znat šta je na stvari!" reče Sam. "Da ne dolazi oluja? Ako dolazi, bit će to najgora oluja kakve je ikad bilo. Još ćemo poželit da smo u nekoj dubokoj rupi, a ne samo pod živicom." Oslušne. "Šta je to? Grmljavina, il bubnjevi, il nešto treće?"

"Ne znam" odgovori Frodo. "To već dulje vrijeme traje. Katkad mi se čini da zemlja podrhtava, a katkad da mi teški zrak bubnja u ušima."

Sam pogleda oko sebe.

"A gdje je Golum?" zapita. "Zar se još nije vratio?"

"Nije" odgovori mu Frodo. "Nema mu ni traga ni glasa."

"E pa, ja ga više ne mogu čekat" reče Sam. "Zapravo nikad nisam imao na putu ništa do čega mi je bilo manje stalo. A to bi baš bilo slično njemu, da sad, poslije

toliko milja, jednostavno ode i nestane, upravo sad kad će nam bit najpotrebniji… to jest, ako ikad bude od kakve koristi, u što debelo sumnjam."

"Zaboravio si na Baruštine" reče mu Frodo. "Nadam se da mu se nije ništa dogodilo."

"A ja se nadam da ne sprema nikakvu psinu. Bilo kako bilo, valjda neće past u nečije ruke, ko što bi vi rekli, jerbo ako padne, jao si ga nama!"

Uto se razlegne još snažnije i gromoglasnije gruhanje i tutnjava. Učini im se da tlo pod njima podrhtava.

"Sve bih rekao da nam se svakako loše piše" reče Frodo. "Bojim se da se naše putovanje primiče kraju."

"Možda" otpovrne Sam "al *dok god ima života, ima i nade,* što bi reko moj Čiča, *i potrebe za 'ranom,* tako bi obično pridodavo. Prezalogajite malko, gos'n Frodo, pa onda spavajte!"

Pomalo je prolazilo ono što je Sam smatrao da bi trebalo biti popodne. Vireći iz zaklona, vidio je samo sivkast svijet bez sjena kako se polako pretapa u bezobličnu, bezbojnu tamu. Bilo je zagušljivo, ali ne i vruće. Frodo je nemirno spavao, prevrtao se i bacakao u snu i pokatkad nešto mrmljao. Samu se činilo da je dvaput izgovorio Gandalfovo ime. Vrijeme se oteglo unedogled. Odjednom Sam začuje za sobom nekakvo siktanje i ugleda Goluma kako stoji na sve četiri i pilji u njih užagrenim očima.

"Diž' se! Diž' se! Pospanci!" prošapće. "Diž' se! Nema vremena za gubit. Moramo krenut, da, moramo odma krenut. Nema vremena za gubit!"

Sam se sumnjičavo zagleda u nj: učinilo mu se da je uplašen ili uzrujan.

"Da odmah krenemo? Kakva ti je to opet smicalica? Nije još vrijeme. Ne može bit još ni vrijeme za čaj, barem u onim pristojnim krajevima gdje se pije čaj."

"Budalo!" prosikće Golum. "Nismo mi u pristojnim krajevima. Sve manje vremena imamo, da, vrijeme brzo prolazi. Nema vremena za gubit. Moramo krenut. Probudi se, gazda, probudi!"

Dograbi Froda, a Frodo se prene iza sna, sjedne i zgrabi ga za ruku. Golum se otrgne i naglo povuče.

"Ne budite blesavi!" prosikće. "Moramo krenut. Nema vremena za gubit!"

Ništa više nisu uspjeli izvući od njega. Nije im htio reći gdje je bio ni što misli da se sprema kad je tako navalio. Sam je bio prožet dubokom sumnjom i pokazao je to, ali Frodo nije dao znaka od onoga što mu prolazi glavom. Uzdahnuvši, uprtio je naprtnjaču i spremio se da stupi u sve gušći mrak.

Golum ih krišom povede niz obronak držeći se zaklona gdje god je mogao, i trčeći pognut gotovo do zemlje preko svake čistine. Ali svjetlo je bilo toliko mutno da bi ih i zvjerka najoštrijeg oka teško vidjela, onako u kukuljicama, sa sivim plaštevima, pa čak i čula jer su se kretali oprezno kako samo hobiti umiju. Prolazili su i nestajali a da nijedna grančica nije pucnula niti listak šušnuo.

Tako su išli oko sat vremena, tiho jedan za drugim, pritisnuti tminom i posvemašnjim mukom, koji je samo od vremena do vremena remetila slabašna tutnjava nalik na grmljavinu negdje u daljini ili bubnjanje bubnjeva u nekoj dolini u brdima. Silazili su od svoga zaklona i, skrenuvši na jug, udarili u posve ravnom smjeru

koliko ga se golum mogao držati na dugoj izlomljenoj kosi koja se naslanjala na gorje. Uskoro su ugledali pojas drveća kako se diže pred njima poput crna zida. Kad su mu se približili, vidjeli su da su to golema stabla, vrlo stara, po svemu sudeći, i vrlo visoka, iako su im vrhovi bili suhi i izlomljeni, kao da su nevrijeme i gromovi prešli preko njih, ali ih nisu uspjeli uništiti niti im uzdrmati neizmjerno duboko korijenje.

"Križanje, jes" šapne Golum, prve riječi koje su izgovorili otkako su bili krenuli iz svoga zaklona. "Moramo na tu stranu."

Okrenuvši se na istok, povede ih uz obronak, a onda iznenada ugledaju pred sobom Južnu cestu kako vijuga oko vanjskih izdanaka gorja dok se najednom ne zarije u taj veliki prsten od drveća.

"To je jedini put" šapne Golum. "Nema staze uz cestu. Nema staze. Moramo stić do Križanja. Al požurite! Samo tiho!"

Kradom, kao izvidnici u neprijateljskom taboru, prikradali su se cesti i počeli se šuljati ispod kamena nasipa uz njezin zapadni rub, sivi kao i samo kamenje, i lakonogi kao mačke u lovu. Napokon su stigli do drveća i našli se usred velikog nenatkrivenog prstena, otvorenog u sredini prema oblačnom nebu, a razmaci između golemih debala bijahu nalik na velike tamne lukove u porušenoj dvorani. U samu središtu sjekle su se četiri ceste. Za njima je bila cesta koja je vodila do Morannona, pred njima je ta ista cesta produžavala dalje na svoje dugo putovanje na jug; njima zdesna penjala se cesta iz starog Osgiliatha i, prošavši križanje, gubila se u tami na istoku: četvrta cesta kojom su oni morali dalje.

Stojeći ondje časkom obuzet jezom, Frodo opazi neku svjetlost kako sja; vidio joj je odsjaj na Samovu licu pokraj sebe. Okrenuvši se njoj, ugleda, s onu stranu luka od granja, cestu što vodi u Osgiliath daleko dolje na zapadu ravna gotovo kao zategnuta vrpca. Daleko ondje, iza tužnog Gondora pritisnutog sjenom, sunce je zalazilo naišavši najposlije na rub velikog pokrova od oblaka što se polako valjao i tonuo u zloslutni oganj prema još neokaljanu moru. Kratkotrajni žar pao je na golem kip što je sjedio mirno i dostojanstveno kao veliki kameni kraljevi Argonatha. Godine su ga bile nagrizle a nasilničke ruke osakatile. Ostao je bez glave, a na njegovo mjesto postavljen je, na porugu, okrugao, grubo istesan kamen, prostački obojen divljačkim rukama na sliku i priliku nacerena lica s jednim jedinim krupnim crvenim okom nasred čela. Na njegovim koljenima i masivnoj stolici, posvuda po postolju, bijahu ispisane kojekakve zaludne škrabotine izmiješane s odvratnim simbolima kojima se služi svijet mordorskih crva.

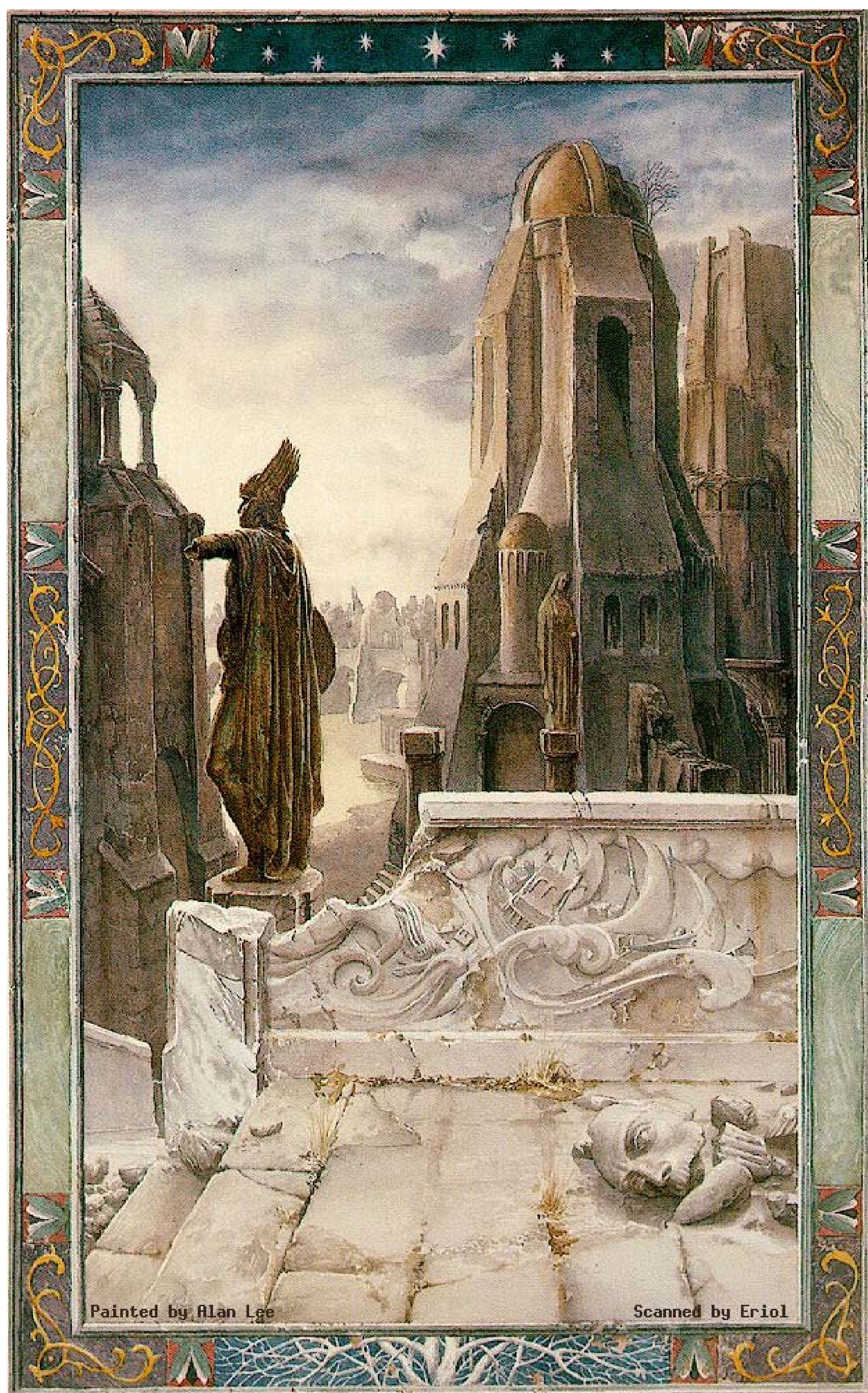
Iznenada Frodo spazi glavu staroga kralja obasjanu vodoravnim zrakama: ležala je na zemlji kraj ceste.

"Gledaj, Same!" uzvikne, a riječi mu od uzbuđenja same izlete. "Gledaj! Kralj opet nosi krunu na glavi!"

Oči bijahu šuplje i isklesana brada polomljena, ali je visoko strogo čelo krasila srebrna i zlatna kruna. Puzavica sa cvijećem nalik na bijele zvjezdice bila se ovila oko čela kao da želi iskazati poštovanje palom kralju, a u pukotinama u kamenoj kosi blistao je žuti žednjak.

"Ne mogu oni pobijediti zauvijek!" reče Frodo.

Tad iznenada letimični prizor zgasne. Sunce je utonulo i iščeznulo, i pala je mrkla noć, kao da je tko utrnuo svjetiljku.

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

VIII. poglavlje

STUBE CIRITH UNGOLA

Golum je cimao Froda za plašt i siktao od strave i nestrpljenja govoreći: "Moramo dalje. Ne smijemo ovđe stajat. Brže!"

Frodo nevoljko okrene leđa zapadu i pođe za vodičem, u mrak na istoku. Izašli su iz prstena od drveća i odšuljali se cestom prema gorju. I ova je cesta neko vrijeme išla pravo, ali je uskoro počela skretati na jug dok nije došla pod onaj veliki stjenoviti izdanak što su ga bili vidjeli iz daljine. Stršio je nad njima crn i odbojan, tamniji od tamnog neba za njima. Cesta se dalje vukla u njegovoj sjeni, a kad ga je zaobišla, udarila je iznova na istok i počela se naglo uspinjati.

Frodo i Sam su klipsali teška srca, ne mareći više mnogo za opasnosti koje im prijete. Frodo je išao pognute glave jer ga je opet njegov teret vukao prema zemlji. Čim su bili prošli preko velikog križanja, ponovo je počela rasti njegova težina na koju je bio gotovo zaboravio u Ithilienu. Primijetivši da mu je put pod nogama sve strmiji, umorno je digao pogled i ugledao, baš kao što je Golum rekao da će ugledati: grad utvara prstenova. Nato se još više skutri i skloni se za kameni nasip uz cestu.

Duga, strma dolina, kao dubok zaljev od sjene, protezala se daleko u gorje. Na suprotnom kraju, nedaleko od doline, dizali su se visoko na stijeni, na crnim koljenima Ephel Dúatha, bedemi i kula Minas Morgula. Oko njega je sve bilo tamno, zemlja i nebo, ali je Minas Morgul bio obasjan svjetlom. Nije to bila zatočena mjesečina što je nekoć navirala iz mramornih zidina Minas Ithila, Mjesečeve kule, lijepe i blistave usred bregova. Sadašnje je svjetlo bilo doista bljeđe od mjeseca koji boluje od neke spore pomrčine, lelujajući se i ispuštajući nešto poput nezdrava daha truljenja, mrtvačko svjetlo, svjetlo što ništa ne rasvjetljuje. Na bedemima i kuli razabirali su se prozori nalik na nebrojene crne rupe što gledaju unutra, u prazninu, ali najviši kameni sloj na kuli polagano se okretao, najprije na jednu pa na drugu stranu, golema sablasna glava što zuri u noć. Trojica suputnika na tren zastanu, skutreni, buljeći uvis nevoljnim očima. Golum se prvi pribrao. Opet ih je usrdno potezao za plašteve, ali bez riječi. Gotovo da ih je vukao naprijed. Svaki im je korak bio neodlučan, a vrijeme kao da je usporilo tok, tako te su između podizanja i spuštanja stopala protjecale minute gnušanja.

Tako su polako došli do bijelog mosta. Tu je cesta, bjelasajući se jedva primjetno, prelazila preko potoka usred doline i išla dalje krivudajući prema gradskim vratima: crnog ždrijela razjapljenog na vanjskom krugu sjevernih bedema. S obje strane sterali su se široki zaravanci, sjenovite livade pune blijedog, bijelog cvijeća. Cvijeće je bilo i svjetlucavo, lijepo a opet grozna oblika, poput šašavih tlapnji u ružnu snu; ispuštalo je slab i mučan vonj kosturnice. Zrak bijaše pun smrada raspadanja. Most se izvio u skoku od livade do livade. Na početku su mu stajale figure vješto isklesanih ljudskih i životinjskih obličja, ali sve bijahu izopačene i gnusne. Ispod mosta tiho je tekla voda i pušila se, ali je para koja se dizala iz nje, kovitlajući se i uvijajući oko mosta, bila samrtnički hladna. Frodo osjeti kako mu se vrti u glavi i svijest muti. Tad odjednom, kao da na njega djeluje i neka druga sila osim njegove

volje, pohita posrćući, pipajući ispred sebe ispruženim rukama i klateći glavom amo-tamo. I Sam i Golum potrče za njim. Sam uhvati gospodara u naručje, spotakne se i umalo da ne padne na samom pragu mosta.

"Ne idite tuda! Ne, ne idite tuda!" šapne Golum, ali reklo bi se da mu dah između zubi razdire teški muk poput zviždjuka, pa se prestravljen skutri na zemlju.

"Držite se, gos'n Frodo!" promrsi Sam Frodu na uho. "Vratite se! Ne idemo na tu stranu. Golum kaže da ne idemo, a ovaj put se i ja slažem s njim."

Frodo prijeđe rukom preko čela i jedva odvoji pogled od grada na brijegu. Ona ga je svijetla kula bila općinila pa se borio u sebi sa željom da potrči uz svijetlu cestu do gradskih vrata. Napokon se na jedvite jade okrene na drugu stranu osjećajući kako mu se Prsten opire i poteže za lančić oko njegova vrata, a učini mu se, kad je odvratio pogled, da je načas i obnevidio. Mrak je pred njim bio neprozičan.

Puzeći po zemlji kao uplašena životinja, Golum je već nestajao u tami. Sam je, podupirući i vodeći gospodara koji je glavinjao, išao za Golumom što je brže mogao. Nedaleko od obale bijaše prolaz u kamenu zidu uz cestu. Kad su prošli kroza nj, Sam primijeti da su se našli na uskoj stazi, koja je u prvi mah slabašno svijetlila poput glavne ceste, ali čim se uspela na livadu samrtničkog cvijeća, izblijedjela je i potamnjela vijugajući uzbrdo na sjevernu stranu doline.

Tom su se stazom hobiti vukli jedan uz drugoga ne vidjevši Goluma ispred sebe, osim na mahove, kad bi se okrenuo i mahnuo im rukom. Tad bi mu se oči zakrijesile zelenobjelkastim ognjem odražavajući možda nezdravi sjaj Morgula ili iskazujući neko njegovo prikladno raspoloženje. Frodo i Sam neprekidno su bili svjesni tog ognja i mračnih očnih duplji, kako neprestance bacaju bojažljive poglede preko ramena i neprestance ih svrću iznova na stazu što je sve više tamnjela. Polako su se probijali dalje. Kad su se popeli iznad zadaha i isparenja otrovnog potoka, počeli su lakše disati i u glavama im se razbistrilo, ali su im sad udovi bili mrtvački umorni, kao da su svu noć prohodali pod teretom ili dugo plivali protiv snažne struje. Na kraju nisu mogli dalje bez predaha.

Frodo stane i sjedne na kamen. Popeli su se bili do vrha goleme grbe od gole stijene. Pred njima je bila kotlina u boku doline, a oko nje je vodila njihova staza, koja nije bila šira od podboja s ponorom na desnoj strani, zatim se penjala dalje uz strmo južno lice planine i gubila se negdje gore u crnilu.

"Same, moram se malo odmoriti" šapne Frodo. "Težak mi je, Same moj, zbilja težak. Ne znam koliko ću ga još moći nositi. Kako bilo da bilo, moram se odmoriti prije nego što se odvažimo krenuti dalje."

Pokaže na usku stazu pred njima.

"Pssst! Psst!" psikne Golum vraćajući se brže-bolje do njih. "Pssst!" Držao je prste na ustima i usrdno vrtio glavom. Vukući Froda za rukav, pokaže im gore na stazu, ali se Frodo i ne pomakne.

"Ne mogu još" procijedi "ne mogu još." Pritiskao ga je umor i nešto više od umora; kao da mu je tko začarao um i tijelo. "Moram se odmoriti" promrmlja.

Nato su Golumov strah i uzrujanost uzeli toliko maha da je ponovo progovorio, sikćući iza šake, kao da skriva glas od nevidljivih slušatelja u zraku.

"Nemojte ovđe, nemojte! Nemojte se ovđe odmarat. Budale! Mogu nas vidit oči. Kad dođu do mosta, vidit će nas. Idemo dalje! Naprijed, naprijed! Ajdemo!"

"Idemo, gos'n Frodo" priklopi Sam. "Ima on i opet pravo. Ne možemo ovdje ostat."

"Dobro" reče Frodo nekim dalekim glasom, kao da govori u polusnu. "Pokušat ću." Jedva se osovi na noge.

Ali bilo je prekasno. U taj čas stijena pod njima zadrhti i uzdrma se. Silna tutnjava, jača nego ikad do tada, razlegne se i odjekne u gorju. Tad iznebuha sukne velik, crven blijesak. Daleko iza gorja na istoku poskoči do neba i zapljusne tmaste oblake grimizom. U toj dolini sjene i hladnog mrtvačkog svjetla to je djelovalo nepodnošljivo žestoko i nasilno. Stjenoviti vrhunci i kose iskočili su poput škrbavih noževa pri jarkom crnilu naspram razbuktanog plamena u Gorgorothu. Tad uslijedi silan tresak groma.

Minas Morgul odgovori. Sijevnu modrosive munje: kraci modrog plamena izbiju iz kule i okolnih brda spram tmastih oblaka. Zemlja prostenje, a iz grada dopre vrisak. Izmiješano s prodornim, visokim glasovima kao od ptica grabljivica i s piskavim njištanjem konjâ pomahnitalih od bijesa i straha, razlegne se oštar, drhtav krik što se munjevito uspne do prodorne visine tona, izvan domašaja sluha. Hobiti se hitro okrenu prema tom zvuku i bace se na tlo začepljujući rukama uši.

Kad je taj užasni vrisak utihnuo padajući u tišinu kroz dugo, mučno zavijanje, Frodo polako podigne glavu. S druge strane uske doline, gotovo u visini njegovih očiju, dizali su se bedemi toga zlog grada, a njegova pećinska vrata, oblikovana kao otvorena vrata s blistavim zubima, zjapila su širom. Kroz ta vrata nagrne vojska.

Sva je ta horda bila u samurovini, crnoj kao noć. Naspram bezbojnih zidina i svijetlog kolnika ceste Frodo ih je lijepo vidio, te sitne, crne prilike kako stupaju, kako red za redom, brzo i tiho, izlaze iz grada u beskrajnoj bujici. Pred njima je jahala silna konjica krećući se poput postrojenih sjena, a na čelu joj konjanik krupniji od ostalih: jedan Jahač, sav u crnom, samo je na zakukuljenoj glavi nosio kacigu nalik na krunu što je treperila nekim opasnim svjetlom. Upravo se dolje primicao mostu, i Frodo ga je netremice motrio odozgo razrogačenim očima koje nije mogao odvojiti od njega. Zacijelo se to Gospodar Devetorice jahača vratio na zemlju da povede svoju sablasnu vojsku u boj? Ovdje je, da, doista ovdje, taj blijedi kralj koji je hladnom rukom oborio Nositelja prstena svojim smrtonosnim bodežom. Stara mu je rana u ramenu damarala od boli, a neka silna studen zastruji mu prema srcu.

Još dok su ga ove misli probadale jezom i držale ga okovanog kao nekom čarolijom, Jahač iznenada zastane pred samim mostom, a za njim i sva vojska. Nastane muk, tajac. Možda je to Prsten dozivao Gospodara utvara, pa se on načas uznemirio naslućujući u svojoj dolini još neku drugu silu. Ona se tamna glava, pod kacigom i krunom od straha, okretala amo-tamo šibajući sjene nevidljivim očima. Frodo je čekao kao što ptica čeka zmiju da skoči, nije se mogao ni pomaknuti. Dok je tako čekao, osjećao je jače nego ikad zapovijed da natakne Prsten na prst. Ali, koliko god bio jak taj pritisak, nije bio sklon da mu popusti. Znao je da bi ga Prsten samo izdao, i da on nema snage, čak i kad bi nataknuo Prsten, da se ogleda s kraljem Morgula… da još nema te snage. U njegovoj volji ništa se više nije odazivalo na tu zapovijed, ma koliko bio prestravljen, samo je ćutio kako ga izvana salijeće neka velika sila. Uhvatila ga je za ruku i, dok ju je Frodo u duhu gledao, nehotice ali napeto (kao da promatra neku staru priču u daljini), vodila mu je ruku centimetar po centimetar prema lančiću na

njegovu vratu. Tad se njegova volja pobuni i polako natjera ruku da se povuče i potraži nešto drugo, nešto što je držao skriveno u njedrima: Galadrielinu bočicu koju je tako dugo ljubomorno čuvao i na koju je do tog trena bio gotovo zaboravio. Čim ju je dodirnuo, načas odagna od sebe svaku pomisao na Prsten. Uzdahne i obori glavu.

U taj se mah Kralj utvara okrene, podbode konja i krene preko mosta, a sva njegova crna vojska za njim. Možda su se vilin-plaštevi oduprli njegovim nevidljivim očima, a možda mu je misli odvratila pojačana svijest njegova malog neprijatelja? Žurilo mu se. Čas je kucnuo i on mora, na zapovijed svoga velikog gospodara, krenuti u rat na zapad.

Uskoro je prošao, kao sjena u sjenu, vijugavom cestom, a za njim su i dalje prelazili preko mosta crni redovi. Od dana Isildurove moći nikad nije tako velika vojska izašla iz te doline, nikad nije nijedna vojska tako jezovita i tako dobro naoružana napala gazove Anduina. Pa ipak, bila je to samo jedna, i to ne najveća, od vojski što ih je Mordor odaslao u rat.

Frodo se pomakne. Odjednom mu srce pohrli prema Faramiru.

"Oluja je napokon izbila", pomisli. "Ovaj silni skup kopalja i mačeva ide na Osgiliath. Hoće li Faramir stići prijeko na vrijeme? On je sve to naslućivao, ali je li znao točno vrijeme? I tko sad uopće može obraniti gazove od kralja Devetorice jahača? A doći će još i druge vojske. Zakasnio sam. Sve je propalo. Izgubio sam previše vremena. Sve je propalo. Sve da i izvršim svoju zadaću, nitko neće za to nikad saznati. Neću imati kome reći. Bit će sve uzalud."

Shrvan slabošću, proplače. A vojska Morgula i dalje je prelazila preko mosta.

Tad iz velike daljine, kao da dopire iz sjećanja na Shire, u sunčano rano jutro, kad se dan budi i vrata otvaraju, začuje Samov glas.

"Probudite se, gos'n Frodo! Probudite se!"

Da je taj glas još dodao: "Doručak je na stolu", jedva da bi se bio iznenadio. Samu se jamačno žurilo.

"Probudite se, gos'n Frodo! Otišli su" reče mu on.

Razlegne se tupa metalna zveka. Zatvorila su se gradska vrata Minas Morgula. Posljednji red kopalja nestao je niz cestu. Kula se još cerila na drugoj strani doline, ali se svjetlo gasilo. Cijeli je grad iznova zapadao u tamnu, pogruženu sjenu, i muk. Ali i dalje je bio budan.

"Probudite se, gos'n Frodo! Otišli su, a najbolje da i mi krenemo. U tom mjestu ima još nešto živo, nešto s očima, il s pameću koja vidi, ako razumijete što hoću da kažem. I što dulje stojimo na jednom mjestu, to će prije natrapat na nas. Idemo, gos'n Frodo!"

Frodo podigne glavu pa ustane. Očaj ga nije napuštao, ali ga je slabost prošla. Čak se i sumorno osmjehne, osjećajući isto onako jasno kao što je maloprije osjećao suprotno, da mora učiniti ono što mora, ako uzmogne, i da uopće nije važno hoće li za to ikad saznati Faramir, ili Aragorn, ili Elrond, ili Galadriel, ili Gandalf, ili bilo tko drugi. Uzme štap u jednu ruku a bočicu u drugu. Kad je opazio da mu kroz prste navire jasno svjetlo, gurne bočicu opet u njedra i privije ju na srce. Zatim se okrene od grada Morgula, koji je bio još samo sivo treperenje na drugoj strani zaljeva, i spremi se da krene dalje uzbrdo.

Činilo se da se Golum odšuljao stazom u tamu kad su se bila otvorila vrata Minas Morgula, i da je ostavio hobite za sobom ležati na tlu. Sad se došuljao natrag cvokoćući zubima i puckajući prstima.

"Glupo! Šašavo!" prosikće. "Požurite! Ne smijete mislit da je opasnost prošla. Nije prošla. Požurite!"

Nisu mu ništa odgovarali, ali su pošli za njim uz stazu.

Ni jednom od njih dvojice nije ta staza bila po volji, čak ni nakon toliko drugih opasnosti kroz koje su bili prošli, ali za nelagoda nije dugo potrajala. Uskoro su stazom došli do zaobljenog ugla gdje je gorski pristranak ponovo nabujao, a tu su iznenada naišli i na uzak prolaz u stijeni. Stigli su bili do prvih stuba o kojima im je Golum govorio. Bio je gotovo mrkli mrak i nisu vidjeli mnogo dalje od nosa, ali su se Golumu blijede oči zakrijesile kad se okrene njima na nekoliko metara iznad njih.

"Pazite!" šapne im. "Stepenice. Puno stepenica. Morate dobro pazit!"

Doista je trebalo dobro pripaziti. Frodu i Samu je u prvi mah bilo malo lakše pri duši kad im je s obje strane bila stijena, samo što su stube bile gotovo isto tako strme kao ljestve, pa što su se više i više penjali, sve su svjesniji bivali dugačke provalije iza sebe. Stepenice su bile također uske, s nejednakim razmacima, i počesto podmukle: na rubovima su bile izlizane i glatke, jedne su bile i slomljene a druge pucketale pod nogama. Hobiti su se probijali ipak dalje dok se napokon nisu počeli grčevito i očajnički hvatati za stepenicu ispred sebe sileći svoja bolna koljena da se savijaju i ispravljaju; a što su se stube dalje usijecale u strmu stijenu, to su im se kameni zidovi sve više i više dizali nad glavama.

Naposljetku, baš kad su osjetili da ne bi više mogli ni koraka dalje, opaze opet Golumove oči kako odozgo pilje u njih.

"Na vrhu smo" šapne im. "Popeli smo se uz prve skaline. Spretni su se hobiti popeli tako visoko, jako spretni hobiti. još samo nekoliko stepenica pa smo na konju, da."

Ošamućeni i mrtvi umorni, Sam i Frodo uspuzili su uz zadnju stepenicu i sjeli trljajući noge i koljena. Bili su u duboku, mračnu prolazu koji se kanda uspinjao pred njima još dalje, ali bez stuba i ne više onako strmo. Golum im nije dao da se dugo odmaraju.

"Imamo još jedne skaline" reče. "Puno duže skaline. Odmorit ćemo se kad se popnemo na vrh. Sad još ne možemo."

Sam prostenje i priupita ga:

"Još su duže, veliš?"

"Jesu, jesssu, duže" odgovori mu Golum. "Al nisu ovako teške. Hobiti su se popeli uz Ravne skaline. A sad dolaze Zavojite."

"A iza njih?" upita ga Sam.

"Vidit ćemo" blago će Golum. "O da, vidit ćemo!"

"Ja sam mislio da si ti reko da ovdje ima neki tunel" opet će Sam. "Zar nema tunela il tako nečeg da prođemo kroz njega?"

"O da, ima tunel" odgovori Golum. "Al hobiti će se još odmorit prije nego što to iskušaju. Ako prođu kroz njega, bit će već takorekuć na vrhu. Jako blizu vrha, ako prođu. O da!"

Frodo se naježi. Uznojio se bio od penjanja, a sad mu je bilo hladno i neugodno. U tom mračnom prolazu bio je i studen propuh koji je dolazio iz nevidljivih visina. Ustane i strese se.

"E pa, hajdemo!" reče. "Ovo nije mjesto za sjedenje."

Činilo se da se prolaz otegao unedogled, a preko njih je neprestano strujao hladan zrak koji se sve više pretvarao u bridak vjetar. Reklo bi se da ih gorje nastoji zastrašiti svojim smrtonosnim dahom, odvratiti od tajni što se kriju u visinama, ili ih otpiriti u tamu iza njih. Znali su da su napokon stigli do kraja samo po tome što najednom nisu više mogli napipati stijenu s desne strane. Slabo su vidjeli. Iznad njih i oko njih dizale su se velebne crne mase i duboke sive sjene, ali bi ovda-onda ispod niskih oblaka prominulo nekakvo mutnocrveno svjetlo, pa bi na tren ugledali visoke vrhunce, ispred sebe i s obje strane, nalik na potpornje što podupiru golem uleknut krov. Činilo im se da su se popeli više stotina metara, do neke široke izbočine. Njima slijeva bila je litica a zdesna ponor.

Golum ih je vodio ispod same litice. Nisu se više uspinjali, ali je tlo sad bilo neravnije i opasnije u mraku, nailazili su i na blokove i hrpe srušenog kamenja. Napredovali su polako i oprezno. Ni Sam ni Frodo nisu više mogli procijeniti koliko je sati prošlo otkako su stupili u Morgulsku dolinu. Noći kanda nije bilo kraja.

Naposljetku su opet nazreli pred sobom nešto kao zid, i opet su iskrsnule neke stube. Ponovo su zastali, i ponovo su se počeli penjati. Bijaše to dug i zamoran uspon, ali ove stube nisu bile usječene u obronak. Tu je golemo lice litice bilo nagnuto unatrag, a staza je vrludala po njemu amo-tamo kao zmija. Na jednom je mjestu doprla nadesno sve do ruba mračnog ponora, a kad je Frodo zirnuo dolje, spazio je pod sobom nešto poput grdne, duboke jame, golemu jarugu na početku Morgulske doline. Dolje na njezinu dnu svjetlucalo je nešto kao lanac krijesnica na cesti sablasti što je vodila od mrtvoga grada do Bezimenog prijevoja. Brže-bolje odvrati pogled od tog prizora.

Stube su i dalje vijugale i gmizale dok najposlije nisu, u posljednjem dijelu, kratkom i ravnom, ponovo izbile na još jedno odmorište. Staza je bila skrenula od glavnog prijevoja u velikoj jaruzi i išla dalje svojim pogibeljnim tokom po dnu jedne manje rasjeline u višim predjelima Ephel Dúatha. Hobiti su nazirali visoke kamene potpornje i nazubljene vrhunce s obje strane, između kojih su bile velike pukotine i rascjepine crnje od noći, gdje su zaboravljene zime izjele i istesale kamen bez sunca. Ono crveno svjetlo na nebu bijaše sad jače, iako nisu bili načisto da li doista sviće neko grozno jutro na ovom mjestu sjena, ili možda samo vide plamen nekog Sauronova užasnog nasilja pri mučenju Gorgorotha s druge strane. Daleko i visoko ispred sebe Frodo je, podigavši pogled, naslutio da vidi samu krunu ovoga čemernog puta. Naspram sumornog crvenila neba na istoku, ocrtavalo se na najvišem grebenu prodolje, usko i duboko između dva crna kraka, a na svakom kraku stršio je kameni rog.

Zastane malo i bolje pogleda. Lijevi je rog bio visok i vitak, i u njemu je gorjelo crveno svjetlo, ili je pak crveno svjetlo u predjelu iza njega sjalo kroz neki otvor. Pojmio je da je to crna kula nadnesena nad vanjski prijevoj. Dodirnuvši Sama za mišicu, pokaže mu na nju.

"Ne sviđa mi se kako ovo izgleda!" reče Sam. "Ipak je taj tvoj tajni put dobro čuvan" promrsi obraćajući se Golumu. "A bit će da si ti to od samog početka znao?"

"Svi su putovi dobro čuvani, da" reče Golum. "Dabome da jesu. Al hobiti moraju probat da prođu nekud. Možda je ovaj put ipak najslabije čuvan? Možebit su svi ošli u veliku bitku, možebit?"

"Možebit" progunđa Sam. "E pa, izgleda da je još daleko kraj, i da ćemo se još morat puno penjat dok ne stignemo do kraja. A onda nas još čeka onaj tunel. Ja mislim da bi se vi, gos'n Frodo, morali malo odmorit. Ne znam koje je doba dana il noći, al hodamo već sate i sate."

"Da, moramo se odmoriti" reče Frodo. "Hajdemo potražiti neki kutak u zavjetrini pa da prikupimo snagu… za posljednji dio trke."

Upravo se tako osjećao. Strahote kraja pred njima, i pothvat koji mora tek izvesti, činili su mu se još dalekim, predalekim da bi se brinuo zbog njih. Sve je misli usredotočio na to kako da se probije kroz ovaj neprobojni bedem i obranu, ili kako da ih zaobiđe. Kad bi jednom izveo taj nemogući podvig, izvršio bi već na neki način svoju zadaću, ili mu se bar tako činilo u tom mračnom času umora, dok se još batrgao po kamenitim sjenama podno Cirith Ungola.

Sjeli su u mračnu pukotinu između dva velika kamena stupa: Frodo i Sam su se zavukli malo dublje, a Golum se skutrio nešto bliže ulazu. Tu su se hobiti prihvatili onoga za što su mislili da im je posljednji obrok prije nego što stupe u Bezimenu zemlju, a možda i posljednji obrok koji zajedno jedu. Pojeli su nešto od gondorske hrane, i od kolačića koje su im vilenjaci dali za put, i popili malo vode. Vodu su štedjeli pa su samo malčice okvasili suha usta.

"Da mi je znat kad ćemo opet doć do vode?" reče Sam. "Al valjda i tamo gore nešto piju? Je l' da i orci piju?"

"Da, piju" potvrdi Frodo. "Ali nemojmo sad o tome. Ono što oni piju nije za nas."

"Onda je još važnije da napunimo boce" opet će Sam. "Al ovdje gore nema vode: nisam čuo nikakav žubor ni kapanje. Uostalom, Faramir nam je reko da ne smijemo pit vodu u Morgulu."

"Rekao je da ne smijemo piti vodu koja teče iz Imlad Morgula" ispravi ga Frodo. "Mi sad i nismo u toj dolini, a ako naiđemo na koji potok, on će teći u tu dolinu, a ne iz nje."

"Ja ju ipak ne bi pio" reče Sam "osim ako ne bi baš skapavo od žeđi. Na ovom se mjestu osjeća nekakvo zlo." Onjuši zrak. "A čini mi se i da nešto smrdi. Osjećate li i vi nekakav vonj? Čudan nekakav vonj, zagušljiv. Ne dopada mi se baš."

"Meni se ovdje ništa ne dopada" nadoda Frodo "ni stepenice ni kamen, ni dah ni zadah. Rekao bih da su i zemlja, i zrak, i voda ukleti. Ali ovuda nas vodi put."

"Da, to je istina" reče Sam. "I ne bi uopće ovdje bili da smo prije znali što nas čeka. Al često tako biva. Sva ona junaštva u starim pričama i pjesmama, gos'n Frodo, sve one pustolovine, kako sam ih ja uvijek zvao. Ja sam mislio da su sve ono divni junaci tražili i željeli, zato što je sve to bilo uzbudljivo a život im je bio pomalo dosadan, da im je to bila neka vrsta zabave. Ipak, nije tako bilo s pričama koje su stvarno nešto značile, ni s onima koje su vam ostale u pameti. Obično su se junaci u njima jednostavno našli… put ih je nanio amo, kako vi kažete. Al bit će da su imali puno prilika, ko i mi, da se vrate, samo što nisu htjeli. A da su se vratili, za njih ne bi

ni znali jerbo bi bili pali u zaborav. Znamo samo za one koji su išli dalje… i pazite, nisu svi oni ni dobro završili; bar ne u onom smislu u kojem oni u samoj priči, a ne oni izvan nje, misle da je svršetak dobar. Znate, da se vrate kući i nađu da je sve u redu, iako nije sve baš isto… ko stari gos'n Bilbo. Al nisu to uvijek najbolje priče za slušanje, iako su možda najbolje da se u njima nađete! Da mi je znat u kakvu smo se mi ovo priču uvalili!"

"I ja bih to volio znati" reče Frodo. "Ali ne znam. Tako je to u svim pravim pričama. Uzmi bilo koju koja ti se sviđa. Možda znaš, ili slutiš, kakva je to priča, sa sretnim ili nesretnim krajem, ali ljudi u njoj to ne znaju. I ne bi ni volio da znaju."

"Dabome, gospodine, da ne bi volio da znaju. Evo, recimo, Beren uopće nije mislio da će se domoć onog silmarila iz željezne krune u Thangorodrimu, a ipak ga se domogo, a ono je bilo još gore mjesto i grdnija opasnost od ovoga našeg ovdje. Al to je, dabome, duga priča i teče kroz sreću do žalosti, pa i dalje… pa je tako i silmaril došo sve do Eärendila. Da, gospodine, na to nisam još ni pomislio! Mi imademo… vi imadete nešto od njegova svjetla u onoj zvjezdanoj staklenci koju vam je Gospa dala! Zapravo, kad se dobro promisli, mi smo još uvijek u istoj priči! Ona i dalje teče. Zar velike priče nikad ne završavaju?"

"Ne, one nikad ne završavaju kao priče" odgovori mu Frodo. "Ali pojedinci u njima dolaze i odlaze kad odigraju svoju ulogu. Našoj će ulozi poslije doći kraj… ili prije."

"Onda ćemo se konačno malo odmorit i naspavat" reče Sam i mračno se nasmije. "I ja to mislim doslovno, gos'n Frodo. Mislim na jednostavan i običan odmor i spavanje, i na buđenje ujutro prije rada u vrtu. To je, na žalost, sve čemu se još nadam za sva vremena. Nikakvi veliki i važni planovi nisu za ovakve ko što sam ja. Ipak se pitam hoće l' se ikad govorit o nama u pjesmama il u pričama. Dabome da jesmo već u priči, al hoću da kažem: hoće l' nas metnut u riječi, znate, hoće l' se pričat o nama uz ognjište, il čitat iz velike, pozamašne knjige tiskane crvenim i crnim slovima, godine i godine kasnije. I hoće l' ljudi reć: "Hajde da čujemo opet nešto o Frodu i Prstenu!" I hoće l' reć: "Da, meni je to jedna od najdražih priča. Frodo je bio zbilja hrabar, je l' da je bio, tata?" "Jest, sinko, najslavniji od sviju hobita, a to nije mala stvar."

"To bi ipak bilo malo previše" reče mu Frodo i nasmije se od srca, dugim i čistim smijehom. Takav se smijeh nije čuo u tim krajevima otkako je Sauron došao u Međuzemlje. Samu se odjednom učini da ih sve kamenje prisluškuje i da su se visoke stijene nadvile nad njih. Ali Frodo se nije obazirao na to, nego se iznova nasmije. "Ama, Same" reče "dok te ovako slušam, nekako se radujem kao da je ova naša priča već napisana. Samo što si ti iz nje izostavio jednog od glavnih junaka: Samwisea Srčanog. "Volio bih čuti još nešto više o Samu, tata! Zašto, tata, nisu naveli više njegovih riječi? To baš najviše volim, to me nasmijava. A Frodo ne bi ni dogurao daleko bez Sama, je li da ne bi, tata?"

"E, sad, gos'n Frodo" reče Sam "nemojte se sprdat sa mnom. Ja sam ozbiljno mislio."

"Pa i ja sam ozbiljno mislio" opet će Frodo. "Mi se ipak malo zatrčavamo. Ti i ja smo, Same, zaglibili na najgorem mjestu u priči, i sva je prilika da će netko sad reći: "Daj sklopi tu knjigu, tata, ne da mi se više slušati."

"Možda" reče Sam "al ja to nikad ne bi reko. Drugo je nešto kad je već sve obavljeno i postalo dio neke velike priče. Čak bi i Golum mogo bit dobar u priči, svakako bolji nego kad je s nama u društvu. Pa i on je, kako sâm veli, volio nekad slušat priče. Da mi je znat šta on misli o sebi, je l' junak il lupež? Golume!" zazove ga. "Bi l' ti volio bit junak… pa kud je sad opet nesto?"

Od Goluma nije bilo ni traga ni glasa na ulazu u njihov zaklon ni u obližnjoj sjeni. Odbio je bio jesti njihovu hranu, iako je, kao i obično, popio gutljaj vode, a onda se činilo da se sklupčao da spava. Bilo kako mu drago, računali su da mu je jedan od ciljeva za duga izbivanja prethodnog dana bio da se dokopa hrane kakvu voli. Očito je bilo da je opet šmugnuo nekud dok su oni razgovarali.

"Ne sviđa mi se kad se ovako bez riječi izgubi" reče Sam. "Pogotovo sada. Ovdje ipak ne može ić u lov, osim ako ne voli jest neku vrstu stijene."

"Ne vrijedi se sad brinuti zbog njega" reče Frodo. "Nismo ipak mogli dogurat ovako daleko, čak ni nadomak prijevoju, bez njega, pa se moramo pomiriti s takvim njegovim ponašanjem. Ako je prijetvoran, neka ga voda nosi!"

"Ipak bi ga ja radije držo na oku" opet će Sam. "Pogotovo ako je prijetvoran. Sjećate se kako nam nije htio reć je l' ovaj put dobro čuvan il nije? A sad je najednoč iskrsla ova kula ovdje… možda je napuštena, a možda i nije? Mislite da je ošo po njih, orke il šta već jesu?"

"Ne, mislim da nije" odgovori Frodo. "Sve da i sprema kakvu psinu, a rekao bih da to nije ništa nevjerojatno, mislim da se ne radi o tome: da nije otišao po orke ni bilo koje druge sluge Neprijateljeve. Zašto bi čekao sve do sada i prošao kroz sve one muke dok smo se penjali, i došao tako blizu zemlje od koje strepi? Vjerojatno nas je mogao više puta izdati orcima otkako smo se sreli s njim. Ne, ako je išta posrijedi, onda je to samo neka njegova sitna smicalica za koju vjeruje da je tajna."

"Hja, valjda imate pravo, gos'n Frodo" reče Sam. "Ne mogu baš reć da ste me utješili. Nisam se ja u njemu prevario: ne sumnjam ja da bi on *mene* isto tako rado izručio orcima ko što bi i svoju ruku poljubio. Samo što sam zaboravio: ono njegovo Zlato. Ma za sve ovo vrijeme radilo se ipak samo o *Zlatu za sirotog Sméagola*. To je jedna jedina zamisao u svim njegovim sitnim smicalicama, ako uopće ima zamisli. Samo što ne mogu dokučit kako će mu u tome pomoć to što nas je doveo amo gore."

"Vjerojatno ni njemu samom to nije jasno" reče Frodo. "Ja ne mislim da on ima samo jedan jednostavan plan u svojoj smušenoj glavi. Ja mislim da on stvarno pokušava spasiti svoje Zlato od Neprijatelja, koliko je to u njegovoj moći. Jer to bi i za njega bila krajnja propast, kad bi ga se Neprijatelj domogao. S druge strane, valjda samo čeka i vreba pravu priliku."

"Da, Šunjalo i Smrdljivac, ko što sam već jednoć reko" prisnaži Sam. "Al što su bliže Neprijateljevoj zemlji, to se više Šunjalo pretvara u Smrdljivca. Pazite šta vam kažem: ako ikad dođemo do tog prijevoja, on nam neće dat da stvarno prenesemo tu zlatnu stvar preko granice a da nam ne pokuša zapaprit."

"Nismo još tako daleko stigli" reče Frodo.

"Nismo, al bit će bolje da dotle držimo oči otvorene. Ako nas uhvati na spavanju, Smrdljivac će vrlo brzo izbit na površinu. Ne kažem da vi sada ne bi mogli ubit oko, što no riječ, gospodine. Ne morate se bojat ako budete ležali do mene. Baš bi vas volio vidjet kako malo spavate. Ja ću pazit na vas; kako bilo da bilo, ako budete

ležali kraj mene, s mojom rukom oko vas, neće moć niko da vas pipne a da Sam to ne osjeti."

"Spavati!" uzdahne Frodo, kao da je u pustinji ugledao priviđenje od svježeg zelenila. "Da, mogao bih čak i ovdje spavati."

"Pa spavajte onda, gospodaru! Metnite mi glavu u krilo."

Tako ih je Golum i zatekao nakon nekoliko sati, kad se vratio šuljajući se i puzeći niz stazu iz mraka. Sam je sjedio naslonjen na kamenu, glavu je oborio na stranu i teško disao. U krilu mu je ležala Frodova glava, duboko utonula u san. Na bijelom čelu ležala je jedna Samova smeđa ruka a druga mu je mirno počivala na gospodarevim prsima. Obojici su lica bila spokojna.

Golum ih promotri. Čudan mu izraz preleti preko mršavog i izgladnjelog lica. Sjaj mu se izgubi iz očiju, i one mu postanu mutne i sive, stare i umorne. Činilo se da ga je uhvatio bolan grč, pa se okrene od njih i zagleda opet u prijevoj vrteći glavom, kao da vodi u sebi neku raspru. Zatim se vrati, polako ispruži drhtavu ruku i vrlo oprezno dodirne Frodu koljeno… gotovo ga pomiluje. Da ga je koji od ova dva spavača mogao vidjeti, načas bi zacijelo pomislio da gleda nekog starog umornog hobita smežuranog od godina koje su ga iznijele daleko iz njegova doba, daleko od prijatelja i rodbine, polja i potoka mladosti, starog i izgladnjelog, jadnog stvora.

Ali na taj dodir Frodo se promeškolji i tiho oglasi u snu, a Sam se istog časa probudi. Prvo što je ugledao bio je Golum – kako "dira njegova gospodara", kao što pomisli.

"Hej, ti!" grubo mu reče. "Šta to smjeraš?"

"Ništa, ništa" blago odgovori Golum. "Fini gazda!"

"I ja mislim" opet će Sam. "Al gdje si opet bio… kud si se to odsmuco i opet dosmuco, stari lupežu?"

Golum se povuče, a ispod teških kapaka sine mu zelen sjaj. Bio je gotovo nalik na pauka u tom trenu, onako zabačenih udova i izgubljenih očiju. Ali tren prođe, nepovratno."

"Smuco, smuco!" prosikće. "Hobiti su uvijek tako pristojni, da. O, fini hobiti! sméagol ih vodi po tajnim putovima koje nitko drugi ne bi našo. Umoran je, žedan je, da, žedan; i vodi ih i traži staze, a oni mu kažu *smuca se, smuca se!* Jako fini prijatelji. O da, Zlato moje, jako fini!"

Sam se malko pokaje iako nije Golumu vjerovao ništa više nego prije.

"Oprosti" reče mu. "Oprosti, al probudio si me iz duboka sna. Nisam smio spavat, pa sam zato bio još malko oštriji. Al gos'n Frodo je toliko umoran da sam mu reko nek malo odspava, i eto, tako ti je to bilo. Oprosti. A gdje si stvarno bio?"

"Smuco sam se" odgovori mu Golum, svejednako s onim zelenim sjajem u očima.

"Ma dobro, nek bude kako ti kažeš!" reče mu Sam. "Mislim da to i nije baš daleko od istine. A sad će bit najbolje da se svi skupa odsmucamo dalje. Koje je doba dana? Je l' danas il sutra?"

"Sutra" odgovori mu Golum "il je sutra bilo kad su hobiti zaspali. Jako glupo, jako opasno… da se siroti Sméagol nije okolo smuco i pazio."

"Ja vjerujem da će nam ta riječ ubrzo dodijat" reče Sam. "Al ništa za to. Probudit ću gospodara." Nježno zagladi Frodu kosu sa čela, sagne se i tiho mu reče: "Probudite se, gos'n Frodo! Probudite se!"

Frodo se promeškolji, otvori oči i osmjehne vidjevši Sama nagnutog nad sobom.

"Rano me budiš, Same, je li?" reče mu. "Još je mrak!"

"Da, ovdje je uvijek mrak" odvrati Sam. "Al Golum se vratio, gos'n Frodo, i kaže da je već sutra, pa da moramo dalje. Na zadnji dio puta!"

Frodo duboko udahne zrak i sjedne.

"Zadnji dio puta!" ponovi. "Zdravo, Sméagole! Jesi li našao štogod hrane? Jesi li se odmorio?"

"Ni hrane ni odmora, ničesa nema za Sméagola" odgovori Golum. "On je obično smucalo."

Sam pucne jezikom, ali se obuzda.

"Nemoj, Sméagole, sam sebi nadijevati nadimke" reče mu Frodo. "To ti nije pametno, pa bili ti nadimci točni ili ne."

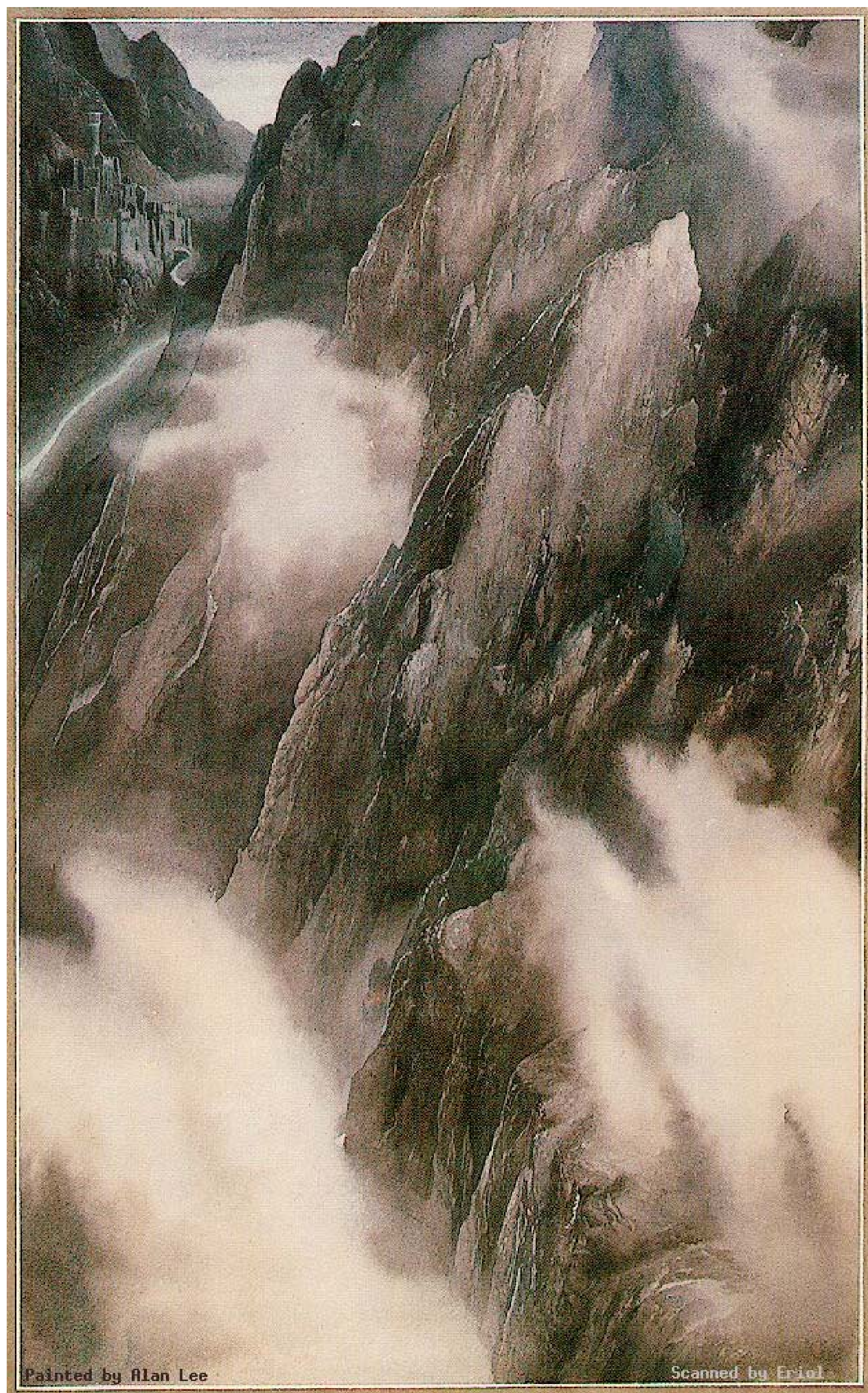
"Sméagol mora uzet ono što mu se daje" opet će Golum. "Taj mu je nadimak dao dobri meštar Samwise, hobit koji svašta zna."

Frodo pogleda Sama, a Sam prizna:

"Istina je, gospodine, da sam ja izgovorio tu riječ kad sam se iznenada probudio oda sna i zateko ga pred sobom. Zamolio sam ga za oproštenje, al više neću."

"Hajde, pustite to onda!" reče Frodo. "Sad mi se čini, Sméagole, da smo ja i ti stigli do odsudne točke. Reci mi da li bismo dalje znali i sami naći put? Nadomak smo prijevoju, nadomak putu do njega, pa ako sad možemo sami dalje, onda bismo valjda mogli smatrati naš dogovor okončanim. Učinio si ono što si nam obećao, i sad si slobodan: slobodan da se vratiš tamo gdje možeš doći do hrane i odmoriti se, da odeš kamo god želiš, samo ne k slugama Neprijateljevim. Jednog dana možda ću te i nagraditi, ja ili oni koji se još budu mene sjećali."

"Ne, ne, još ne!" procvili Golum. "Ma ne! Oni ne bi znali još sami naći put za dalje. Ma ne, ni govora! Još nismo došli do tunela. Sméagol mora još dalje š njima. Nema odmora. Nema hrane. Još nema."

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

IX. poglavlje

SHELOBIN BRLOG

Možda je zaista već bio dan, kako je Golum rekao, ali hobiti nisu vidjeli nikakve razlike izuzev što tmasto nebo nad njima nije više bilo posve crno, nego više nalik na veleban krov od dima, a umjesto mraka mrkle noći, što se još bio zadržao u pukotinama i jamama, nekakva siva, nejasna sjena zaodjenula je kameniti svijet oko njih. Pošli su dalje, Golum na čelu a hobiti jedan uz drugoga, uz dugačku jarugu između potporanja i stupova od raspucane i izgrizene stijene što su stajali kao golemi nedovršeni kipovi s obje strane. Niotkuda ni glasa. Ispred njih, na milju otprilike, dizao se velik siv zid, posljednja grdna istršala gromada gorskog kamena. Bivala je sve tamnija i neprestano se dizala dok su joj se približavali sve dok se nije nadnijela visoko nad njih zaklonivši im pogled na sve ono što se nalazilo iza nje. Pod njezinim podnožjem ležala je duboka sjena. Sam onjuši zrak.

"Uf! Kakav smrad!" izusti. "Sve jači i jači."

Uskoro su se našli u onoj sjeni i u njezinoj sredini ugledali ulaz u spilju.

"Tu se ulazi" tiho će Golum. "Tu se ulazi u tunel."

Nije izgovorio njegovo ime: Torech Ungol, Shelobin brlog. Iz njega je dopirao smrad, ne onaj odvratni zadah od truljenja u livadama Morgula, nego gnusan vonj, kao da je neizreciva nečist nabacana i nagomilana u onoj tmuši unutra.

"Je li ovo jedini put, Sméagole?" upita ga Frodo.

"Jes, jes" odgovori Golum. "Jes, sad moramo tuda proć."

"Hoćeš reć da si ti već prošo kroz ovu rupu?" priupita ga Sam. "Fuj! Možda tebi ne smeta ovaj smrad?"

Golum sijevne očima.

"Ne znade on što nama smeta, je l' da ne znade, Zlato moje! Ne, ne znade. Al Sméagol može svašta izdržat. Da. Prošo je on već tuda. O da, prošo je skroz-naskroz. To je jedini put."

"A šta to tako smrdi, da mi je znat?" opet će Sam. "Baš ko da… ne, ne bi ipak htio reć. Kladio bi se da je to neka odurna rupetina od orkâ, s njihovim izmetinama od sto godina."

"E pa" reče Frodo "bilo od orkâ ili ne, ako je to jedini put, moramo krenuti njime."

Udahnuvši duboko zrak, stupe unutra. Iza nekoliko koraka nađu se u mrklu mraku. Frodo i Sam nisu bili u takvu mraku još od onih neosvijetljenih rovova u Moriji, samo što je ovdje mrak bio, ako je to uopće moguće, još gušći i deblji. Ondje, ondje se gibao zrak, i bilo je jeke, i osjećao se prostor. Ovdje je pak zrak mirovao, bio ustajao i težak i glas nije imao odjeka. Reklo bi se da hodaju kroz crnu paru stvorenu od pravog pravcatog mraka, koja, dok je udišu, izaziva sljepoću ne samo vida nego i uma, tako da i m je čak i sjećanje na boje i oblike i bilo kakvo svjetlo isparilo iz glave. Tu je oduvijek bila noć, i dovijeka će biti, noć je bila sve.

Ipak su još neko vrijeme mogli pipati oko sebe, i zapravo im se u prvi mah gotovo bolno pojačala osjetljivost stopala i prstiju. Zidovi su, začudo, bili glatki a pod

ravan, izuzev gdjekoje stepenice, štoviše, neprestano se naglo uzdizao. Tunel bijaše visok i širok, toliko širok da su hobiti, koji su hodali naporedo, dodirivali ispruženim rukama zid svaki sa svoje strane, ali su bili razdvojeni, odsječeni jedan od drugoga u mraku.

Golum je bio prvi ušao u tunel i činilo se da je svega dva-tri koraka pred njima. Dok su još mogli pratiti takve pojedinosti, čuli su mu dah, kako sikće i dašće njima pred nosom. Ali nakon nekog vremena osjetila su im otupjela, činilo im se da su im obamrli i opip i sluh, pa su išli dalje sve pipajući oko sebe, uglavnom snagom volje s kojom su bili ušli unutra, volje da se probiju i želje da se na kraju dokopaju onih visokih vratnica s druge strane.

Prije nego što su podalje odmakli – jer uskoro više nisu mogli voditi računa o vremenu ni o udaljenosti – Sam je na desnoj strani, pipajući zid, osjetio kako je naišao na otvor sa strane: načas je oćutio slabašan dah nekog lakšeg zraka, ali je prošao pokraj tog mjesta.

"Ovdje ima više hodnika" jedva izusti: bilo mu je teško nagnati dah da proizvede glas. "Ovo je baš pravo orkoliko mjesto!"

Nakon toga su on na desnoj strani a Frodo na lijevoj prošli pokraj još tri-četiri takva otvora, od kojih su jedni bili širi a drugi uži, ali nije još bilo nikakve nedoumice oko glavnog puta, koji je bio ravan, nikud nije skretao i neprestano se i dalje penjao. Ali koliko je taj tunel dugačak, koliko će još toga morati izdržati, ili koliko će još moći izdržati? Zagušljivost je bivala sve veća kako su se uspinjali, a uskoro su sve češće u mrklu mraku naslućivali nekakav otpor snažniji od nečista zraka. Dok su se tako probijali, osjećali su kako im se nešto češe o glavu i o ruke, nekakvi dugački pipci, ili možda neke izrasline što vise nad njima: nisu bili načisto što je to. A smrad je i dalje rastao. Toliko je narastao da im se gotovo činilo da im je od svih osjetila ostao netaknut samo njuh, i to samo zato da ih muči. Sat vremena, dva, tri: koliko su već sati proveli u toj rupetini bez svjetla? Sati… ili možda dana, tjedana? Sam se odvojio od svoje strane tunela i primaknuo se Frodu, ruke su im se srele, pa su produžili dalje zajedno, držeći se skupa.

Naposljetku Frodo, pipajući po zidu s lijeve strane, iznenada naiđe na prazan prostor. Umalo da nije pao u tu prazninu sa strane. U stijeni je bio otvor mnogo širi od svih onih pokraj kojih su već bili prošli, a iz njega je dopirao tako ogavan zadah, i tako snažan osjećaj pakosti koja vreba, da se Frodo zanese. Istodobno se i Sam zanese i padne na nos.

Boreći se s mučninom i sa strahom u sebi, Frodo ščepa Sama za ruku.

"Ustaj!" reče mu promuklim dahom bez glasa. "Sve to dolazi odavde, sav taj smrad i opasnost. A sad hajdemo! Brže!"

Prikupivši preostalu snagu i odlučnost, podigne Sama na noge i prisili vlastite udove da se pokrenu. Sam je posrtao uza nj. Jedan korak, dva koraka, tri koraka – napokon i šest koraka! Možda su bili prošli pokraj ovog grozomornog nevidljivog otvora, ali, bilo kako mu drago, odjednom je bilo lakše kretati se, kao da i h je neka neprijateljska volja pustila na neko vrijeme. Probijali su se dalje držeći se svejednako za ruke.

Ali gotovo istog časa upali su u novu nepriliku. Tunel se račvao, a u mraku nisu vidjeli koji je krak širi, ili koji se više drži prave crte. Na koju stranu da krenu, lijevo ili desno? Nisu znali po čemu da se ravnaju, a pogrešna odluka mogla je biti kobna.

"Na koju je stranu otišo Golum?" dahne Sam. "I zašto nas nije pričeko?"

"Sméagole!" zazove ga Frodo. "Sméagole!" No glas mu prepukne i ime zamre još prije nego što mu je izašlo iz usta. Nije bilo odaziva ni jeke, čak ni zrak nije zatreperio.

"Sve bi reko da je ovaj put stvarno pobjego" promrsi Sam. "Bit će da nas je upravo amo i htio dovest. Golume! Ako mi ikad dopadneš šaka, zažalit ćeš zbog ovoga."

Uskoro su, pipajući i petljajući po tami, ustanovili da je otvor slijeva zakrčen: ili je to slijep hodnik ili je nekakva gromada pala na ulaz.

"Ovo ne može biti pravi put" šapne Frodo. "Moramo krenuti na drugu stranu, pa bila ona prava ili ne!"

"Samo brže!" dahne Sam. "Tu ima nešto još gore od Goluma. Osjećam kako nas nešto motri."

Nisu bili prošli više od nekoliko koraka kad začuju za sobom nekakav zvuk, iznenadan i užasan u toj debelo podstavljenoj tišini: nekakvo grgljanje i brbotanje, i dugo, otrovno siktanje. Naglo se obrnu, ali ništa nisu vidjeli. Stajali su kao ukopani, buljeći i čekajući a da ni sami nisu znali što.

"Ovo je klopka!" reče Sam pa se maši za mač. Istodobno se sjeti mraka u grobištu odakle ga je bio uzeo. "Da nam je sad bar stari Tom u blizini!" pomisli. Tad, stojeći na mjestu, usred mraka, sa crnim očajem i srdžbom u srcu, pomisli da je ugledao svjetlo: svjetlo u svom duhu, isprva gotovo nepodnošljivo jarko, poput sunčane zrake za nekoga tko je dugo bio sakriven u jami bez prozora. Zatim se svjetlo prometne u boje: zelenu, zlatnu, srebrnu i bijelu. U daljini, kao na sličici naslikanoj vilin-prstima, ugleda gospu Galadriel kako stoji u travi u Lórienu, s darovima u rukama. *A za vas, Nositelju Prstena,* začuo ju je kako govori, izdaleka ali jasno, *za vas sam ovo spremila.*

Brbotavo siktanje im se približi i razlegne se škripa kao od kakve velike člankovite nemani što se kreće u tami polagano i promišljeno. Ispred nje je dopirao težak zadah.

"Gospodaru, gospodaru!" vikne Sam, a glas mu ponovo postane živ i usrdan. "Gospin dar! Zvjezdana staklenka! Rekla je da će vam to svijetlit na mračnim mjestima. Zvjezdana staklenka!"

"Zvjezdana staklenka?" ponovi Frodo kao da odgovara u snu, jedva shvaćajući što mu se govori. "Pa da! Kako sam je samo mogao zaboraviti? *Svjetlo kad se sva druga svjetla pogase!* Sad nam doista samo svjetlo može pomoći."

Polako je prinio ruku njedrima, i polako podigao uvis Galadrielinu bočicu. Načas je zatreptala, slabašno, kao zvijezda što se pomalja i bori s teškim zemaljskim maglama, a zatim, kad joj je snaga porasla, i u Frodovoj glavi ojačala nada, upali se i pojavi srebrnkast plamen, sićušno srce snažnog svjetla, kao da je sam Earendil sišao s visokih staza sunca na zalasku s posljednjim Silmarilom na čelu. Mrak je ustuknuo pred njom pa se učini da sja u središtu prozirne, kristalne kugle, a da ruka koja je drži isijava bijeli oganj.

Frodo je u čudu gledao taj čudesni dar koji je tako dugo nosio sa sobom a da nije bio potpuno svjestan njegove vrijednosti i moći. Malokad ga se sjetio na putu dok

nije došao u Morgulsku dolinu, i nikad se nije poslužio njime iz straha od onoga što bi to svjetlo moglo otkriti.

"Aiya Earendil Elenion Ancalima!" uzvikne ne znajući uopće što je izgovorio, kao da to nečiji drugi glas govori njegovim glasom, jasno, neometan odvratnim zrakom u toj jami.

Ali u Međuzemlju ima i drugih sila, noćnih moći, starih i snažnih. A Ona koja je hodila po tami začula je vilenjake kako izvikuju taj povik daleko u dubinama vremena, ali se nije obazirala na nj niti ga se uplašila. Još dok je Frodo govorio, oćuti silnu pakost kako se okomljuje na nj i smrtonosni pogled kako ga mjerka. Nedaleko u tunelu, između njih i otvora gdje su se zanijeli i posrnuli, zapazio je nečije oči kako bivaju sve vidljivije, dva velika grozda mnogostranih očiju – opasnost koja im se primicala napokon se otkrila. Zračenje zvjezdane staklenke prelamalo se i odbijalo od tisuću njihovih strana, ali iza tog blijeska zažarila se u njima neka blijeda, sablasna vatra, plamen upaljen u nekoj dubokoj jami zlih misli. Čudovišne i odvratne bijahu te oči, zvjerske a opet pune odlučnosti i grozne naslade, likujući nad plijenom u klopci kojem nema spasa.

Obuzeti užasom, Frodo i Sam počnu polako uzmicati. Pogledi im bijahu prikovani za one pogubne oči što onako jezovito pilje u njih, ali kako su se oni povlačili, tako su te oči napredovale prema njima. Frodu zadršće ruka pa polako spusti bočicu. Tad odjednom, načas oslobođeni čarolije tek toliko da malo potrče zahvaćeni uzaludnom panikom, radi zabave tih istih očiju, obojica se okrenu i zajedno pojure, ali još dok su trčali, Frodo se osvrne za sobom i prestravi se vidjevši da i oči jure u skokovima za njima. Oko njih se širio vonj smrti poput oblaka.

"Stani! Stani!" zdvojno poviče. "Ne vrijedi bježati."

One im se oči opet polako približe.

"Galadriel!" zazove on i, prikupivši svu snagu, još jedanput podigne bočicu uvis. Oči se zaustave. Pogled načas oslabi, kao da ih je uznemirio tračak sumnje. Tad u Frodu bukne srce pa, ne razmišljajući što čini, je li to ludost ili očaj ili hrabrost, uzme bočicu u ljevicu a desnicom izvuče iz toka mač. Žalac sijevne, oštro vilin-sječivo zasvijetli srebrnim sjajem, a na rubovima mu plane modar oganj. Zatim, visoko držeći zvijezdu i isukani sjajni mač pred sobom, Frodo, hobit iz Shirea, odrješito pođe u susret onim očima.

Oči se pokolebaju. Kad im se približi svjetlo, u njima se pojavi dvojba. Jedno po jedno, zamute se i polako povuku. Nikad ih nije pogodio takav smrtonosan sjaj. Pod zemljom su bile sigurne od sunca, mjeseca i zvijezda, ali sad se jedna zvijezda uvukla u samu zemlju. Zvijezda se još više primicala pa su oči počele prezati pred njom. Sve su, jedna po jedna, potamnjele i odvratile poglede, a grdosija izvan domašaja svjetla baci golemu sjenu ispred sebe. Oči su se izgubile.

"Gospodaru! Gospodaru!" poviče Sam. Stajao je iza njega, s isukanim i spremnim mačem u ruci. "Nebesa i zvijezde! Vilenjaci bi o ovome spjevali pjesmu, samo kad bi znali za ovo! Samo da ja poživim da im kažem i da ih čujem gdje pjevaju. Al nemojte, gospodaru, dalje ić! Nemojte ulazit u onaj brlog! Sad nam se ukazala jedinstvena prilika. Hajde da se što prije izvučemo iz ove smrdljive rupetine!"

I tako su još jednom krenuli natrag, najprije hodajući a onda trkom, jer kako su dalje išli, tlo se u tunelu sve više uzdizalo, pa su se svakim korakom uspinjali sve više iznad smrada one nevidljive jazbine, a u udove i srca vraćala im se snaga. Ali još je za njima vrebala mržnja one straže, možda u prvi mah obnevidjela, ali neporažena, svejednako ustremljena da zada smrtni udarac. Sprijeda ih zapahne struja zraka, hladnog i rijetkog. Napokon se pred njima pojavi otvor, kraj tunela. Dašćući i čeznući za prostorom bez krova, jurili su dalje, ali se onda, zaprepašteni, zateturaju i padnu nauznak. Izlaz bijaše zakrčen nekom zaprekom, ali ne od kamena nego od nečega mekanog i pomalo podatnog, a opet jakog i neprobojnog. Kroz to je prodirao zrak, ali ni tračak svjetla. Još jedanput jurnu i bjehu odbačeni.

Podigavši uvis bočicu, Frodo pogleda i opazi pred sobom sivilo kroz koje se zračenje zvjezdane staklenke nije moglo probiti niti ga rasvijetliti, kao da je posrijedi nekakva sjena koja ne baca svjetlo, pa je svjetlo ne može ni odagnati. U svoj visini i širini tunela bijaše razapeta golema paučina, pravilna kao da je djelo nekog grdnog pauka, samo gušće spletena i kudikamo veća od obične paučine, a svaka joj nit debela poput užeta.

Sam se ogorčeno nasmije i reče:

"Paučina! Ništa više nego paučina! Al kakav pauk! Sasijecimo ju, srušimo ju!"

Sumanuto zasiječe mačem u paučinu, ali nit po kojoj je udario nije pukla. Malo je popustila a onda odskočila unatrag kao otpuštena tetiva na luku iskrećući oštricu i odbacujući uvis i mač i ruku. Tri puta je Sam udarao svom snagom i napokon jedan jedini od svih tih bezbrojnih konopaca pukne i iskrivi se, uvijajući se i šibajući kroz zrak. Jedan njegov kraj ošine Sama po šaci pa on jaukne od boli, ustukne i prijeđe šakom preko usta.

"Trebalo bi nam više dana da se ovako probijemo" reče. "Šta da radimo? Jesu li se one oči vratile?"

"Ne, ne vidim ih" odgovori Frodo. "Ali još osjećam da me gledaju, ili da misle na mene: možda smišljaju neki drugi plan? Kad bih spustio ovo svjetlo, ili kad bi svjetlo oslabilo, brzo bi te oči opet došle za nama."

"Na kraju smo ipak upali u klopku!" gorko će Sam, u kome je srdžba iznova potisnula umor i očaj. "Komarci u mreži. Da bar Faramirova kletva snađe onog Goluma, i to što prije!"

"To nam sad ne bi ništa pomoglo" otpovrne Frodo. "Da vidimo što Žalac može! On ima vilin-oštricu. U mračnim gudurama Belerianda gdje je iskovan, bilo je strahotne paučine. Samo dotle ti moraš stražariti i odbijati one oči. Evo ti zvjezdane staklenke. Ne boj se! Samo je visoko drži i dobro pazi!"

Frodo priđe velikoj sivoj mreži, široko zamahne i udari po njoj prevlačeći ljutom oštricom hitro preko ljestvica od gusto zategnutih užadi, pa brže-bolje odskoči u stranu. Modra blistava oštrica posjekla ih je kao kosa travu, a užad su poskočila, iskrivila se i ostala visiti. Nastala je široka pukotina.

Zadavao je dalje udarac za udarcem dok nije na kraju sva mreža u njegovu domašaju bila pokidana, a gornji se dio vijorio i njihao poput labavo pričvršćena vela na vjetru što je puhao izvana. Klopka bijaše probijena.

"Hajdemo!" vikne Frodo. "Idemo dalje! Dalje!"

Odjednom ga svega obuzme pomamna radost što su se iznenada spasili iz samih ralja očaja. U glavi mu se vrtjelo kao od jakog vina. Iskoči van vičući iz sveg glasa.

Mračni krajolik učini se svijetlim njegovim očima koje su prošle kroz jazbinu noći. Oblaci dima digli su se i prorijedili, protjecali su posljednji sati mračnog dana, a crveni žar Mordora zamro je u daljini, u sumornoj tmini. Ipak se Frodu učini da je ugledao jutro iznenadne nade. Tek što nije stigao do vrha zida. Još samo malo. Pred njim bijaše rasjed, Cirith Ungol, mutni urez u stijeni što se crni naspram neba s obje strane. Hitar trk, kratka staza, i na vrhu je!

"Prijevoj, Same!" uzvikne ne obazirući se na piskavost svoga glasa, koji je, oslobođen zagušljiva zraka u tunelu, odjeknuo visoko i divlje. "Prijevoj! Trkom, trkom, proći ćemo… proći ćemo prije nego što nas itko zaustavi!" Sam je trčao za njim što su ga noge nosile, ali koliko se god radovao što je slobodan, osjećao se nelagodno, i u trku se neprestance obazirao za sobom na mračni luk tunela strepeći da ne ugleda one oči, ili neku nezamislivu spodobu, kako ih progone. Premalo su on i njegov gospodar znali o Shelobinoj prepredenosti! Ona je imala više izlaza iz svoga brloga.

Stoljeća i stoljeća je ona tu prebivala, zlotvorka u liku pauka, ista onakva kakve su nekoć davno obitavale u Vilin-zemlji na zapadu što je sad pod morem, s kakvima se nosio Beren na Strahotnom gorju u Doriathu, pa je tako došao i do Lúthien na zelenoj tratini sred kukute na mjesečini prije mnogo vremena. Kako je Sheloba dospjela ovamo bježeći od propasti, ne kazuje nijedna priča jer se iz tih crnih godina malo priča očuvalo. Ali još je bila tu, a bila je tu i prije Saurona i prije prvog kamena na Barad-dûru, i nikom nije služila do sebi pijući krv vilenjacima i ljudima, naduta i ugojena, neprestano smišljajući nove gozbe, pletući mreže od sjena, jer se hranila svim živim stvorovima, a bljuvala tamu. Nadaleko i naširoko njezin sitniji nakot, kopilad od bijednih mužjaka, njezini rođeni potomci koje je sama ubijala, proširili su se od udoline do udoline, od Ephel Dúatha do istočnih brda, do Dol Guldura i utvrda u Mrkodolu. Ali u mučenju nesretna svijeta nitko nije bio ravan njoj, Shelobi Velikoj, posljednjem Ungoliantinu porodu.

Već ju je prije više godina vidio Golum, Sméagol, što je zavirivao u sve mračne jame, u minulo doba klanjao joj se i obožavao je, a mrak njene pakosti pratio ga je po svim njegovim mučnim putovima odvajajući ga od svjetla i žaljenja. I obećao joj je da će joj pribaviti hranu. Njezina pohlepa razlikovala se od njegove. Malo je ona znala ili marila za kule ili prstenove ili išta sazdano umom i rukama, jer je svima drugima željela samo smrt duše i tijela, a sebi kljukanje životom, nasamo, da nabrekne toliko da je gorje ne može više držati u sebi i da je tama više ne može obujmiti.

Ali ta je želja bila još daleko od ispunjenja, jer je već dugo gladovala vrebajući u svom brlogu dok je Sauronova moć rasla, a svjetlost i živa bića klonila se njegovih granica. Stoga je grad u dolini bio mrtav i ni jedan mu vilenjak ni čovjek nije dolazio blizu, nego samo nesretni orci. Bijedni zalogaji, a još i na oprezu! A ona mora žderati i, ma koliko oni revno kopali nove vijugave rovove od prijevoja i od kule, ipak ih je uvijek uspijevala uloviti. Ali žudjela je za slađim mesom. I Golum joj ga je pribavio.

"Vidjet ćemo, vidjet ćemo," govorio je često u sebi, kad bi ga spopala zloća dok je išao onom opasnom cestom od Emyn Muila do Morgulske doline, "vidjet ćemo. Može lako bit, o da, može lako bit, kad Ona baci kosti i praznu odjeću, da ćemo ga

nać, da ćemo doć do njeg, Zlata našeg, nagrade za sirotog Sméagola što joj je pribavio tako finu hranu. I spasit ćemo Zlato, ko što smo se zarekli. O da. A kad nam on jednoć dopadne šaka, onda će i Ona za to saznat, o da, onda ćemo izravnat račune s njom, Zlato moje. Onda ćemo sa svima izravnat račune!"

Tako je on mislio negdje u svojoj lukavosti, koju je još uspio prikriti od nje, čak i onda kad je ponovo došao do nje i poklonio joj se do zemlje dok su mu suputnici spavali.

A što se tiče Saurona, on je znao gdje se ona krije. Bilo mu je drago što prebiva ondje gladna ali ništa manje zlobna, pouzdanija straža na onoj drevnoj stazi do njegove zemlje nego ijedna druga koju je on mogao izmisliti. Orci su mu bili korisni robovi, ali ih je imao napretek. Ako Sheloba i uhvati kojeg od njih da utoli glad, prosto joj bilo: njemu ih neće nikad ponestati! Gdjekad, kao što čovjek može baciti kakvu poslasticu svojoj mački (on nju zove *svojom* mačkom, ali ona njega ne priznaje za gospodara), Sauron bi joj poslao svoje zarobljenike s kojima nije znao što bi: dao bi ih otjerati do njezine jame, a poslije bi slušao izvještaj o tome kako se ona s njima poigrala.

Tako su oboje živjeli uživajući u svojim smicalicama ne bojeći se nikakva napada ni gnjeva ni kraja svojoj zloći. Ni jedna muha nije se još nikad izvukla iz Shelobine paučine, pa je ona sad bila još pomamnija od gladi.

Ali siroti Sam nije ništa znao o tom zlu koje su pokrenuli protiv sebe osim da u njemu sve više raste strah, neka nevidljiva prijetnja, koja je postala toliko teška da je jedva trčao i da mu se činilo da su mu noge od olova.

Oko njega je bio sam užas, pred njim na prijevoju neprijatelji, a gospodar mu je bio kao začaran i trčao im je u susret glavom bez obzira. Odvrativši pogled od sjene za sobom i od mrklog mraka podno litice s lijeve strane, pogledao je ispred sebe i opazio dvije stvari koje su ga natjerale u još veći očaj. Primijetio je da mač koji je Frodo svejednako držao u ruci gori modrim plamenom, i da se prozor na kuli još žari iako je nebo iza kule bilo već tamno.

"Orci!" promrsi. "Nikad se ovako nećemo spasit. Ima tu oko nas orkâ, pa i nečeg goreg od njih."

Zatim mu se munjevito vrati davnašnja navika tajnovitosti pa stisne u šaci dragocjenu bočicu koju je još nosio sa sobom. Onako crvena od njegove vlastite žive krvi, šaka mu zasja na tren pa strpa izdajničko svjetlo duboko u džep na prsima i zaogrne se svojim vilin-plaštem. Zatim pokuša ubrzati korak. Gospodar mu je sve više izmicao, bio je već dvadesetak koraka pred njim i jurio je dalje kao sjena; uskoro će mu se izgubiti iz vida u tom sivom svjetlu.

Tek što je Sam bio sakrio svjetlo zvjezdane staklenke kad se Ona opet pojavi. Malo dalje sprijeda i slijeva Sam iznenada opazi kako se iz crne sjenovite jame podno litice izvlači najodvratnija prilika koju je ikad vidio, užasnija od najužasnijeg ružnog sna. Bila je ponajvećma nalik na pauka, ali grdnija od velikih grabežljivih zvijeri, i jezovitija od njih zbog opakog nauma u nemilosrdnim joj očima. U onim istim očima za koje je mislio da su zastrašene i poražene, i koje joj bijahu načičkane na isturenoj glavi, iznova je gorjelo ono grozomorno svjetlo. Imala je i velike rogove, a iza kratkog vrata nalik na stabljiku bijaše gorostasno podbuhlo tijelo, a iza kratkog vrata nalik na stabljiku bijaše gorostasno podbuhlo tijelo, golema naduta mješina što joj se klatila i

visila između nogu. Ta je ogromna masa bila crna, pokrivena modrikastim madežima, ali joj je trbuh bio blijed i svijetao i ispuštao je gadan zadah. Noge joj bijahu grbave, s velikim, kvrgavim zglobovima, dlake joj stršile kao čelične bodljike i na svakoj je nozi imala pandžu.

Čim je izvukla svoje mekano, hladetinasto tijelo i naborane noge iz gornjeg izlaza svoga brloga, jurnula je strahovito brzo na škripavim nogama i iznenada poskočila. Našla se između Sama i njegova gospodara. Bilo da nije primijetila Sama, ili ga je možda u prvi mah htjela izbjeći kao nosioca svjetla, ustremila se sva na jedan plijen, na Froda, koji je, ostavši bez svoje bočice, jurio glavom bez obzira uza stazu, ne znajući još u kakvoj je pogibli. Brzo je trčao ali je Sheloba bila još brža. Trebalo joj je tek nekoliko skokova da ga dostigne.

Sam je dahnuo i skupio svu preostalu sapu da vikne iz sveg glasa:

"Pazite, leđa! Pazite, gospodaru! Ja sam…" ali odjednom mu glas zamre.

Nečija dugačka, ljepljiva šaka pokrije mu usta, druga ga zgrabi za vrat i nešto mu se ovije oko noge. Ovako zaskočen, sruši se nauznak u naručje napadaču.

"Imam ga!" prosikće mu Golum na uho. "Konačno ga, Zlato moje, imam, da, ovog zločestog hobita. Mi ćemo ovoga, a Ona će onog drugog. O da, Sheloba će onoga, a ne Sméagol: jerbo se Sméagol zakleo da neće gazdi učinit ništa nažao. Al tebe je dograbio, tebe gnjusssnog gadnog malog sssmucala!"

I pljune Samu za vrat.

Bijes zbog izdaje i očaj zbog ovog zadržavanja dok mu je gospodar u smrtnoj opasnosti, ulili su Samu neku nenadanu žestinu i snagu koja bijaše kudikamo veća od svega što je Golum očekivao od ovoga tromog, tupog hobita kakvim ga je smatrao. Ni sam Golum se ne bi bio okrenuo hitrije i silovitije. Ruka mu sklizne sa Samovih usta, a Sam se sagne i iznova sune naprijed ne bi li se oslobodio stiska oko vrata. Još je u desnici držao mač, a na ljevici mu visio o remenu Faramirov štap. Očajnički se pokuša okrenuti i probosti neprijatelja. Ali Golum je bio hitar kao strijela. Ispružio je svoju dugačku desnicu i ščepao Sama za zapešće: prsti mu bijahu kao škripac. Polako i neumoljivo savijao je Samu ruku nadolje sve dok Sam ne jaukne od boli i ispusti iz šake mač, koji padne na tlo. Za sve to vrijeme Golum je pojačavao stisak oko Samova vrata.

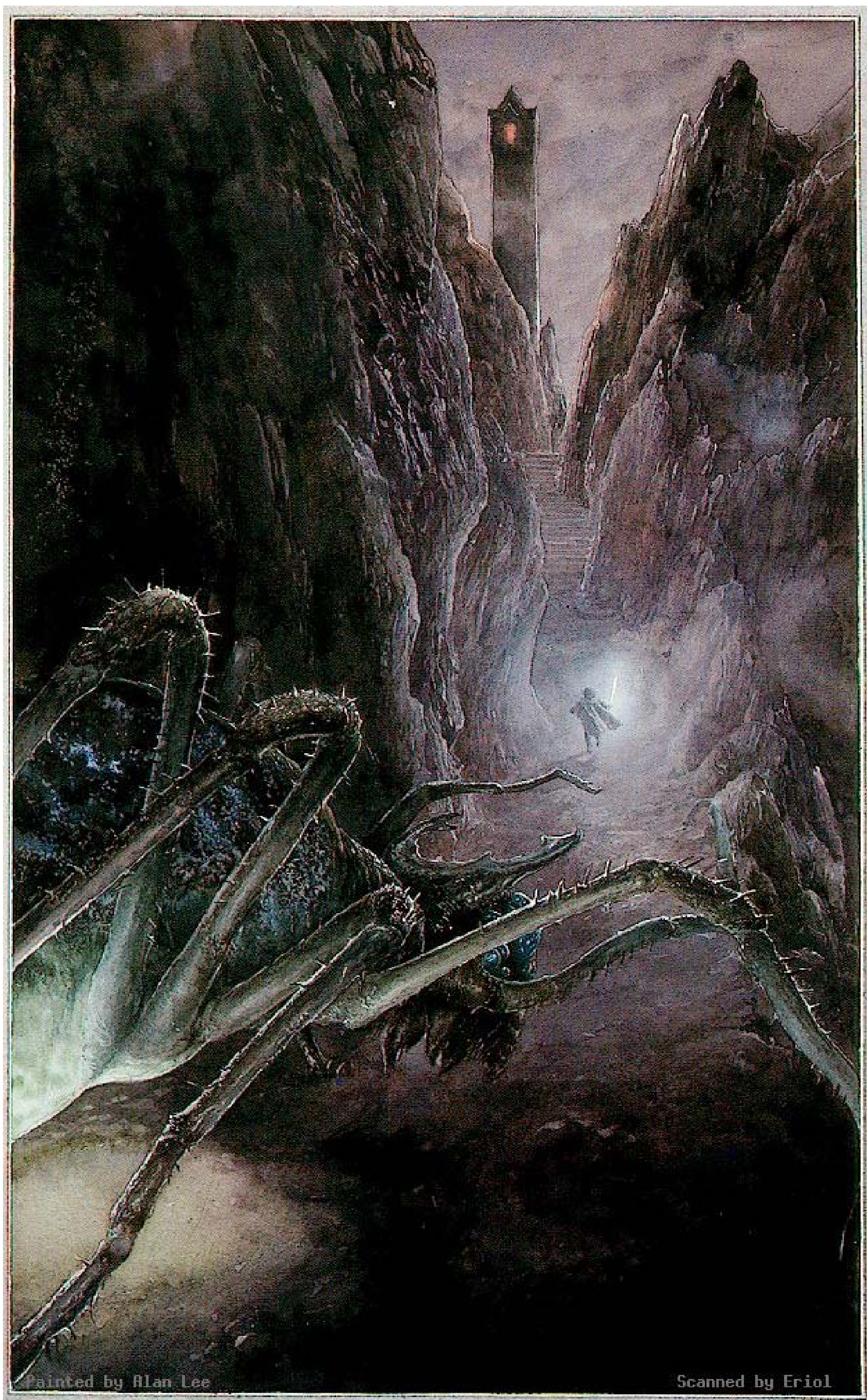
Tad Sam odigra svoju posljednju kartu. Odmakne se svom snagom u stranu i čvrsto stane na noge, a onda se naglo otisne nogama od tla i baci se svom snagom unatrag.

Ne očekujući od Sama čak ni ovakvu sitnu lukavštinu, Golum se prevrne i padne pod Sama koji mu svojim čvrstim trbuhom pritisne trbuh. Oštro prosikće nešto i načas popusti stisak oko Samova vrata, ali je još čvrsto držao Sama za desnicu. Sam se otrgne od njega i uspravi, a onda se hitro okrene nadesno oko zapešća koje mu je Golum čvrsto držao. Dohvativši ljevicom štap, Sam zamahne njime i zvizne Goluma po ispruženoj ruci, ispod samog lakta.

Golum zaskviči i pusti Sama, a ovaj žestoko navali na nj. Ne gubeći vrijeme da prebaci štap iz ljevice u desnicu, još ga jednom žestoko odalami. Hitar kao zmija, Golum mu se izmakne pa ga udarac naciljan u glavu pogodi u leđa. Štap prasne i slomi se. To je za Goluma bilo dovoljno. On je dobro umio napasti protivnika s leđa i obično bi mu to polazilo za rukom. Ali ovaj put, zaslijepljen mržnjom, pogriješio je što je progovorio i obveselio se prije nego što je objema rukama zgrabio žrtvu za vrat.

Iznevjerio mu se prekrasni plan otkako je ono užasno svjetlo neočekivano zasjalo u mraku. A sad se našao licem u lice s raspomamljenim neprijateljem, tek nešto manjim od sebe. Ovo nije bio okršaj za njega. Sam je pokupio mač sa zemlje i podigao ga. Golum je zacvilio, odskočio u stranu, dočekao se na sve četiri i izveo još jedan dugačak skok kao žaba. Prije nego što ga je Sam uspio dostići, pobjegao je strahovito brzo natrag do tunela.

S mačem u ruci, Sam pođe za njim. Trenutačno je bio zaboravio sve drugo osim žestoka bijesa i želje da ubije Goluma. Ali prije nego što ga je sustigao, Golum se izgubio. Dok je Sam stajao pred mračnom rupom iz koje je izbijao smrad, pomisao na Froda ošine ga kao grom. Naglo se okrene i pojuri kao sumanut uz stazu neprestance dozivajući gospodara. Zakasnio je. Utoliko je Golumov plan ipak uspio.

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

X. poglavlje

ODLUKE MAJSTORA SAMWISEA

Frodo je ležao nauznak na tlu a neman je bila sagnuta nad njim, toliko usredotočena na svoju žrtvu da se nije obazirala na Sama i njegove povike sve dok joj se nije primaknuo. Kad je Sam dojurio do nje, opazio je da je Frodo već sputan konopcima, obavijen od gležnjeva do ramena, i da ga je neman počela svojim velikim prednjim nogama napol dizati a napol vući po zemlji.

Između Sama i Froda ležao je, blistajući na tlu, Frodov vilin-mač na mjestu gdje mu je pao iz ruke. Sam nije čekao razmišljajući što mu je činiti, ni je li dovoljno hrabar, ili vjeran, ili obuzet bijesom. Skočio je urličući, dohvatio ljevicom gospodarov mač i prešao u napad. Nikad nitko nije vidio žešći nasrtaj u divljem svijetu zvijeri, u kojem neko očajno malo stvorenje, oboružano samo sitnim zubima, nasrće na kulu od rogova i debele kože što stoji nad njegovim oborenim drugom.

Kao da je tim slabašnim urlikom uznemirena u svom slavodobitnom snu, neman polako upre grozomornu zloću svoga pogleda na nj. Ali gotovo još prije nego što je pojmila da se na nju okomio bijes veći od svakog drugog koji je doživjela u bezbroj godina, sjajni mač ugrize je za stopalo i odsiječe joj pandžu. Sam uskoči među lukove njenih nogu i hitrim udarcem druge ruke ubode je mačem u grozd očiju na spuštenoj glavi. Jedno veliko oko potamni.

Sad je to jadno stvorenje bilo ispod same nemani, trenutačno izvan dohvata njezina žalca i pandži. Nad njim je bio njezin golemi, odvratno svijetli trbuh, od čijeg se smrada umalo onesvijesti. Ipak je bio toliko bijesan da zada još jedan udarac. Prije nego što se uspjela svaliti na nj i smlaviti njega i svu njegovu drzovitu hrabrost, udario je očajnički snažno po njoj sjajnim vilin-mačem.

Ali Sheloba nije bila kao zmajevi, i nije imala slabog mjesta osim očiju. Njezina prastara koža bila je kvrgava i izbrazdana od truleži, ali zadebljana iznutra jednim slojem za drugim zloćudnog rasta. Oštricom je duboko zasjekao u nju, ali one odvratne nabore nije mogla probiti nikakva ljudska snaga, čak ni da je vilenjak ili patuljak iskovao njime čelik, a baratala ruka Berenova ili Túrinova. Ona ustukne od udarca, a onda podigne grdnu mješinu svoga trbuha visoko iznad Samove glave. Iz rane navre i zapjeni se otrov. Neman se raskreči i nalegne svojim golemim tijelom ponovo na nj. Prerano jer se Sam još držao na nogama, te je, odbacivši svoj mač, uhvatio objema rukama vilin-oružje i uperio ga nagore braneći se od tog sablasnog krova. I tako se Sheloba, snagom svoje vlastite okrutne volje, snagom većom od snage bilo kojeg ratnika, sama nabode na oštar šiljak. Duboko, duboko ju je taj šiljak ubo dok se polako izvaljivala na Sama.

Takvu bol Sheloba nije nikad osjetila, čak ni u snu, u svom dugom svijetu zloće. Ni najsrčaniji vojnik iz starog Gondora, ni najdivljiji ork koga je uhvatila u klopku, nije joj pružio ovakav otpor niti nanio takav udarac njezinu voljenu mesu. Sva je zadrhtala. Ponovo se podigla otimajući se silnoj boli, podvila svoje iskrivljene udove poda se i odbacila se unatrag grčevitim skokom.

Sam je pao na koljena uz Frodovu glavu, sve mu se vrtjelo od ogavnog smrada, ali još je objema rukama stezao držak mača. Kroz maglu pred očima jedva je nazirao

Frodovo lice, ali se upinjao iz petnih žila da ovlada sobom i da se izvuče iz omame što ga je bila obuzela. Polako je pridigao glavu i spazio neman kako ga motri, svega nekoliko koraka od njega, iz kljuna joj se cijedila otrovna pljuvačka a iz ozlijeđenog oka kapala nekakva zelena sluz. Čučala je, s drhtavim trbuhom poleglim po tlu, s uzdrhtalim velikim lukovima od nogu, i spremala se na još jedan skok – ovaj put da ga smlavi i usmrti otrovom: ne samo da malim otrovnim ugrizom smiri žrtvu što se koprca, nego da je ubije i rastrga na komade.

Dok je i Sam još čučao i gledao je čitajući svoju smrt u njezinim očima, padne mu nešto na pamet, kao da mu se iz daljine javi nečiji glas, pa posegne ljevicom u džep na prsima i nađe što je tražio: hladna, kruta i tvrda na dodir u ovom sablasnom svijetu užasa bijaše Galadrielina bočica. "Galadriel!" izusti slabašnim glasom, a onda začuje daleke ali jasne glasove: povike vilenjaka dok su hodili pod zvijezdama u voljenim sjenama Shirea, i glazbu vilenjaka kako mu dopire kroz san u Dvorani vatre u Elrondovoj kući.

Gilthoniel A Elbereth!

Tad mu se jezik razveže pa poviče na jeziku koji nije znao:

A Elbereth Gilthoniel
o menel palan-diriel,
le nallon si di 'nguruthos!
A tiro nin, Fanuilos!

Zatim se na jedvite jade osovi na noge i ponovo postane hobit Samwise, sin Hamfastov.

"A sad mi dođi, gaduro!" uzvikne. "Ranila si mi gospodara, beštijo, i sad ćeš mi to platit. Mi idemo dalje, al najprije ćemo se s tobom obračunati. Dođi i okusi ga još jedanput."

Baš kao da je njegov neukrotiv duh probudio njenu moć, staklenka sijevne iznenada poput bijele zublje u njegovoj ruci. Planula je kao zvijezda što iskoči s nebeskog svoda i proparala mračni zrak nepodnošljivom svjetlošću. Nikad nije takav užas s neba opalio Shelobu po glavi. Blistave su joj zrake prodrle u ranjenu glavu i izazvale u njoj nesnosnu bol, a ta grozna zaraza svjetla širila joj se od oka do oka. Ustuknula je mašući prednjim nogama po zraku, vid su joj spalile unutarnje munje a glava joj pucala od samrtničke muke. Tad okrene ranjenu glavu na drugu stranu, odvalja se malo dalje i počne gmizati, pandžu po pandžu, prema otvoru u tamnoj litici.

Sam nasrne na nju. Klatio se kao pijanac, ali nasrne na nju. Sheloba se napokon obeshrabri, skupi se u porazu. Trzala se i drhtala nastojeći mu umaknuti. Došla je do jame i zavukla se u nju ostavljajući za sobom trag od zelenožute sluzi baš kad joj je Sam po posljednji put zadao udarac po nogama što ih je vukla za sobom. Zatim i on padne na tlo.

Sheloba je nestala; a je li još dugo ležala u svom brlogu i njegovala svoju zloću i jad i izliječila se iznutra u sporim godinama tame, obnovivši grozd svojih očiju, dok

nije, gladna kao smrt, ponovo razapela svoje užasne zamke u udolinama Sjenovitog gorja, o tome ova pripovijest ništa ne kazuje.

Sam je ostao sam. Dok je večer Bezimene zemlje padala na bojno polje, on se, umoran, odvuče do svoga gospodara.

"Gospodaru, dragi moj gospodaru!" reče, ali Frodo ne odgovori. Dok je on onako bio trčao, sretan i radostan što je slobodan, Sheloba mu se strahovito brzo bila prikrala odostraga i jednim jedinim hitrim udarcem ubola ga u šiju. Sad je ležao blijed, nije ništa čuo niti se micao. "Gospodaru, dragi moj gospodaru!" ponovi Sam i pričeka u dubokoj tišini, uzalud osluškujući.

Tad, koliko je god brže mogao, prereže užad kojom bijaše sputan, i položi glavu Frodu na prsa i na lice, ali gospodar mu nije davao ni znaka od sebe, niti mu je srce makar i jedva čujno kucalo. Višeput je protrljao gospodaru ruke i noge i opipao mu čelo, ali sve je na njemu bilo hladno.

"Frodo! Gos'n Frodo!" zazivao je. "Ne ostavljajte me ovdje sama! Zove vas vaš Sam. Ne idite tamo kud ja ne mogu! Probudite se, gos'n Frodo! Ma probudite se, Frodo, ajoj, ajoj! Probudite se!"

Tad nabuja gnjev u njemu pa se uspropada sumanuto oko svoga gospodara bodući zrak, razbijajući kamenje i dobacujući izazovne riječi. Uskoro se opet pribere pa se sagne nad Froda i zagleda mu se u lice, blijedo pod njim u polumraku. I odjednom shvati da vidi Froda u onoj slici koju mu je otkrila Galadriel u svom zrcalu u Lórienu: Frodo, blijed u licu, leži i čvrsto spava podno velike tamne litice. Ili je bar on tada mislio da spava.

"Mrtav je!" reče. "Ne spava nego je mrtav!"

A kad to reče, kao da su te njegove riječi iznova pospješile djelovanje otrova, učini mu se da je Frodovo lice postalo zelenkastožuto.

Tad ga obuzme crni očaj pa se pokloni do zemlje, navuče svoju sivu kukuljicu na glavu, noć mu se uvuče u srce, i svijesti mu nestane.

Kad se napokon prenuo iz tame i podigao pogled, oko njega su bile same sjene; ali nije bio načisto koliko je minuta ili sati dotle minulo na svijetu. Bio je još na istom mjestu, i gospodar mu je još ležao mrtav pokraj njega. Gorje se nije srušilo niti je zemlja propala.

"Što da radim, što da radim?" reče. "Zar sam toliki put prevalio s njim radi ničega?"

Tad se sjeti kako je svojedobno sam izgovorio riječi koje u ono vrijeme nije ni sam razumio, na početku njihova putovanja: *Moram još nešto obavit prije kraja. Moram to preturit preko glave, gospodine, ako razumijete što hoću da kažem.*

"Ali šta uopće mogu učinit? Ne mogu valjda ostavit gos'n Froda ovdje mrtvog, nepokopanog, na vrhu ovog gorja, i otić kući? Il produžit dalje? Produžit dalje?" ponovi i načas se strese od dvojbe i straha. "Produžit dalje? Je l' to ono što moram učinit? I ostavit njega ovdje?"

Tad napokon proplače, pa pristupivši Frodu, namjesti mu tijelo, sklopi hladne ruke na prsima i pokrije ga plaštem, položi mu svoj mač s jedne strane, a štap koji mu je Faramir poklonio s druge.

"Ako ja već moram produžit dalje" reče mu "onda moram, s vašim dopuštenjem, gos'n Frodo, uzet vaš mač, al ću ovaj svoj ostavit tu uz vas, nek leži ko što je ležo uz onog starog kralja u grobištu; a ostaje vam i vaša lijepa mitrilska košulja koju ste dobili od starog gos'n Bilba. A vašu zvjezdanu staklenku, gos'n Frodo, vi ste mi ju sami posudili i trebat će mi, jer ću odsad bit stalno u mraku. Ona je predobra za mene i Gospa ju je vama dala, al možda bi ona ipak i ovo razumjela. Razumijete l' *vi*, gos'n Frodo? Ja moram produžit dalje."

No nije mogao produžiti dalje, bar još neko vrijeme. Kleknuo je i uhvatio Froda za ruku, ali je nije mogao ispustiti. Vrijeme je prolazilo, a on je svejednako klečao i držao gospodara za ruku vodeći u sebi raspru.

Pokušavao je prikupiti snagu da se otrgne i krene na samotničko putovanje – tragom osvete. Kad bi samo mogao krenuti, gnjev bi ga vodio svim cestama ovoga svijeta u potjeri za Golumom, dok ga napokon ne bi ulovio. Tad bi Golum krepao negdje u kutu. Ali nije on radi toga pošao na ovo putovanje. Radi toga ne bi vrijedilo ostavljati gospodara. To njega ne bi vratilo u život. Ništa ga ne bi vratilo. Bilo bi bolje da su zajedno poginuli. No, i to bi bilo samotničko putovanje.

Zagleda se u sjajni vrh mača. Sjeti se svih onih mjesta za sobom gdje je hodao po crnom rubu i prijetio mu pad u ništavilo. Na taj se način ne može spasiti. To bi značilo ne učiniti ništa, čak ni tugovati. Nije to ono što mora obaviti.

"Pa šta ću onda?" ponovo uzvikne, a tad mu se učini da čuje pravi gorki odgovor: *preturi to preko glave!* Još jedno samotničko putovanje, ono najgore.

"Šta? Da ja odem sam do Raspuklina usuda, i sve to skupa?" Još se skanjivao, ali je odlučnost u njemu rasla. "Šta? Da *ja* uzmem Prsten od *njega?* Ali Vijeće ga je njemu povjerilo."

Odmah je uslijedio odgovor:

"Povjerilo ga je i njegovim suputnicima, da pothvat uspije. A ti si osto zadnji od cijele družine. Pothvat mora uspjet."

"Volio bi da nisam ja taj zadnji" prostenje. "Da je bar stari Gandalf ovdje, il ko drugi! Zašto sam ja osto sam da donesem odluku? Ja ću sigurno pogriješit. I nije na meni da uzimam Prsten, da se guram naprijed."

"Al ti se ne guraš naprijed, tebe su gurnuli naprijed. A što se tiče toga jesi l' baš ti pravi i prikladni nositelj, ne bi se moglo reć ni da je gos'n Frodo to bio, pa ni gos'n Bilbo. Nisu ni oni sami sebe izabrali."

"Ma dobro. Moram sâm donijet odluku. I donijet ću je. Al siguran sam da ću pogriješit: a baš će to i bit slično Samu Gamgeeju. Hajde baš da vidimo: ako nas ovdje nađu, il ako nađu gos'n Froda, a na njemu tu stvar, e pa, onda će je se dokopat Neprijatelj. I to će bit kraj sviju nas, Lóriena i Rivendella, i Shirea i svega. Ne smije se ni časa časit, jer će to stvarno bit konačni kraj. Rat je počeo i više je nego vjerojatno da sve skupa ide na ruku Neprijatelju. Ne možeš se više vratiti s Njim po savjet il odobrenje. Ne, nego moraš birat između toga da sjediš ovdje i da te ubiju nad gospodarevim tijelom pa da se oni dočepaju te stvari, ili da je uzmeš i odeš dalje." Duboko udahne zrak. "Onda je, dakle, uzmi!"

Sagne se. Vrlo nježno otkopča kopču na Frodovu vratu i turi mu ruku u njedra; zatim mu drugom rukom podigne glavu, poljubi mu hladno čelo i polako skine lančić s

vrata. Zatim mu mirno položi glavu da i dalje počiva. Nikakve promjene nije bilo na tom nepomičnom licu, i po tome, više nego po svim drugim znacima, Sam najposlije zaključi da je Frodo umro i digao ruke od pothvata.

"Zbogom, gospodaru dragi!" promrmlja. "Oprostite Samu. On će se vratit na ovo mjesto kad ispuni svoj zadatak… ako uspije. I onda vas više neće napuštat. Počivajte u miru dok se on ne vrati; i nek vam se ne približi nijedno opako stvorenje! A ako me Gospa čuje i želi mi ispunit bar jednu želju, poželio bi da se vratim i opet vas ovdje nađem. Zbogom!"

Tad i sam savije vrat i objesi o njega lančić, i umah mu težina Prstena povuče glavu do zemlje, kao da je objesio o vrat težak kamen. Ali polako, kao da se teret smanjuje ili kao da se u njemu javlja neka nova snaga, podigne glavu i jedva jedvice osovi se na noge, uvjeri se da može hodati i nositi svoje breme. Načas podigne bočicu i pogleda gospodara. Svjetlo je blago sjalo i meko zračilo, kao zvijezda sjevernjača u ljeto, a na tom se svjetlu Frodu vrati boja u lice, blijedo ali lijepo na neki vilenjački način, kao u nekoga tko je već davno prošao kroz sjene. S gorkom utjehom tog posljednjeg pogleda, Sam se okrene, sakrije svjetlo i produži posrćući dalje u sve gušću tamu.

Nije morao daleko ići. Tunel je bio nešto iza njega, a Rasjed je bio oko dvjesto koraka ispred njega, ili nešto manje. Vidio je stazu u polumraku, duboku brazdu utrvenu vjekovnim prolaženjem kako se blago penje, dugačak klanac s liticama na obje strane. Klanac se naglo sužavao. Uskoro je došao do dugog stubišta od širokih, plitkih stepenica. Sad je kula orkâ bila upravo iznad njega, crna i mrgodna, a u njoj se žari ono crveno oko. Bio je skriven u tamnoj sjeni ispod nje, blizu vrha stubišta i napokon u Rasjedu.

"Odlučio sam se", govorio je neprestance u sebi. Ipak se nije odlučio. Premda se potrudio da dobro o svemu porazmisli, to što je činio bilo je u posvemašnjoj opreci s njegovom naravi.

"Da nisam ipak pogriješio?" promrsi. "Šta je trebalo da učinim?"

Kad su se strme strane Rasjeda zatvorile oko njega, prije nego što je došao do sama vrha, prije nego što je napokon bacio pogled na stazu što se spušta u Bezimenu zemlju, okrene se. Nepomičan i obuzet nepodnošljivom dvojbom, osvrne se načas za sobom. Još je vidio, kao sitnu mrlju u mračku koji se hvatao, ulaz u tunel; i učini mu se da vidi ili nazire mjesto na kojem Frodo leži. Pričini mu se da ondje dolje na tlu nešto svijetli, ili su ga to možda zavarale suze dok je jurio u ono visoko stjenovito mjesto na kojem mu se srušio svekoliki svijet.

"Kad bi mi se samo ispunila želja, jedina moja želja" uzdahne "da se jednom vratim ovamo i nađem ga!"

Tad se najposlije okrene putu pred sobom i pođe još nekoliko koraka, najtežih i najnevoljkijih od svih koje je ikad prošao.

Samo još nekoliko koraka, i onda još dva-tri koraka, pa će opet početi silaziti i nikad više neće vidjeti ovo mjesto na visini. Onda odjednom začuje neke krike i glasove. Stane kao ukopan. Bijahu to glasovi orkâ. Bili su iza njega i ispred njega. Bat teških koraka i oštri povici: orci su dolazili do Rasjeda s druge strane, možda na neki izlaz iz kule. Bat koraka i povici za njim. Naglo se okrene. Ugleda mala crvena svjetla,

baklje, kako žmigaju tamo dolje izlazeći iz tunela. Napokon je došao kraj lovu. Crveno oko na kuli nije bilo slijepo. Ulovili su ga.

Približe mu se ustreptale baklje i zveckanje čelika. Za koji će čas stići na sam vrh i nasrnuti na nj. Previše je vremena potrošio premišljajući, i sad mu više ništa ne vrijedi. Kako da im umakne, ili spasi sebe, ili Prsten? Prsten. Nije bio svjestan nikakve misli ni odluke. Samo je uhvatio sama sebe kako izvlači lančić i uzima Prsten u ruku. Prethodnica orkâ pojavi se pred njim u Rasjedu. Tad ga natakne na prst.

Svijet se sav izmijeni i jedan jedini trenutak bijaše ispunjen satom razmišljanja. Umah zapazi da mu se sluh izoštrio a vid zamutio, samo drukčije nego u Shelobinu brlogu. Svi predmeti oko njega nisu bili tamni nego nejasni, a on se sam našao u sivu maglovitu svijetu, sâm, kao mala, crna, tvrda stijena, a Prsten mu vuče ljevicu nadolje i osjeća ga kao kuglu od vrela zlata. Nije uopće imao osjećaj da je nevidljiv, nego na neki užasan i jedinstven način vidljiv, i znao je da negdje jedno Oko traga za njim.

Začuo je kako puca kamen i žubori voda daleko u Morgulskoj dolini, i kako daleko dolje u stijeni jadno ječi Sheloba pipajući oko sebe, izgubljena u nekom slijepom hodniku, i glasove iz tamnica u kuli, i povike orkâ koji izlaze iz tunela, i zaglušan tresak nogu što mu odjekuje u ušima, i prodornu dreku orkâ ispred sebe. Skutri se uz liticu. Ali oni su naišli kao kakva četa sablasti, sivih izobličenih likova u izmaglici, puke tlapnje straha s blijedim plamenovima u rukama. I prođu pokraj njega. Zguri se i pokuša zavući u kakvu pukotinu da se sakrije.

Osluhne. Orci iz tunela i oni drugi što su nadirali odozdo ugledali su jedni druge, i obje su se skupine užurbale i razvikale. Jasno je čuo i jedne i druge i razumio ih što viču. Možda mu je Prsten podario razumijevanje jezika, ili naprosto razumijevanje, pogotovo slugu njegova tvorca Saurona, tako da je Sam, kad bi usredotočio pozornost, razumio i mogao prevesti sebi svaku misao. Svakako je moć Prstena bila znatno porasla otkako se približio mjestu gdje je skovan, samo mu jedno nije podario, a to je hrabrost. Sam je još mislio samo na to kako da se sakrije, da se pritaji dok se opet sve ne smiri, i pomno osluškivao. Nije mogao odrediti koliko su ti glasovi blizu, jer su mu riječi neprestano odjekivale u ušima.

"Hola! Gorbag! Što radiš ovdje gore? Nije li ti već dozlogrdio rat?"

"Takve su naredbe, tikvane! A što ti radiš, Shagrate? Nije li ti dozlogrdilo vrebanje tu gore? Pomišljaš li da siđeš dolje, da se boriš?"

"Imam i ja naredbe za tebe. Ovaj je prijevoj pod mojim zapovjedništvom. Zato budi pristojan! Što mi imaš dojaviti?"

"Ništa."

"Haj! Haj! Hoj!" povici upadnu u ovu izmjenu riječi dvojice vođa. Oni orci dolje odjednom su nešto otkrili i ustrčali se, a za njima i ostali.

"Haj! Hola! Evo ovdje nečeg! Leži na samom putu. Uhoda, uhoda!"

Razlegne se dozivanje prodornih rogova i zbrka lajavih glasova.

Strahovito iznenađenje probudi Sama iz usplahirenog raspoloženja. Otkrili su mu gospodara! Što će mu učiniti? O orcima se naslušao priča od kojih se krv ledi u žilama. Ovo ipak ne može podnijeti. Skoči na noge. Smetne s uma zajednički pothvat i sve svoje odluke, a s njima i strah i dvojbe. Sad zna gdje mu je mjesto, i gdje mu je

bilo mjesto: uz svoga gospodara, iako mu nije jasno što bi ondje mogao učiniti. Potrči opet niza stube pa onda stazom do Froda.

"Koliko ih ima?" pomisli. "Najmanje trideset-četrdeset iz kule, a bit će da ih je još puno više došlo odozdola. Koliko ih mogu pobit prije nego što oni mene svladaju? Vidjet će plamen na mom maču čim ga isučem, i svladat će me kad-tad. Da mi je znat hoće l' to ikad bit opjevano: kako je Samwise pao na Visokom prijevoju i podigo zid od lešina oko svoga gospodara. Ne, neće bit opjevano. Dabome da neće jerbo će nać Prsten pa neće više ni bit pjesama. Ma šta mogu! Meni je mjesto uz gos'n Froda. To ipak moraju razumit… Elrond i Vijeće, i velika gospoda i gospe sa svom njihovom mudrošću. Planovi su im svi propali. Ne mogu ja bit Nositelj Prstena. Ne mogu bez gos'n Froda."

Ali orci su bili izvan njegova zamućena vidokruga. Nije imao kad razmišljati o sebi, ali sad osjeti da je umoran, upravo iznemogao: noge ga nisu htjele nositi kako je želio. Bio je prespor. Činilo mu se da je staza duga nekoliko milja. Kamo su se svi djenuli u ovoj magli?

Evo ih opet! Još su daleko od njega. Roj likova oko nečega što leži na tlu; nekoliko ih se mota tamo-amo pognutih glava, kao psi na tragu. Pokuša potrčati.

"Hajde, Same!" reče sam sebi. "Inače ćeš opet zakasnit!"

Olabavi mač u koricama. Sad će ga isukati, a onda…

Razlegne se divlja dreka, urlanje i smijeh, dok su nešto dizali s tla.

"Ja hoj! Ja hari hoj! Diž' ga! Diž' ga!"

Tad se netko prodere:

"A sad bježite! Brže natrag do Donjih vratnica! Noćas nas Ona neće uznemirivati, po svemu sudeći."

Pokrene se cijela banda orkâ. Četvorica su u sredini nosila nečije tijelo visoko na ramenima.

"Ja hoj!"

Odnijeli su Frodovo tijelo. Otišli su. Nije ih uspio sustići. Ipak se još batrgao. Orci su došli do tunela i ulazili već unutra. Oni koji su nosili teret ušli su prvi, a za njima je nastala poprilična gužva i natezanje. Sam ih je sustigao. Isuče mač, u drhtavoj mu ruci zatreperi modri plamičak, ali ga oni nisu vidjeli. Dok im se dašćući primicao, posljednji je od njih nestao u crnoj rupi.

Načas zastane predišući i držeći se za prsa. Tad prođe rukavom po licu i obriše s njega nečistoću, znoj i suze.

"Prokleta prljavština!" reče i potrči za njima u tamu.

Činilo mu se da nije više onako mračno u tunelu, baš kao da je iz rijetke izmaglice prešao u nešto gušću maglu. Sve je više malaksavao, ali mu je volja sve više jačala. Učini mu se da vidi pred sobom svjetlo baklji, ali, koliko se god upinjao, nikako da ih stigne. Orci se brzo kreću u rovovima, a ovaj su tunel dobro poznavali, jer su usprkos Shelobi bili prisiljeni služiti se često njime kao najkraćim putem kroz gorje od Mrtvog grada. Nisu znali u koje je davno doba prokopan taj glavni tunel i iskopana ona velika okrugla jama u kojoj se Sheloba nastanila nekoć davno, ali su mnoge sporedne rovove oni sami bili prokopali s obje strane da izbjegnu brlog dok se kreću

tamo-amo po nalogu svojih gospodara. Noćas nisu namjeravali duboko dolje zalaziti nego su hitali ne bi li pronašli neki pokrajnji rov kojim će proći do svoje kule stražare na litici. Većina se njih veselila, oduševljena onim što su pronašli i vidjeli, te su u trku blebetali i urlali po staroj navadi svoga soja. Sam je čuo njihove neugodne glasove kako galame, jednolično i grubo u ustajalu zraku, i lučio je među njima dva glasa: nešto glasnija i bliža. Činilo mu se da su na začelju zapovjednici onih dviju skupina i da u hodu raspravljaju o nečemu.

"Ne bi li ti ipak mogao, Shagrate, malo utišati tu svoju rulju da toliko ne galami?" progunđa jedan od njih. "Ne bi bilo dobro da nam navuku Shelobu na vrat."

"Hajde bježi, Gorbag! Tvoji dižu veću galamu nego moji" odvrati mu onaj drugi. "Neka se momci vesele! Mislim da se neko vrijeme nećemo morati bojati Shelobe. Čini mi se da se nabola na čavao, a mi nećemo plakati zbog toga. Zar nisi vidio onaj gadni trag što vodi sve do one njezine proklete rupetine? A začepili smo je bili najmanje stotinu puta. Pa neka se momci malo provesele! Konačno smo imali i malo sreće: našli smo nešto što Lugbúrz traži."

"Lugbúrz traži, a? A šta misliš, što je to zapravo? Izgleda ko vilenjak, samo je premalen za vilenjaka. Kakva se opasnost može kriti u takvu stvoru?"

"Ne znam dok ga ne pregledamo."

"Oho! Znači da ti nisu rekli šta možeš očekivati? Ne bi se reklo da nam baš sve govore! Ni upola. Ali i oni znaju pogriješiti, čak i vrhovnici!"

"Pst, Gorbag!" Shagrat je tako snizio glas da je Sam čak i svojim neobično izoštrenim sluhom jedva uspio razabrati njegove riječi. "Znaju, ali imaju posvuda oči i uši, po svoj prilici i među mojima. Nema sumnje da su zabrinuti zbog nečega. Kažeš da su nazgûli dolje zabrinuti, a zabrinuti su i u Lugbúrzu. Umalo da im nešto nije promaklo."

"Umalo, veliš?" reče Gorbag.

"Ma da, ali o tom potom" otpovrne Shagrat. "Čekaj dok dođemo do donjeg puta. Tamo ima jedno mjesto gdje ćemo moći malo porazgovarati dok momci budu išli dalje."

Malo zatim Sam opazi kako baklje nestaju. Zatim čuje nekakav štropot, a baš kad je pohitao dalje, tresak. Koliko je mogao razabrati, orci su bili skrenuli u onaj isti otvor u koji su Frodo i on htjeli skrenuti, ali je bio zakrčen. I još je bio.

Iako im je kamena gromada stajala na putu, orci su se nekako provukli jer im je čuo glasove s druge strane. I dalje su trčali, sve dublje i dublje u planinu, prema svojoj kuli. Sam je očajavao. Odnose tijelo njegova gospodara za neku zlu svrhu, a on ne može za njima. Gurao je i otiskivao zapreku, i navaljivao na nju, ali je nije mogao ni pomaknuti. Zatim je malo dalje iznutra začuo, ili mu se bar tako pričinilo, da dvojica zapovjednika opet razgovaraju. Mirno je stajao neko vrijeme i slušao nadajući se da će možda saznati nešto korisno. Možda će Gorbag, koji je, po svemu sudeći, iz Minas Morgula, izaći, pa će on pokraj njega šmugnuti unutra?

"Ne, ne znam" začuje Gorbaga. "Poruke obično stižu brže nego što bi išta moglo letjeti. Ali ja nikog ne pitam kako je to moguće. Najsigurnije je ništa ne pitati. Brr! Ježim se od onih nazgûla. Oderu kožu s tebe čim te pogledaju, pa te ostave da se smrzavaš u mraku na drugoj strani. Ali On ih voli; oni su mu danas najveći ljubimci pa ne vrijedi roptati. Velim ti da nije baš neko uživanje služiti dolje u gradu."

"Trebalo bi da pokušaš malo služiti ovdje gore uz Shelobu" reče mu Shagrat.

"Ja bih najradije negdje gdje nema nikog od njih. Ali rat je… kad rat prođe, bit će valjda lakše."

"Kažu da nam dobro ide."

"Nije čudo što tako govore" promrndža Gorbag. "Vidjet ćemo. Ali, bilo kako mu drago, ako je istina da nam dobro ide, dobit ćemo puno više prostora. Šta kažeš? Kako bi bilo da ti i ja, ako nam se ukaže prilika, lijepo kidnemo odavde i skrasimo se gdjegod s nekoliko pouzdanih momaka, negdje gdje će nam dobra lovina biti uvijek nadohvat ruke i gdje neće biti velikih gazda."

"Ah!" uzdahne Shagrat. "Ko u stara dobra vremena!"

"Da" potvrdi Gorbag. "Ali nemoj računati da je to sigurno. Ja sam poprilično zabrinut. Ko što sam ti rekao, čak i glavešine, da" tu spusti ponovo glas do šapta "da, čak i najveće glavešine znaju pogriješiti. Umalo da nije nešto promaklo, veliš. A ja ti velim da je nešto stvarno promaklo. I moramo dobro pripaziti. Vječito jadni Uruci moraju ispravljati tuđe greške a da im jedva tko kaže hvala. Ali nemoj zaboraviti da nas neprijatelji ne vole ništa više nego što vole Njega, pa ako njega svrgnu, i mi smo propali. Nego, reci mi: kad ti je naređeno da kreneš?"

"Prije otprilike sat vremena, malo prije nego što si nas ugledao. Primio sam poruku: *Nazgûli zabrinuti. Strahuje se od uhoda na Stubama. Udvostručite budnost. Krenite u ophodnju do vrha Stuba.* Zato sam odmah i krenuo."

"Ne valja" reče Gorbag. "Slušaj… sigurno znam da su se naši Nijemi stražari uznemirili još prije nešto više od dva dana. Ali mojoj ophodnji nije zapovjeđeno ni sutradan da izađe niti je o tome obaviješten Lugbúrz: zato što su dali Veliki signal pa je Visoki nazgûl odletio u rat, i tako to. Čuo sam da one u Lugbúrzu nisu dugo uspjeli nagovoriti da obrate pažnju na to."

"Valjda je Oko bilo zauzeto na drugoj strani?" reče Shagrat. "Kažu da se na zapadu događaju velike stvari."

"Vjerujem da je tako" zareži Gorbag. "Ali dotle su se neprijatelji popeli uza Stube. A što si ti radio? Ti bi bar uvijek morao budno stražariti, bez obzira na posebne naredbe, nije li tako? Koja je uopće tvoja zadaća?"

"E, sad mi je dosta! Nemoj me učiti što mi je posao. Mi smo bili dovoljno budni. Znali smo da se svašta čudno događa."

"Vrlo čudno!"

"Da, vrlo čudno: ona svjetla, vika i sve ono drugo. Ali Sheloba je bila u pokretu. Moji su dečki dobro vidjeli i nju i njezino njuškalo."

"Njezino njuškalo? Kakvo njuškalo?"

"Pa morao si ga i ti vidjeti: onog malog, mršavog, crnog stvora, nalik na pauka, ili možda na izgladnjelu žabu. Bio je već i prije ovdje. Prvi put je, prije više godina, došao iz Lugbúrza, ali smo dobili naredbu odozgor da ga pustimo da prođe. Odonda se još jedanput ili dvaput popeo uza Stube, ali ga nismo dirali: izgleda da je u dosluhu s Njezinim Gospodstvom. Valjda joj nije dobar za jelo, inače ona ne haje za naredbe odozgor. Ali vi u dolini imate zbilja dobru stražu, svaka vam čast: on je bio ovdje gore čitav jedan dan prije ove halabuke. Vidjeli smo ga jučer pred večer. Kako bilo da bilo, moji su me dečki izvijestili da se Njezino Gospodstvo malo zabavlja, a ja sam mislio da to nije ništa posebno dok nije stigla poruka. Mislio sam da joj je njezin gmizavac donio kakvu igračku, ili da si joj ti možda poslao kakav dar, kojeg ratnog zarobljenika

ili tako nešto. Ja se ne pačam u njezine igre. Kad je Sheloba u lovu, ništa joj ne može izmaknuti."

"Ništa, veliš? Pa što nisi onda tamo dolje malo bolje otvorio oči? Velim ti da sam pomalo zabrinut. Što god da se popelo uza Stube, *promaklo* vam je. Sasjeklo joj je mrežu i lijepo se izvuklo iz rupe. O tome bi trebalo malo bolje promisliti."

"Ma dobro, na kraju ga je ipak ulovila, zar ne?"

"*Ulovila? Koga* je ulovila? Ovog mališa? Ali, ako je on bio sam, onda bi ga bila već davno spremila u svoju smočnicu i sad bi bio tamo. A ako ga je Lugbúrz htio, onda si mu ga ti morao uloviti. Prava poslastica za tebe. Ali nije on bio sam."

Tu Sam počne pozornije prisluškivati naslonivši uho na stijenu.

"A tko je, Shagrate, sasjekao užad kojim ga je ona sputala? Isti onaj koji joj je sasjekao mrežu. Zar nisi to vidio? I tko je zabio iglu u Njezino Gospodstvo? Sve bih rekao da je to bio onaj isti. A gdje je sad? Gdje je, Shagrate?" Shagrat je šutio. "Bilo bi dobro da malo mućneš glavom. Nije to ništa smiješno. Nitko, ama baš nitko nije dosad ubo Shelobu iglom, kao što bi trebalo da i sam znaš. Nije to ništa strašno, ali pomisli samo… da je tu negdje netko na slobodi, netko opasniji od svih onih vražjih odmetnika koji su se ikad ovuda smucali od starih zlih vremena, od Velike opsade. Nešto je ovuda doista promaklo."

"A šta je to onda?" zareži Shagrat.

"Po svemu sudeći, kapetane Shagrate, ja bih rekao da ovuda vršlja neki silan ratnik, vjerojatno vilenjak, svakako s vilin-mačem, a možda i sa sjekirom; vršljao je i po tvom reviru a da ga uopće nisi primijetio. To je zbilja jako smiješno!"

Gorbag otpljune. Sam se sumorno osmjehne tom opisu sama sebe.

"E, sad, ti si oduvijek mračno gledao na sve oko sebe" reče Shagrat. "Ti možeš čitati sve te znake kako hoćeš, ali možda se oni mogu i drukčije protumačiti. Kako bilo da bilo, ja držim straže na svim točkama i kanim se pozabaviti svim tim stvarima redom, jednom za drugom. Kad malo bolje pogledam tog tipa kojeg smo stvarno *mi* ulovili, onda ću tek razmisliti što ću dalje."

"Ja bih sve rekao da nećeš bogzna što naći u tog mališa" otpovrne Gorbag. "Možda on i nema ništa sa svom ovom gužvom? Uostalom, izgleda da onaj veliki, s oštrim mačem, ne drži baš puno do njega… kad ga je ostavio tako ležati: prava vilenjačka lukavština."

"Vidjet ćemo. Hajdemo dalje! Dosta smo se napričali. Hajdemo pogledati tog zarobljenika!"

"A što ćeš sad s njim? Nemoj zaboraviti da sam ga ja prvi otkrio. Ako bude kakve zabave, to neće proći bez mene i mojih momaka."

"No, no" promrndža Shagrat. "Ja se ipak moram držati naređenja. Ako ih prekršim, ode mi glava, a možda i tebi. *Svakog* prijestupnika kojeg uhvati straža treba zatvoriti u kulu. Zarobljenik se ima svući dogola. Točan opis svakog predmeta, komada odjeća, oružja, pisma, prstena ili nakita mora se odmah dostaviti u Lugbúrz, *samo* u Lugbúrz i nigdje drugdje. Osim toga, zarobljenik se ima čuvati na sigurnome i ne smije mu se ništa dogoditi, pod prijetnjom smrtne kazne za svakog pripadnika straže dok On ne pošalje po njega ili sam ne dođe. To je potpuno jasno i tako ću ja i postupiti."

"Svući ga dogola, a?" reče Gorbag. "Šta, izvaditi mu i zube, iščupati nokte, ošišati ga i sve ostalo?"

"Ne, ništa od toga. Kažem ti da ide u Lugbúrz, i da mora tamo stići živ i zdrav."

"To će biti malo teško" nasmije se Gorbag. "On ti nije sad ništa drugo do strvina. Nije mi jasno što će u Lugbúrzu s njim. Mogli bi ga mirne duše baciti u lonac."

"Budalo jedna!" zareži Shagrat. "Lijepo ti to pričaš, ali ima mnogo toga što ne znaš, iako mnogi znaju. Ako dobro ne pripaziš, završit ćeš ti u loncu ili kod Shelobe. Strvina? Zar ne znaš baš ništa drugo o Njezinu Gospodstvu? Kad te ona sputa svojim nitima, njoj je samo do mesa. Ona ti ne ždere mrtvo meso niti siše hladnu krv. Taj mališ nije mrtav!"

Samu se zavrti u glavi pa se uhvati za stijenu. Pričini mu se da se cijeli svijet okrenuo naglavačke. Toliko se zgranuo da se malne onesvijestio, a još dok se borio da ostane pri sebi, duboko je u sebi začuo riječi: "Budalo jedna, nije on mrtav i tvoje je srce to znalo. Ne vjeruj svojoj glavi, Samwise, glava ti nije najbolji dio tijela. Najgore je s tobom što se nikad nisi uistinu nadao. Što ti je sad činiti?"

Trenutačno ništa drugo nego se nasloniti na nepomični kamen i prisluškivati, prisluškivati i dalje one odvratne glasove orkâ.

"Hajde bježi!" reče Shagrat. "Ima ona više vrsta otrova. Kad je u lovu, onda samo uštrca malo otrova u šiju pa joj plijen postane mlitav ko riba bez kosti, i ona može raditi od njega što hoće. Sjećaš li se starog Ufthaka? Nije ga bilo danima, a onda smo ga otkrili u nekom kutu kako visi, ali potpuno pri sebi, i bulji preda se. Kako smo se samo nasmijali! Možda je ona i zaboravila na njega, ali mi ga nismo ni taknuli… ne valja se Njoj zamjeriti. Jok… vidjet ćeš da će se taj mali gad probuditi, za koji sat, i da mu neće ništa biti, samo će mu malo biti muka. Odnosno, neće mu ništa biti ako ga u Lugbúrzu ostave na miru. Samo će se, naravno, on čuditi gdje je i što mu se to dogodilo."

"I što će mu se još dogoditi" nasmije se Gorbag. "Kako bilo da bilo, ako ništa drugo, možemo mu ispričati i koju priču. Ne vjerujem da je ikad bio u ljupkom Lugbúrzu pa će ga možda zanimati da čuje što ga čeka. Bit će to još zabavnije nego što sam mislio. Hajdemo!"

"Rekao sam ti da neće biti nikakve zabave" reče mu Shagrat. "I trebat će ga dobro čuvati jer nam inače odoše glave."

"U redu! Ali, da sam na tvom mjestu, svakako bih uhvatio onoga velikoga, što je još na slobodi, prije nego što bih išta javio u Lugbúrz. Neće baš dobro zvučati vijest da si ulovio mačića, a da ti je mačka utekla."

Glasovi su se počeli opet udaljavati. Sam je čuo kako se gube koraci. Oporavljao se od zgranutosti i obuzeo ga neki divlji bijes.

"Sve sam zabrljo!" uzvikne. "Znao sam ja da ću zabrljat. Sad je on u njihovim rukama, u rukama tih vragova! Gadova! Nikad ne ostavljaj svoga gospodara, nikad, nikad, to je uvijek bilo moje zlatno pravilo. I znao sam to duboko u svom srcu. Nadam se da će mi bit oprošteno! Al sad moram doć do njega. Pošto-poto! Pošto-poto!"

Ponovo isuče mač i udari balčakom o stijenu, ali do njega dopre samo potmuo zvuk. Međutim, mač je tako jarko zasjao da je pri njegovu svjetlu sve oko sebe nejasno vidio. Na svoje veliko čudo, zapazi da kamena gromada ima oblik teških vrata, nižih

od dvostruke njegove visine. Između vrha i niskog luka otvora bijaše taman prazan prostor. Vjerojatno je to trebalo samo spriječiti Shelobu od upada, zacijelo je iznutra bila neka kvaka ili prijevornica koju ona nije znala dokučiti. Preostalom snagom Sam skoči uvis i uhvati se za vrh, pa se uzvere i preskoči na drugu stranu, a onda pomamno potrči, s blještavim mačem u ruci, oko ugla i uz vijugav rov.

Vijest da mu je gospodar još živ potaknula ga je da uloži posljednji napor i zaboravi na umor. Ništa nije vidio pred sobom jer je ovaj nepoznati rov neprestance krivudao i zaokretao. Ipak mu se učini da sustiže onu dvojicu orkâ. Opet se sve više primicao njihovim glasovima. Činilo mu se da im je već sasvim blizu.

"To ću i učiniti" ljutito će Shagrat. "Strpat ću ga u najgornju odaju."

"A zašto?" zareži Gorbag. "Zar nemaš dolje samice?"

"Velim ti da ga treba smjestiti na sigurno mjesto" odgovori Shagrat. "Razumiješ? On nam je dragocjen. A ja ne vjerujem svim svojim momcima, pa ni tebi, kad se pomamiš za zabavom. On će biti tamo gdje ja želim da bude, i kamo ti nećeš ni primirisati ako ne budeš pristojan. Gore, na sam vrh, velim ti. Tamo će biti na sigurnome."

"Hoće li?" reče Sam. "Al zaboravio si na onog velikog vilin-ratnika koji je još na slobodi!"

I pojuri za posljednji ugao, ali ustanovi da je, zbog neke varke u gradnji rova ili zbog izoštrena sluha što mu ga je bio podario Prsten, pogrešno procijenio udaljenost.

Ona dva orkâ bila su još podaleko od njega. Vidio ih je, crne i zdepaste spodobe, naspram crvena svjetla. Rov je napokon išao ravno ali uzbrdo. Na kraju su bila širom otvorena velika, dvokrilna vrata koja su zacijelo vodila u duboke odaje ispod visokog roga kule. Orci su već sa svojim teretom bili ušli unutra. Gorbag i Shagrat upravo su se približavali vratima.

Sam začuje kako se prolomi promuklo pjevanje, zatrešte rogovi i zabubnjaju bubnjevi, pravu ružnu halabuku. Gorbag i Shagrat bijahu već na samom pragu.

Sam krikne i zavitla Žalcem, ali se njegov sitni glas izgubi u toj galami. Nitko se nije obazirao na njega.

Zalupe se i velika vrata. Iznutra željezne prijevornice padnu na svoje mjesto. Tresak. Vratnice bijahu zatvorene. Sam se baci na zakračunate brončane ploče na vratima i sruši se bez svijesti na tlo. Obreo se u tami. Frodo je bio živ ali u rukama Neprijatelja.

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol